

VERGİ NEDİR?

Eamonn Butler

Ben,.....
..... bu kitabı
...../...../..... tarihinde,
.....'den aldım.

[instagram.com/serbest.kitaplar](https://www.instagram.com/serbest.kitaplar)

x.com/SerbestKitaplar

serbestkitaplar.bsky.social

facebook.com/SerbestKitaplar

pinterest.com/SerbestKitaplar

[goodreads.com](https://www.goodreads.com)

VERGİ NEDİR?

BİR GİRİŞ

Eamonn Butler

Çeviren: Kubilay Atlay
Çeviri Editörü: Seval Yaman

Eamonn Butler

***Vergi Nedir?
Bir Giriş***

An Introduction to Taxation

**Çeviren: Kubilay Atlay
Çeviri Editörü: Seval Yaman**

Serbest Kitaplar: 55
ISBN 13: 978-625-96752-5-1
1. Baskı: Ekim 2025

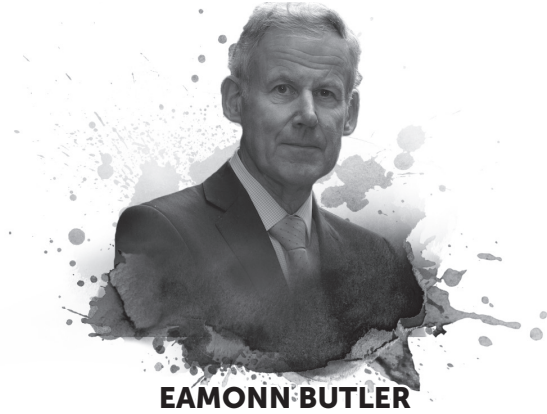
Copyright © 2025, Serbest Kitaplar
Copyright ©2024, Institute of Economic Affairs (IEA)

Bu eser Institute of Economic Affairs'in (IEA) izniyle yayınlanmıştır.
This translation is published with the permission from the Institute of Economic Affairs.

Bu eser Institute of Economic Affairs'in desteği ve Özgürlük Araştırmaları Derneği'nin katkılarıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmadaki görüşler yazara aittir. Özgürlük Araştırmaları Derneği ve Institute of Economic Affairs'in görüşlerini yansıtmaz.

Kapak Tasarımı: H. İbrahim Şirin
Sayfa Tasarımı: Serbest Kitaplar
Baskı: Tarcan Matbaası • Sertifika No: 47663

Eamonn Butler, dünyanın önde gelen politika düşünce kuruluşlarından biri olan Adam Smith Enstitüsü'nün direktörüdür. Ekonomi ve psikoloji derecelerine, felsefe alanında doktora derecesine ve fahri DLitt derecesine sahiptir. Adam Smith Enstitüsü'nün kurucu ortağı olmak için Birleşik Krallık'a dönmenden önce 1970'lerde Washington'da ABD Temsilciler Meclisi için çalışmış ve Hillsdale College'da felsefe dersleri vermiştir. Butler, Valley Forge'da Özgürlükler Vakfı'nın Özgürlük Madalyası'nı ve Birleşik Krallık Ulusal Özgür Girişim Ödülü'nü kazanmış; Anthem Film Festivali'nde *Magna Carta'nın Sırları* adlı filmi ödül almış ve *Foundations of a Free Society* adlı kitabı ise Fisher Ödülü'ne layık görülmüştür.

Eamonn Butler'ın diğer kitapları, öncü iktisatçılar Adam Smith, Milton Friedman, F. A. Hayek ve Ludwig von Mises'e giriş niteliğindedir. Ayrıca klasik liberalizm, kamu tercihi, kapitalizm, demokrasi, ticaret, Avusturya Ekonomi Okulu ve büyük liberal düşüncülerin yanı sıra *The Condensed Wealth of Nations* ve *The Best Book on the Market* hakkında da kitapçıklar yayınladı. *Forty Centuries of Wage and Price Controls* kitaplarının da yazarı olmakla beraber IQ üzerine bir dizi kitabın ortak yazarıdır. Yazar ayrıca yazılı basın, yayıncılık ve sosyal medyada sık sık katkıda bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	13
1. VERGİNİN TARİHİ	16
Antik ve Ortaçağ Dünyası	16
Sanayi Devrimi Sonrası Dünya	19
Tarihten Alınacak Bazı Dersler	21
Günümüzde Vergilendirme	22
2. VERGİ TÜRLERİ	25
Doğrudan Vergi	25
Dolaylı Vergi	27
Transfer Vergileri	30
Hipotekasyon (İpotekli Vergi)	32
3. AMAÇLAR VE SORUNLAR	35
Neden Vergi?	35

Hangi Hizmetler Vergiyle Finanse Edilmeli?	36
Kamu Yatırımı İçin Vergi	38
Makro-ekonomik Yönetim	39
Yeniden Dağıtım	40
Olumsuz Dışsallıkların Düzeltilmesi	43
Ticaretin Yönetimi	45
Vergideki Anlaşmazlıklar	46

4. ETKİ VE YANSITMA 48

Vergilerin Etkisi	48
İş-Yaşam Dengesi	50
Diğer Etkiler	52
Daha Fazla Etki Sorunu	53
İngiltere'nin vergiden kaçınma konusundaki tuhaf tarihi	56
Verginin Yansıtılması: Kim Öder?	58
Bir Örnek	59
Farklı Vergilerin Yansıtılması	60

5. VERGİLER VE DEVLET 62

Kamu Yatırımı ve Özel Yatırım	62
Vergiler ve Siyaset	64
Dünya Karşılaştırmaları	66
Vergi Rekabeti	68
Federal Sistemler	69
Vergi Cennetleri	70

6. VERGİ VE EKONOMİK YÖNETİM 75

Toplam Talep Yönetimi	75
-----------------------------	----

Açıklar ve Borçlanma	76
Diğer Açıklamalar	78
Enflasyon: Gizli Vergi	80
Alternatif Görüşler	82

7. DAHA ÇOK VE DAHA AZ ZARARLI VERGİLER 85

İşletmeler ve Sermaye Üzerindeki Vergiler	85
Bireyler Üzerindeki Vergiler	90
Daha Az Zararlı Seçenekler	92
En Az Zararlı Vergiler	95

8. VERGİNİN AHLAKİ ZEMİNİ 97

Vergilendirmenin Ahlaki Gerekçesi	97
Zor Kullanma ve Ahlak	99
Devlet ve Birey	100
Vergi, Özel Bağışları Engeller	102
Çıkar Çatışmaları	103
Vergi Harcamalarının Verimsizliği	104
Şüphencilik ve Ahlaki Erozyon	105
Vergi ve İnsan Doğası	106
Sonuç	107

9. DAHA İYİ, DAHA BASİT VERGİLER 108

Yetersiz Kalmak	108
Hedefleri Karşılama	110
Reform İlkeleri	112
Kamu Harcamalarının Sınırlandırılması	113
Vergiye Alternatifler	116

Sonuç	119
-------------	-----

KAYNAKÇA	120
-----------------	------------

ŞEKİLLER

Şekil 1: Laffer Eğrisi	42
------------------------------	----

Şekil 2: Rahn Eğrisi	83
----------------------------	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
FİV	Finansal İşlem Vergisi
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSV	Genel Satış Vergisi
DVB	Düşük Vergili Bölge
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
KDV	Katma Değer Vergisi

GİRİŞ

BU KİTABIN ROLÜ

Bu kitap, belirli bir vergi sistemi hakkında değil, genel olarak vergi kavramı hakkındadır. Verginin ne olduğunu, neden var olduğunu, tarihini, amaçlarını, bireyler ve ekonomi üzerindeki etkilerini, toplumsal ve ahlaki sonuçlarını, vergiyi kimin ödediğini, yararlarını, zararlarını ve nasıl daha iyi işleyebileceğini açıklar.

Kitap, teknik terimlerden arındırılmıştır. Verginin toplumdaki rolünü ve bununla ilgili tartışmaları anlamak isteyen sıradan okurlara, ayrıca ders kitaplarında bulamayacakları daha geniş bir vergi perspektifini arayan öğrencilere yöneliktir.

BU KİTAP NEDEN GEREKLİ?

Ekonomi ders kitaplarında vergi kavramına şaşırtıcı derecede az yer verilir. Vergiyi genelde sadece ekonomiyi yönetmek, kaynakları yeniden dağıtmak veya insanları daha az kirlletmeye teşvik etmek gibi bazı insan davranışlarını

değiştirmek için kullanılan bir araç olarak ele alırlar. Ancak bu, hikayenin tamamı değildir.

Öncü İşkoç ekonomist Adam Smith (1723–90), 1776’da yayımladığı *Ulusların Zenginliği* adlı kitabında, iyi bir vergi politikasının adalet, kesinlik, kolaylık ve verimlilik ilkelerine dayanması gerektiğini savunmuştur. Bu idealler bugün de geniş ölçüde kabul edilmektedir. Ancak ne yazık ki günümüz vergi sistemleri çoğu zaman adaletten sapar, siyasi amaçlarla çarpıtılır ve en çok da yoksulların sırtına yük bindirir. Kesinlik, insanların ne kadar vergi ödeyeceklerini açıkça bilmeleri gerektiği anlamına gelir, ancak birçoğ vergi sistemi o kadar karmaşıktır ki bu mümkün değildir. Kolaylık, verginin ödenmesinin basit olması gerektiğini ifade eder; fakat yine karmaşık vergi sistemleri insanları pahalı profesyonel danışmanlar tutmaya zorlar. Verimlilik ise, vergilerin kolayca toplanabilmesini ve ticareti bozmasını gerektiğini ifade eder; ancak bazı vergiler, elde ettikleri gelirin çok ötesinde ekonomik zarara sebep olur.

Bu eksikliklere rağmen, ders kitapları vergiyi kaçınılmaz bir unsur olarak alır. Vergilerin, hükümetin zorunlu ve yararlı hizmetlerini finanse etmek için gerekli olduğu varsayılır. Bu kitaplar, genelde vergilerin nasıl işlediğini, bu vergileri kimin ödediğini ve bu vergilerden kimlerin etkilendiğini incelerler. Ancak vergilerin nasıl ve neden ortaya çıktığını veya kaldırıldığını, siyasetin bunları nasıl etkilediğini ya da insanlar için ne anlama geldiğini açıklamazlar. Vergilerin gerçekten faydalı mı yoksa zararlı mı olduğunu, hangi vergilerin daha yararlı veya daha zararlı olduğunu, kamu hizmetlerinin başka yollarla nasıl finanse edilebileceğini de sorgulamazlar. Ayrıca, vergilerin nasıl toplandığı ve neye harcandığı konusundaki ahlaki boyutları da pek gündeme getirmezler.

Bu kitap, vergi konusuna çok daha geniş bir bakış açısı sunarak, tüm bu soruları ve daha fazlasını gündeme getirir; böylece vergiyi ve yararlarını ekonomik ve insani bağlamına oturtmaya çalışır.

Bu kitap, verginin çoğu zaman hedeflerinden saptığını savunur. Daha iyi ve daha basit bir vergi sistemini tanımlayacak ilkeleri inceler ve kamu hizmetlerini daha az vergiyle finanse etmenin başka yollarını araştırır.

1

VERGİNİN TARİHİ

AMERİKALI DEVLET ADAMI BENJAMIN FRANKLIN (1706–1790) şöyle yazmıştır: “Bu dünyada ölüm ve vergiden başka kesin bir şey yoktur.” Gerçi günümüz esprilerinde bu ikisinin ters sırayla geldiği söylene de kesin olan şu ki, vergiler çok uzun zamandır hayatımızdadır.

ANTİK VE ORTAÇAĞ DÜNYASI

Tarih boyunca hükümetler, halka mal ve hizmet sağlamak (ya da yöneticilerin statülerini yansıtan ve yücelten bir tarzı devam ettirmek) amacıyla vergiye başvurmuşlardır. Bu uzun tarihte vergiler çoğu zaman temel endüstriye, yani insanların temel ihtiyaçlarını ürettikleri tarıma odaklanmıştır.*

Mısır: 2.000–5.000 yıl önce, Antik Mısır’da firavunlar, hasatları kayıt altına almak için binlerce katip çalıştırırdı. Tahıllara, hayvanlara, bira ve diğer ürünlere vergi koyup, vergi kaçaklığına karşı sert cezalar uygularlardı.

* Vergi sistemlerinin tarihi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Blankson (2007).

Firavunlar yemeklik yağ üzerinde tekel kurup onu da vergilendirdiler. İnsanların vergiden kaçmak için yağı yeniden kullanıp kullanmadığını kontrol etmek üzere görevliler evlere girerdi.

Çin: Çin İmparatorluğu ağırlıklı olarak tarım ekonomisiydi ve vergilendirme buna göre yapıldı. Yerel yetkililer belirli bir miktar gelir toplamakla yükümlüydü, fakat nasıl toplayacakları konusunda esnekteler. Ana gelir kaynakları toprak ve tarımsal ürünlerdi, ancak farklı dönemlerde tuz, zanaat ürünleri, değerli madenler, çay, tütün ve benzeri ürünlerden de vergi alındı. Bu gelirler ordunun, Çin Seddi gibi kamu yapılarının ve diğer imparatorluk harcamalarının finansmanında kullanıldı.

Yunanistan: Antik ve Klasik Yunan'da (MÖ 700–323) vergi toplama işinin büyük bir kısmını, devletle sözleşme yapan “vergi toplayıcıları” yapıyordu. Bu kişiler, vergi toplama hakkı için devletten ihale alırdı. Zeytinyağı gibi ürünler ve ticaret vergilendirilirdi. Yerli üreticileri korumak için de yağ ithalatına yüksek gümrük vergileri uygulanırdı. Ayrıca yabancılardan kafa vergisi (*poll tax*) alınır, savaş dönemlerinde ise en zengin vatandaşlardan doğrudan vergi toplanırdı.

Hindistan: MÖ 300'den önceki dönemlerde Antik Hindistan'da tarımdan, ticaretten ve çeşitli mesleklerden vergi alınırdı. Arazi, alkol, tuz, madencilik ve diğer faaliyetler vergilendirilirdi. Yunanistan'da olduğu gibi, acil durumlarda vergi ve borç yoluyla kaynak yaratılırdı.

Roma: Roma Cumhuriyeti (MÖ 509–27) döneminde dış ticaretten gümrük vergileri, toprak mülkiyeti üzerinden de servet vergisi alınırdı. Günümüzdeki “tax/vergi” kelimesinin kökeni, Roma'da değer biçmek anlamına gelen *taxare*

fiiline dayanır. Vergi toplayıcıları burada da oldukça etkili olsa da aynı zamanda yolsuzluğa da meyilliydiler. Bu yüzden bu sistem pek sevilmezdi. Daha sonra İmparator Augustus (MÖ 63 – MS 14) tüm yetişkinlere servet ve kafa vergisi uyguladı. İmparatorluk döneminde halka açık tuvaletlerden toplanan idrar bile vergilendirilmişti çünkü idrar, yün kuşakları beyazlatmakta kullanılan amonyak için gerekiyordu.

İngiltere: Anglo-Sakson İngilteresi'nde *Dane-geld* adı verilen bir vergi dikkat çekicidir (991–1016). Bu, Viking akınlarını önlemek ve insanları korumak amacıyla toplanan bir toprak vergisiydi. Vergi ödenmesine rağmen ne yazık ki saldırılar devam etti. Rudyard Kipling adlı bir şairin sözleriyle: “Bir kez Dane-geld'i ödedin mi, Dane'den asla kurtulamazsın.” Üstelik Viking tehdidi geçtikten sonra bile bu vergi toplanmaya devam etti.

Yerel lordlar da gelir elde etmek için vergi toplayabiliyordu. Meşhur ama büyük ihtimalle uydurma ya da abartılmış bir hikayeye göre, 11. Yüzyıl'da Kontes Lady Godiva, kocasının köylüler üzerindeki ağır vergilerini protesto etmek için Coventry sokaklarında çıplak dolaşmıştı. 1066'daki Norman istilasından sonraki yöneticiler ise çok daha sistematik davranarak Domesday Kitabı'yla ülkenin vergi potansiyelini kayıt altına almış, verimli arazilerden, hayvanlardan, kasabalardan ve daha pek çok şeyden vergi toplamışlardı.

1275'ten itibaren İngiltere'de kafa vergisi uygulandı. 1381'deki, herkesten alınan asgari dört peni tutarındaki kafa vergisi, o yılki Köylü Ayaklanması'nın sebebi olarak görülür. Bu, adaletsiz vergilere karşı yapılan ilk başkaldırı değildi. Norman hükümdarı Kral John (1166–1216), savaşları finanse etmek için vergi mükelleflerini sömürünce,

baronlar 1215'te Magna Carta'da keyfi yönetime karşı itirazlarını sıraladılar. Sonrasında, Kral I. Charles döneminde (1600–1649) yine keyfi vergiler yüzünden çıkan iç savaşlar ve I. Charles'ın idamı, vergiye karşı halk öfkesinin başka bir örneği olmuştur.

SANAYİ DEVRİMİ SONRASI DÜNYA

Birleşik Krallık: 1760 civarında Britanya'da başlayan Sanayi Devrimi, vergi toplama yöntemlerini kökten değiştirdi. Vergi yükü toprak, hayvan ve tarım ürünlerinden işletmelere, sanayi üretimine, istihdama ve gelire kaymaya başladı.

1789-1831 yılları arasında, mum yapımında kullanılan donyağı (*tallow*) vergisi, yapay ışığı çok pahalı hale getirmişti ve bu yüzden İngilizcede “*The game's not worth the candle*” (mumun masrafına değmez) deyimini ortaya çıkmıştı. 1795'te insanların peruklarını kokulu pudralarla süslemeleri için kullandıkları aromatik tozlara getirilen vergi de 19. Yüzyıl başlarında peruk modasının geçmesinin sebeplerinden biri olmuştu.

Gelir vergisinin kökeni eski dönemlere kadar gitse de modern anlamda ilk gelir vergisi 1799'da Britanya Başbakanı William Pitt (1759–1806) tarafından, Napoléon'a (1769–1821) karşı yürütülen savaşları finanse etmek amacıyla çıkarıldı. Bu yeni uygulama, yıllık 60 sterlinin üzerindeki gelirleri artan oranlı bir şekilde vergilendiriyordu: 60 sterlin üzerindeki gelirlerden %1, 200 sterlin üzerindikilerden %10 vergi alınmaktaydı. Bu vergi, zafere bedeli olarak genel kabul görse de Parlamento Komiseri birçok milletvekilinin gelirinin “59 sterlin” olarak gösterildiğinden şikayet etmişti!

1816'da Napoléon tehdidi ortadan kalkınca, gelir ver-

gisi kaldırıldı ve kayıtları yakıldı. Ancak 1842’de Başbakan Robert Peel (1788–1850) bu vergiyi yeniden getirdi. Sözde “geçici” olarak konulan bu vergi, o tarihten beri Britanya’da devam etmektedir. Başbakan William Gladstone (1809–1898) bu vergiyi kaldırmayı teklif etse de Kırım Savaşı (1853–56) sebebiyle ortaya çıkan maliyet buna engel oldu.

20. Yüzyıl’da, yatırım getirilerine uygulanan gelir vergisi oranları yükseldi. Yüksek kazanç sahipleri için doğrudan işverenlerden tahsil edilen bir “süper vergi” sistemi getirildi ve şirket kârları ile sermaye kazançları üzerinde yeni vergi türleri uygulamaya konuldu. 21. Yüzyıl’ın başında ise hava yolu taşımacılığı, emeklilik fonları ve diğer yatırımlara “gizli” vergiler getirildi.

Amerika Birleşik Devletleri: 1660’lardan itibaren Britanya, Amerikan kolonilerinin diğer ülkelerle ticaret yapmasını önlemeye ve ihracatlarına vergi koymaya yönelik çeşitli yasalar çıkardı. Molas, demir, tuz, alkol, şeker, kağıt, kurşun, cam, boya ve hatta şapkalar bile kolonilere vergilendirildi. 1765 tarihli Damga Yasası (Stamp Act), hukuki belgeler, gazeteler, iskambil kağıtları, zarlar ve benzeri eşyalara harç koydu. Çaya getirilen vergiler ise 1773’teki Boston Çay Partisi’nin kuruluşunu tetikledi. Bundan üç yıl sonra koloniler bağımsızlıklarını ilan edip Britanya’ya karşı savaş açtılar ve başarı kazandılar.

Yeni kurulan ABD hükümeti, kendi gelirini toplamak zorundaydı. Gelirin yaklaşık %90’ı 1789’da James Madison’ın (1751–1836) öncülüğünde çıkarılan Gümrük Yasası sayesinde ticaret üzerinden sağlandı. Bu yasa gemi tonajına ve çeşitli ithalat kalemlerine vergi getiriyordu. Ayrıca viski, arabalar ve diğer lüks ürünlere de vergi konuldu. Ancak hükümet, tarifeleri yalnızca gelir kaynağı olarak değil, aynı zamanda yerli üreticileri korumak için de kul-

lanmaya başladı; örneğin demir, pamuk ve kendir gibi ithalat kalemlerine korumacı vergiler getirdi.

Amerikan İç Savaşı (1861–65) sırasında, Birlik hükümeti daha fazla gelir elde etmek için kumar, tütün, alkol, meslek hizmetleri, patentler, pullar, üretim ve şirket kârları gibi pek çok alanda yeni vergiler uyguladı. Savaş sona erdikten sonra da tarifeler ve bazı vergiler yürürlükte kaldı. 1872’de gelir vergisi kaldırıldı, ancak 1894’te yeniden uygulandı, ne var ki, bir yıl sonra ABD Yüksek Mahkemesi tarafından Anayasa’ya aykırı bulunarak iptal edildi. Ancak bu fikir tam olarak ölmedi. 1900’lerin başlarında başka bir biçimde bu vergi yeniden getirildi ve 1914-18 Birinci Dünya Savaşı’nın finansmanı için yüksek oranlarda toplandı.

Savaştan sonra vergilerin azaltılması yönünde baskılar oluştu. 1920’lerde Başkan Calvin Coolidge (1872-1933), vergi oranlarını düşürdü. Bu adım, bazı gözlemciler için şaşırtıcı biçimde, üst gelir gruplarının vergi gelirine katkısını artırdı. Yüksek vergilerin caydırıcı etkisinin azalması sayesinde üst düzey mükellefler daha fazla gelir beyan etmeye başladı. Sonraki yıllarda, İkinci Dünya Savaşı (1939-45), Kore Savaşı (1950-53) ve Vietnam Savaşı (1955-75) vergi oranlarını yeniden yükseltti. 1960’ların başlarında yeniden vergi indirimini talep edildi. Başkan John F. Kennedy (1917–1963) en üst gelir grubu için vergileri düşürdüğünde, tıpkı Coolidge döneminde olduğu gibi bu grubun vergi gelirine katkısı yine arttı. Benzer bir etki, 1980 sonrası Başkan Ronald Reagan (1911–2004) ile 2001–03 arasında Başkan George W. Bush (1946–) dönemlerinde de görüldü.

TARİHTEN ALINACAK BAZI DERSLER

Tarihsel kayıtlar, hükümetlerin vergilendirilecek yeni şeyler bulmakta ne kadar yaratıcı olduğunu açıkça göstermek-

tedir. Toprak, hayvanlar, tuz, zeytinyağı, çay, tütün, mum balmumu, peruk pudrası, sabun, gelirler, kârlar, idrar, boya, hava yolculuğu, pullar, iskambil kağıtları, şapkalar ve daha fazlası vergiye tabi tutulmuştu. 1705'te Rus Çarı I. Petro (1672–1725) sakal vergisi bile koymuştu. Ancak bu vergi gelir elde etmekten çok, Rus erkeklerini Batı Avrupa'daki sakalsız moda akımına uydurmak için bir davranış değişikliği yaratma amacı taşımaktaydı. Bu, insanların davranışlarını değiştirmek için kullanılan erken dönem vergi örneklerinden biridir.*

Ayrıca, vergilerin çoğu zaman başlangıçtaki gerekçeleri ortadan kalktıktan sonra bile yürürlükte kaldığı görülmektedir. Dane-geld vergisi Viking tehdidi sona erdikten sonra bile devam etti, gelir vergisi Napoléon mağlup olduktan sonra kalıcılaştı, başka “acil durum” vergileri de benzer şekilde kalıcı hale geldi. Örneğin 1902'de Almanya İmparatoru II. Wilhelm (1859–1941), donanmayı finanse etmek için şampanya vergisi koydu. İmparatorluk donanması 1919'da batırılmış olmasına rağmen, bu vergi hala yürürlüktedir ve milyonlarca avro gelir sağlamaktadır. Benzer şekilde 1936'da ABD'nin Pennsylvania eyaleti, seller nedeniyle yıkılan Johnstown şehrini yeniden inşa etmek için alkollü içkilere bir vergi koydu. Johnstown kısa sürede yeniden inşa edildi, fakat bu vergi (şu anda %18 oranında) hala devam etmektedir.

GÜNÜMÜZDE VERGİLENDİRME

Büyüyen Ölçek: Bugün en karmaşık vergi sistemleri, ekonomik olarak en gelişmiş ülkelerde görülmektedir. Bu ülkelerde son yüzyılda toplanan vergi miktarı da büyük ölçüde artmıştır.

* Tarihteki en tuhaf vergilerden kısa bir seçki için bkz. Keck (2022).

Bunun bir nedeni, bu ülkelerde sosyal sigorta, sağlık hizmetleri, barınma ve eğitim gibi kapsayıcı ve maliyetli refah devleti politikalarına geçilmiş olmasıdır. Yaşlanan nüfus ve artan yaşam süresi nedeniyle bu programların kapsamı büyümüş, devletler daha fazla insanı, daha karmaşık ihtiyaçlarla, daha uzun süre desteklemek zorunda kalmışlardır.

Diğer taraftan vergilerin, devlet hizmetlerini finanse etmenin ötesinde birçok farklı amacı vardır. Gelirleri yeniden dağıtmak, belirli sektörleri teşvik etmek, altyapı inşa etmek ve insanların davranışlarını değiştirmek de bunlar arasındadır. Hükümetler bu farklı amaçlara yönelik daha fazla kaynak aradıkça, vergi tabanını genişletme arayışları da giderek daha yaratıcı hale gelmiştir. Ne yazık ki bu durum, vergi sistemlerinin karmaşıklığını artırarak, vergi mükelleflerinin omuzlarına fazladan yük bindirmiştir.

Birkaç Büyük Vergi: Çoğu hükümet, gelirlerinin büyük kısmını birkaç büyük vergiden elde eder. Özellikle gelir vergileri, satış vergileri ve sosyal sigorta primleri başlıca kaynaklardır. Örneğin ABD ve Birleşik Krallık'ta bu üçü toplam vergi gelirinin yaklaşık beşte üçünü oluşturur. Şirketler, sermaye ve gayri menkuller üzerindeki vergiler genelde ikinci sırada yer alır. Diğer vergiler ise görece küçük paylar sağlar (bkz. Keep 2023).

Fırsatlar ve Sınırlar: Ekonomik gelişme vergilendirme için yeni fırsatlar yaratır. Tarımsal ekonomilere kıyasla çok daha çeşitli endüstriler, üretim süreçleri, yapılar, meslekler, hizmetler ve işlemler ortaya çıktıkça, bunların hepsi potansiyel vergi kaynağı haline gelmiştir. Gelişme aynı zamanda daha fazla servet ve genelde daha dengeli bir gelir dağılımı getirir (OECD 2011), bu da vergi tabanını geniş-

letir. Basitçe ifade etmek gerekirse, vergilendirilebilecek daha fazla insan ortaya çıkar.

1980'lere gelindiğinde, ABD'deki Gelir İdaresi (IRS) ülkenin en büyük işvereni haline gelmişti ve vergi, pek çok hanenin en büyük gider kalemi olmuştu. Ancak bu dönemde ABD ve başka ülkelerdeki vergi mükellefleri isyan etmeye başladı. Bunun sonucunda, 1980'ler ve 1990'lar da birçok hükümet vergi oranlarını düşürdü. Ancak vergi oranlarını düşürmeyi savunan Ronald Reagan (ABD) ve Margaret Thatcher (1925–2013, Birleşik Krallık) gibi liderler bile, devletin para ihtiyacını azaltmada zorlandılar.

Yeni Vergiler: Hükümetler, ortaya çıkan açığı kapatmak için yeni teknolojilere yönelik vergiler veya mükelleflerin fark etmesinin zor olduğu “gizli” vergiler gibi yenilikçi yöntemler geliştirdiler. Ayrıca borçlanmaya daha fazla başvurarak, kamu faaliyetlerinin maliyetini gelecek nesillere aktarmaya yöneldiler.

Aslında bu fikir çok eskiydi (bkz Due ve Kay vd.). Ortaçağ'da Venedik ve Cenova gibi şehir devletleri, yeni kurulan bankalardan borç aldı. 1692'de Britanya devleti, alkol vergisini teminat göstererek 1 milyon Sterlin kredi sağlamıştı. Fransız maliye bakanları da 17. Yüzyıl'dan itibaren borçlanmaya başvurdu. Amerika da bağımsızlık savaşı için borç aldı. Kanada'nın kamu borcu, 1867'deki konfederasyonla başladı. Japonya hükümeti ise 1870'te tahvil çıkardı. Yine de savaşlar dışında devlet borçlanmaları genelde sınırlıydı.

Ancak 2000'li yıllardan itibaren, artan refah harcamaları, emekli maaşları, finansal krizler ve pandemi gibi nedenlerle borçlanma çok ciddi ölçüde arttı. Bu da hükümetleri, bütçelerini dengeleyebilmek için ekonomik toparlanmayı engellemeden yeni vergi gelirleri bulmaya itti.

2

VERGİ TÜRLERİ

VERGİLER GENEL OLARAK DOĞRUDAN VERGİLER VE dolaylı vergiler olarak ikiye ayrılır.

DOĞRUDAN VERGİ

Bir kişi ya da kuruluşun (örneğin bir şirketin) doğrudan vergi otoritesine ödediği vergidir. Doğrudan vergiye gelir vergisi, temettü vergisi, sermaye kazancı vergisi, toprak vergisi, mülk vergisi, miras vergisi ve servet vergisi örnek olarak gösterilebilir. Bu vergiler başkalarına aktarılamaz, ödeme yükümlülüğü doğrudan ilgili kişiye veya kuruluşa aittir.

Orantılı ve artan oranlı gelir vergileri: Genel olarak doğrudan vergiler, mükellefin ödeme gücünü yansıtacak şekilde tasarlanır. Örneğin yüksek gelir elde edenler, düşük gelirli kişilere göre daha fazla gelir vergisi öderler.

Bu durum, herkesin aynı oranda vergi ödediği, sabit oranlı vergi sistemlerinde geçerlidir. Örneğin belli bir asgari gelirin üzerindeki herkesin kazandığı her ek gelir için %10 oranında vergi ödediği bir durumda; düşük gelirli de yüksek gelirli de aynı oranda vergi öder. Ancak yüksek ge-

lirli, daha fazla kazanç üzerinden aynı oranı ödediği için toplamda çok daha fazla vergi ödemiş olur.

Buna karşılık birçok ülkede artan oranlı gelir vergileri uygulanır. Bu sistemde kazanç arttıkça, ödenen verginin marjinal oranı da yükselir. Örneğin düşük gelirli biri eşiği aşan her gelirinde %10, ortalama gelirli biri %20, yüksek gelirli biri ise %30 vergi ödeyebilir. Bu durumda üst gelir grubu toplamda çok daha fazla vergi ödemiş olur. Örneğin Birleşik Krallık ve ABD’de en yüksek %1’lik gelir grubunun, ulusal gelir vergisi gelirinin üçte birinden fazlasını karşıladığı belirtilmektedir (Delestre vd. 2022; York 2023).

Verginin ödeme gücüne dayandırılması, çoğu vergi sisteminin temel ilkelerinden biridir. Ancak artan oranlı vergilere eleştiriler de vardır. Bu vergilerin yüksek kazançlı kişilerin çalışma motivasyonunu düşürdüğü, ekonomik faaliyeti zayıflattığı, genel refahı azalttığı ve vergi kaçakçılığını ya da vergi planlamasını teşvik ettiği ileri sürülür.

“Gelire göre vergilendirme, halkın çoğunluğuna ağır yük getirmeden, ödeme gücü yüksek olanlardan adil bir katkı alınmasını sağlamanın en etkili yoludur.”

**-Eski ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt
(1882–1945)**

Doğrudan vergiler arasında, şirketlerin kârları üzerinden alınan kurumlar vergisi, arazi ya da binaların satış veya kira değeri üzerinden alınan emlak vergisi, vefat eden kişilerin mirasından alınan miras vergisi, bir kişiden diğerine yaşam sırasında yapılan servet devrinden alınan hibe vergisi de sayılabilir.

Sabit oranlı doğrudan vergiler: Doğrudan vergilerden bazıları, mükellefin ödeme gücünü dikkate almaz. Örneğin

araç ruhsat harçları, aracın sahibinin servetine değil, aracın boyutuna veya tipine göre sabit bir şekilde alınabilir.

Bir diğer örnek de kafa vergisidir (*poll tax*). Bu vergi, her bireyden aynı miktarda alınan sabit bir vergidir. Teoride, çöp toplama gibi herkesin eşit yararlandığı hizmetler için mantıklı bir yöntem olarak savunulabilir. Ancak yoksul insanlara yükü daha fazla olduğu için, Köylü Ayaklanması'nda olduğu gibi tarih boyunca genelde pek sevilmemiştir.

DOLAYLI VERGİ

Dolaylı vergiler, doğrudan bir kişi veya kuruluşa yüklenmez. Bu vergiler, başka bir kişi ya da kuruluş tarafından devlete ödenir; ancak ödeyen kişi bu maliyeti nihai olarak başkalarına, çoğunlukla da müşterilere, daha yüksek fiyatlar yoluyla yansıtır.

Buna örnek olarak, yakıt, alkol ve tütün üzerindeki özel tüketim vergileri ve ithal mallara uygulanan gümrük vergileri verilebilir. Bu tür vergiler, üreticiler, tüccarlar veya perakendeciler tarafından devlet adına tahsil edilir ve henüz ürün müşteriye ulaşmadan ödenmiş olur. Bu vergi, genellikle ürün fiyatına yansıtılarak tüketiciye aktarılır. Benzer şekilde, satış vergisi de ürün satıldığında perakendeci tarafından tahsil edilir ve son tüketiciye yansıtılır. Örneğin işverenlerin, çalışanların maaşından kesip devlete gönderdiği sosyal güvenlik primi veya gelir vergisi de vardır; ancak bu, doğrudan çalışanın gelirine uygulandığı için teknik olarak hala doğrudan vergidir, sadece tahsil kolaylığı açısından işveren aracılığıyla toplanır.

Dolaylı vergi çeşitleri: Tüketim vergileri dolaylı vergilerin bir alt türüdür. Bunlar, tüketim ürünleri üzerinde genel **satış vergisi (GST)** veya her üretim aşamasında ver-

gilendirilen **katma değer vergisi (KDV)** biçiminde olabilir. Satış vergileri çoğu zaman satın alınan malın fiyatı üzerinden sabit bir oranda alınır, ancak bazı durumlarda restoranlarda tüketilen hazır yiyecekler gibi “lüks” sayılan ürünlerde daha yüksek oran, süpermarketten alınan ham gıda gibi “zorunlu” ürünlerde ise daha düşük oran uygulanabilir.

Satış vergileri genelde *ad valorem* vergilerdir; yani ürünün fiyatına belli bir yüzde olarak uygulanır. Dolayısıyla ürün pahalılaştıkça ödenen vergi de artar. Bir diğer tüketim vergisi türü de **özel tüketim vergisidir**. Bunlar **özel vergilerdir**; yani ürünün fiyatına değil, miktarına göre alınır. Örneğin ister en iyi Chateau Mouton-Rothschild marka şarap olsun ister ucuz bir market şarabı olsun, bir şişe şarap için aynı özel tüketim vergisi ödenir.

Dolaylı vergilerin amaçları: Dolaylı vergiler sadece gelir yaratmak için kullanılmaz. Örneğin özel tüketim vergileri, zararlı kabul edilen ürünlerin fiyatını yükselterek (ve böylece talebi azaltarak) bu ürünlerin tüketimini sınırlamayı hedefleyebilir. Bu zararlar hem kişiye (örneğin alkol, tütün, kumar bağımlılığı) hem de topluma (örneğin fosil yakıtların çevreye etkisi) yönelik olabilir.

Dolaylı vergilerin büyüklüğü: Dolaylı vergiler, birçok ülkede toplam vergi gelirinin önemli bir kısmını oluşturur. OECD ülkelerinde dolaylı vergiler, toplam vergi gelirinin yaklaşık üçte biridir. Bu oran artmaktadır çünkü günümüzde ekonomistler, tüketim vergilerinin gelir ve şirket kârı üzerindeki vergilerden daha az zararlı olduğunu düşünmektedir.

Dolaylı vergilerin geriye dönük yükü: Dolaylı vergilere yöneltlen bir eleştiri de genelde “**geriye dönük**” olmasıdır. Özel tüketim vergileri gibi sabit vergiler, yoksul ailelerin aldığı ucuz ürünlerde ürünün fiyatına oranla daha

büyük bir yük oluşturur. Benzer şekilde ithalat vergileri de ürünün nihai fiyatını herkes için artırır; bu da yoksul insanlara daha fazla zarar verir. Özellikle gıda ve giyim gibi temel ihtiyaç maddeleri, yoksul hanelerin bütçesinde çok daha büyük yer tuttuğu için, bu ürünler üzerindeki vergi daha ağır hissedilir.

Satış, mal ve hizmet veya katma değer vergileri de yine gıda, kira, yakıt, ulaşım gibi temel ihtiyaçları kapsadığı için yoksulları daha çok etkiler. Bu nedenle çoğu ülkede tüketim vergileri “zorunlu” ve “lüks” mallar için farklı oranlarla düzenlenir. Ancak bu ayırım da vergiyi daha karmaşık, keyfi ve denetlenmesi zor hale getirir. Örneğin Birleşik Krallık’ta çocuk kıyafetlerinde beden ölçüsüne bağlı olarak sıfır KDV uygulanırken, büyük beden çocuklar için ailelerin vergi ödemek zorunda kalması eleştirilmişti. Aynı şekilde soğuk satılan bir börek vergiye tabi değilken, ısıtılarak satılan bir börek “lüks” kabul edilip vergiye tabi tutulunca alay konusu olmuştu (Quinn 2012).

Dolaylı vergilerin gizli yapısı: Bir diğer eleştiri dolaylı vergilerin şeffaf olmamasıdır. Örneğin ithal bir otomobil satın alan biri, hatta onu satan bayi bile, aracın fiyatına hangi gümrük vergisi ya da özel tüketim vergisi dahil olduğunu tam olarak bilmeyebilir. Mağazalar fiyat etiketlerinde satış vergisini açıkça göstermeyebilir. Oysa pek çok uzmana göre vergilerin açık, şeffaf ve görülebilir olması önemlidir.

Dolaylı vergilerin siyasallaşma potansiyeli: Doğrudan ve dolaylı vergilerin her ikisi de belirli sektörleri veya faaliyetleri desteklemek ya da engellemek için kullanılabilir. Ancak dolaylı vergiler, görünmez olmaları nedeniyle daha sık tercih edilir.

Örneğin istihdamı artırmak isteyen bir hükümet, emek

yoğun sektörlerde üretilen malların vergilerini düşürürken, sermaye yoğun ürünlerin vergilerini artırabilir. Ancak eleştirmenlere göre bu tür müdahaleler ekonominin doğal işleyişini bozar ve kaynakların, tüketicilere en çok faydayı sağlayacak alanlardan başka alanlara kaymasına neden olur. Dahası, hükümetler bu tür vergi avantajlarını kendi seçmenleri lehine kullanabilir. Örneğin kırsal bölgelerde güçlü desteği olan bir hükümet, tarımsal üretimdeki vergileri düşürerek kendi seçmenlerine avantaj sağlayabilir.

TRANSFER VERGİLERİ

Bir transfer vergisi, bir mülkün veya bir hakkın bir kişiden ya da kuruluştan başka bir kişiye geçmesi durumunda alınan vergidir. Teknik olarak satış vergileri bir tür transfer vergisi sayılabilir çünkü bir malın satışı, o malın mülkiyetinin devri anlamına gelir. Ancak genelde “transfer vergisi” terimi, resmi olarak kayıt altına alınan ya da beyan edilmesi gereken arazi, binalar, hisse senetleri veya tahviller gibi daha büyük mülkiyet devri işlemleri için kullanılır. Örnek olarak, gayri menkul veya menkul kıymetlerin devrinde ödenen damga vergileri, bir kişinin vefatı sonrası mirasçılara devredilen servet üzerindeki miras vergileri ya da yaşam sırasında yapılan bağışlar için ödenen hibe vergileri sayılabilir. Bu vergilerin oranı genelde taşınan malvarlığının türüne ve değerine bağlıdır.

Doğrudan mı, dolaylı mı?: Transfer vergilerinin doğrudan mı yoksa dolaylı mı sayılması gerektiği konusu tartışmalıdır. 1900 yılında ABD Yüksek Mahkemesi’nin *Knowlton v. Moore* davasında bir vergi mükellefi, miras vergisinin aslında mirasçılara yüklenen doğrudan bir vergi olduğunu savunmuştu. Çünkü mezarın toplam değeri üzerinden vergi hesaplanırsa, her bir mirasçının aldığı paya

göre hesaplanmasından daha büyük bir vergi yükü çıkıyordu. Ancak Yüksek Mahkeme, miras vergisinin doğrudan bir mülk vergisi değil, mülk devri işlemi üzerindeki dolaylı bir vergi olduğuna hükmetti.

Tobin Vergileri: Bazı kişiler, sadece fiziksel mal devrine değil, finansal işlemlere de transfer vergisi getirilmesini savunur. Örneğin İngiliz ekonomist John Maynard Keynes (1883–1946), 1920’lerin Wall Street spekülasyonlarını yavaşlatmak amacıyla finansal işlemler üzerinde bir vergi önerdi. Bu verginin, kısa vadeli al-sat işlemlerini pahalılaştırarak spekülatif balonları engelleyeceğini, uzun vadeli ve gerçek değer odaklı yatırımlara zarar vermeyeceğini düşünüyordu (Burman vd. 2016).

1972’de Amerikalı Nobel ödüllü ekonomist James Tobin (1918–2002), benzer şekilde döviz işlemlerine bir vergi önerdi. Bugün buna “Tobin Vergisi” deniyor. Tobin, 1944 Bretton Woods sistemi kapsamındaki sabit döviz kuru rejimini, zayıf para birimlerine spekülatif saldırılardan korumak istiyordu.* Ancak günümüzde dalgalı kur rejimleri uygulandığı için bu gerekçe geçerliliğini yitirmiştir. Daha yakın dönemde, 2011’de Avrupa Birliği de tüm finansal işlemler için AB çapında bir transfer vergisi önermiş, bu şekilde Avrupa Komisyonu’na gelir yaratmayı ve üye devletlere olan bağımlılığını azaltmayı hedeflemiştir.**

Eleştiriler: Transfer vergilerinin farklı türleri çeşitli eleştirilerle karşılaşır. Örneğin miras vergisinin, insanların yakın birini kaybettikleri en zor anda alındığı için moral açıdan çok ağır olduğu söylenir. Ayrıca miras vergisinin, aile

* Tobin’in önerisi daha sonra Tobin (1978)’de yayımlanmıştır.

** AB’nin önerilerine yönelik eleştiriler için bkz. Worstall (2011).

bireylerinin geleceğini güvence altına alma içgüdüsüne ters düştüğü iddia edilir. Pek çok insan miras vergisini azaltmak için karmaşık vakıflar kurmak ya da düşük vergi oranına sahip yatırımlara yönelmek gibi yollar arar. Eleştirmenler, eğer insanlar serbestçe yatırım yapabilselerdi, bunun hem kendileri hem de genel ekonomi açısından daha faydalı olacağını savunurlar (bkz. Bracewell-Milnes 1995b).

Arazi ve gayri menkul transferlerindeki vergiler de eleştirilir. Bu vergilerin, örneğin yaşı ilerlemiş insanların oturdukları büyük evleri satıp küçülmelerini zorlaştırdığı, dolayısıyla uygun konut bulmaya çalışan genç ailelerin piyasada yer bulmasını engellediği dile getirilir. Ayrıca insanlar işyerine uzak evlerde yaşamak zorunda kalır, bu da ulaşım masraflarını ve trafik yoğunluğunu artırır. Dahası, satıcılar vergi yükünü azaltmak için mülk fiyatını düşük, mobilya veya bahçe aksesuarı gibi vergisiz eşyaların değerini yüksek göstererek evleri satmaya çalışabilir.*

Tobin Vergisi gibi finansal işlemler üzerindeki transfer vergileri de benzer şekilde eleştirilir. Spekülatörlerin, piyasalardaki fiyatların gerçek durumlara hızla uyum sağlamasını kolaylaştırdığı, böylece kaynakların daha verimli dağılmasına ve ekonominin genel olarak güçlenmesine katkı sağladığı söylenir. O yüzden milyonlarca finansal işlem üzerinden alınan küçük vergiler bile, toplamda ekonomik faaliyeti bozan büyük bir yük haline gelebilir.

HİPOTEKASYON (İPOTEKLİ VERGİ)

Hipotekasyon, toplanan verginin devletin genel bütçesine değil, belirli bir amaca tahsis edilmesi anlamına gelir. Buna

* Mülkler üzerindeki vergilerinin yarattığı zararlar hakkında bkz. Southwood (2017).

“özel fon ayrılması” veya “halka söz verilen harcama” da denebilir. Daha önce bahsi geçen bazı ruhsat harçları buna örnek gösterilebilir. Tarihte, örneğin 17. Yüzyıl’da İngiltere limanlarından alınan gemi parası (*ship money*) vergisi, doğrudan Kraliyet Donanması’nın finansmanına yönlendirilmişti. Modern örnekler arasında sosyal sigorta primlerinin emeklilik ya da sağlık hizmetlerini finanse etmekte kullanılması, araç vergilerinin ve yakıt vergilerinin yolların bakımına ayrılması, havalimanı vergilerinin de havalimanı tesislerinin korunmasına harcanması sayılabilir.

Hipotekasyonun dereceleri: Hipotekasyonun gücü güçlü veya zayıf olabilir. Güçlü vergi gelirinin tamamı sadece belirlenmiş hizmete gider ve başka hiçbir kaynaktan desteklenmez. Faydasının çoğu doğrudan katkı yapan kişiye dönen emeklilik veya sağlık sigortası ödemeleri güçlü hipotekasyona örnek olarak verilebilir. Zayıf hipotekasyonda ise vergi gelirinin bir kısmı başka hizmetlere de kayabilir veya o hizmet için başka kaynaklardan da harcama yapılabilir. Örneğin eğitim gibi kamusal yararı daha kapsamlı olan bir alanda, vergi gelirinin yanında başka kaynaklar da kullanılabilir.

Eleştiriler: Hipotekasyonun bazı açık faydaları vardır. İnsanlar, ödedikleri paranın gerçekten o hizmete harcanacağını bilirse, genel vergilere göre daha çok güven duyar ve destek verebilirler. Ancak burada bazı sorunlar ortaya çıkar. Örneğin, sosyal sigorta primleri gerçekte ayrı bir fonda tutulmayıp, genel bütçeye dahil edilirse, bu aslında normal gelir vergisinden farksız olur. Yine de politikacılar, sosyal sigorta gibi fonların ayrı tutulduğunu iddia ederek, gelir vergisini olduğundan daha düşük göstermeye çalışabilirler. Ayrıca ödenen verginin hangi kapsamda harcanaacağı da belirsizleşebilir. Örneğin vergi gelirinin eğitimde

sadece okullara mı, yoksa kreş, yetişkin eğitimi, üniversite gibi daha geniş bir alana mı harcanacağı gibi sorular ortaya çıkar.

Genel olarak insanlar, güçlü ve dar kapsamlı hipotekasyonu daha çok destekler; yani sadece belli bir hizmete giden ve başka hiçbir yere harcanmayan vergi türlerini tercih ederler. Ancak uygulamada bunun garantisi her zaman mümkün olmaz.

Bir diğer eleştiri de kamusal bir hizmetin bütçesinin, toplanan verginin miktarına göre değil, o hizmete duyulan ihtiyaca göre belirlenmesi gerektiğidir. Ayrıca birçok vergi, ekonomi iyiye gittiğinde artar fakat ekonomik kriz ve işsizlik dönemlerinde sosyal yardımlar gibi devlet hizmetlerine daha çok ihtiyaç duyulur. Yani vergi geliri ile ihtiyacın aynı doğrultuda gitmesi garanti değildir.

Ayrıca, motorlu taşıtlardan alınan vergilerin yol bakımına harcandığı söylenir, ancak bu vergiler, bakım ihtiyacından kat kat fazla gelir getirebilir veya çevreye verilen zarar gerekçe gösterilerek alınabilir (Bkz. Ebbs 2014). Tütün vergileri de sigaradan kaynaklanan sağlık harcamalarını karşılamak için yeterli olandan çok daha fazla gelir getirebilir. Sonuç olarak, politikacılar hipotekasyonu sık sık dile getirirler de çoğu zaman bu gelirleri serbestçe harcamayı tercih ederler.

3

AMAÇLAR VE SORUNLAR

VERGİLERİN TEMEL AMACI, HÜKÜMETİN SAĞLADIĞI savunma, adalet, yollar, eğitim, sosyal yardımlar, emeklilik ve sağlık hizmetleri gibi kamu hizmetlerini finanse etmek için gelir toplamaktır. Ancak vergi bazen başka amaçlarla da kullanılır. Örneğin, hükümetler ekonomiyi düzenlemek ve ekonomik dalgalanmaları yumuşatmak için yükseliş dönemlerinde vergileri artırıp, durgunluk dönemlerinde azaltabilir. Ya da daha zenginlerden daha fazla vergi alarak gelir eşitsizliğini azaltmayı hedefleyebilir. Ayrıca alkol, tütün ve kurşunlu yakıt gibi zararlı ürünlerin talebini düşürmek için bu ürünlere vergi yükleyebilir. Bazen de vergiler daha az soylu amaçlarla kullanılır. Örneğin, hükümetin desteklediği seçmen gruplarını kayırmak için belli mülk sahipleri üzerine daha fazla vergi konulabilir. Ya da ithalat vergileriyle yerli üreticiler korunabilir. Hatta bazen kıskançlık nedeniyle başarılı gruplara ya da dinî veya etnik azınlıklara karşı bile vergi uygulanabilir.

NEDEN VERGİ?

Her devletin birincil görevi, vatandaşların güvenliğini sağ-

lamaktır, bu da vergiyle finanse edilir. Yani yurttaşların hayatını ve özgürlüğünü korumak için iç ve dış tehditlere karşı savunma sistemi oluşturmak gerekir (bkz. Thomas Hobbes, *Leviathan*, 1651). Bunun için güçlü bir ordu, etkili bir polis teşkilatı ve kamu yararına bir adalet sistemi gereklidir. Ayrıca bu kurumların kamu yararına çalışmasını sağlamak için bir denetim mekanizması da olmalıdır. Neyin suç sayılacağına, cezaların nasıl uygulanacağına karar verecek bir parlamento ya da benzeri bir yapıya da ihtiyaç vardır. Bütün bunlar için de para gerekir.

Bedavacılık sorunu: Çoğu insan savunma ve güvenlik hizmetinin yararlı olduğunu kabul eder; fakat herkesin bunlara gönüllü ödeme yapacağı garanti değildir. Eğer toplumun çoğu ödeme yaparsa, bir kısmı katkıda bulunmadan da bu güvenlikten faydalanabilir. Böyle bir durumda insanlar, “diğerleri ödüyor, ben ödemesem de olur” diyerek bedavacılığa yönelebilir. Bu sorunu çözmek için çoğu ülkede zorunlu vergi toplanır. Yani herkes, ödemezse ceza göreceğini bilerek, payına düşeni ödemeye mecbur tutulur. Bu çok rahatlatıcı bir seçenek olmasa da en azından temel kamu güvenliği için yaygın olarak meşru görülür.

HANGİ HİZMETLER VERGİYLE FİNANSE EDİLMELİ?

Daha tartışmalı olan soru ise, başka yollarla finanse edilmesinin imkansız olduğu hangi kurum ve hizmetlerin vergi yoluyla karşılanması gerektiğidir.

Keskin bir sınır yoktur: Liberal görüşleriyle tanınan Adam Smith bile, köprü ve liman gibi altyapıların devlet eliyle yapılmasını savunmuştur. Çünkü bu tür yatırımlar toplumun genel refahını artırır ama tek bir özel yatırımcıya kazanç sağlamayabilir. Smith için eğitim de işgücünün

psikolojik sağlığı ve toplumsal kültür açısından önemlidir (Butler 2007).

Ancak bu sınırlar kolayca genişletilebilir. Altyapı, ulaşım ağlarının veya kamu hizmetlerinin tamamını kapsayacak şekilde yorumlanabilir. Eğitim, sadece okulla sınırlı kalmayıp yetişkin eğitimi ya da meslek kurslarına kadar genişletilebilir. Sağlık hizmetleri de doktor ve hastanelerle sınırlı olmayıp, bu hizmetler arasına spor salonları veya hatta dans kursları bile dahil edilebilir. Eleştirmenler, tüm bu alanların gerçekten vergiyle finanse edilmesinin gerek-
kip gerekmediğini sorgular.

Kamusal mallar: Devletler ayrıca yerel ve ulusal parklar, deniz fenerleri veya sokak lambaları gibi “kamusal mallar” olarak sınıflandırılan hizmetler de sunar. Çünkü bu olanaklardan insanların yararlanmasını engellemek zordur ve birçok kişi aynı anda bu olanaklardan yararlanabilir. Buradaki argüman, vergilendirme olmadan bu olanakların asla var olamayacağıdır; çünkü insanlar ödeme yapmadan bunları “bedavaya” kullanabileceğinden kimse bunlara yatırım yapmak istemeyecektir.

Ancak “kamu malları”nı oluşturan standart listeler abartılı görünüyor. Çoğu zaman, bu mallar vergilendirmeye tabi tutulmadan ücretlendirilebilir veya başka şekillerde finanse edilebilir. Hatta uzun zamandır en saf kamu malı olarak kabul edilen deniz fenerleri bile, uyarı ışıklarına herhangi bir ödeme yapmadan geçen herhangi bir gemi de faydalandığı için, deniz kılavuzlarının seyir hizmetlerini duyurmak için ateş yakmasıyla ortaya çıkmıştır; uzun bir süre, yakındaki limanlara uğrayan gemilerden alınan ücretlerle finanse edilmişlerdir (bkz. Geloso 2019).

Milli parklar da maden arama haklarının sınırlı satı-

şıyla veya park ve konaklama ücretleri ile yiyecek, içecek, hediyeelik eşya, bahçe bitkileri ve daha birçok şeyin satışıyla finanse edilebilir.* Alışveriş merkezleri de müşterilerine sunduğu aydınlatma, güvenlik, oturma alanları gibi pek çok “kamusal hizmeti” (doğrudan ücretlendirme yaparak değil) kiracılarından aldığı ücretle karşılar. Gönüllü gruplar parkları, plajları ve diğer tesisleri temiz tutar. Ayrıca şifreli uydu TV ya da ücretli otoyollar gibi teknolojik imkanlarla bedavacıların kullanımını engellemek kolaylaşmıştır.

Sonuç olarak, pek çok mal ve hizmetin finansmanında vergi tek seçenek olarak görülebilir ve bu yüzden kaçınılmaz olduğu düşünülebilir; ancak dikkate alınması gereken ancak sıklıkla göz ardı edilen alternatifler de vardır.

KAMU YATIRIMI İÇİN VERGİ

Adam Smith’e göre, bireyler altyapı veya eğitim, beceri geliştirme ve araştırma gibi insan sermayesi yatırımlarına para yatırmakta istekli olmayabilir; halbuki bu yatırımlar tüm toplumun refahını artırır. Sonuç olarak, bu projelere kamunun yatırım yapmasının önemli, gerekli ve kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, kamu yatırımının da sorunları vardır. Kamu yatırımları, piyasadaki özel yatırımları arka plana iterek sermayeyi verimsiz şekilde kullanabilir. Siyasetçiler ve memurlar tarafından yönlendirilen kamu yatırımının, değer odaklı girişimciler tarafından yönlendirilen yatırımdan daha az üretken olduğunu savunulabilir.

Yatırım mı, harcama mı?: Bir başka tartışma, “yatırım”

* Sözde kamu mallarının finansmanı için yenilikçi yollar hakkında bkz. Taylor (1992).

kavramının yanlış kullanılması ile ilgilidir. Ekonomik olarak yatırım, diğer mal veya hizmetleri daha hızlı, daha iyi veya daha ucuza üretecek ya da finansal getiri sağlayacak malları satın almak veya üretmek için kaynakların kullanılması olarak görülür. Örneğin, üreticilerin makinelere para harcaması, insanların daha iyi ücretli işler için uygun nitelikler kazanmak için gece okuluna gitmeleri veya emeklilikte gelir sağlamak için tahvil satın almaları birer yatırımdır.

Kamu sektöründe de insan ve mal taşımacılığını hızlandıracak yeni bir otoyol veya limana para harcamak, havaalanlarında daha hızlı işleyen pasaport tarayıcıları kurmak veya okullarda yeni fen binaları inşa etmek yatırımdır.

Harcama ise, kaynakların gelecekteki bir tatmin umu-
duyla değil, bugünün tatmini için kullanılmasıdır. Ve gerçekte, gelişmiş ülkelerdeki kamu harcamalarının büyük bir kısmı, refah ödemeleri, emeklilik maaşları, sağlık ve sosyal bakım, konut, ulaşım ve çöp toplama gibi mevcut faydalara yapılan “günlük” harcamalardır. Bunlardan bazılarının gelecekte bazı faydaları olabilir, ancak hepsi öncelikle bugünün faydasına yöneliktir. Politikacılar bunlara “yatırım” diyebilir çünkü, vergi mükelleflerinin parasının daha iyi kullanıldığını göstermek isteyebilir, ancak bu, vergilendirme için daha meşru bir gerekçe oluşturmaz.

MAKRO-EKONOMİK YÖNETİM

Çoğu iktisatçı, vergi ve kamu harcamalarının bir ülkenin ekonomisini tam istihdama, istikrarlı fiyatlara, ekonomik büyümeye ve yükseliş-düşüş döngülerinden kaçınmaya yönlendirmede kilit bir rol oynadığını savunur. Buna “talep yönetimi” yaklaşımı denir. Örneğin ekonomi yavaşladığında vergileri düşürmenin ve devlet harcamalarını

artırmanın canlandırıcı etkisi olur. Aşırı enflasyon yaşandığında ise vergi artışı ve harcama kısıntısı gerekebilir. Bu fikir, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri birçok ülkede etkili olmuştur.

Ancak bu yaklaşıma da eleştiriler vardır. Örneğin Milton Friedman gibi monetaristler paranın arzının, vergiden çok daha güçlü bir etki yarattığını ileri sürer (bkz. Butler 2011). James Buchanan gibi Kamu Tercihi teorisyenleri ise hükümetlerin kötü zamanlarda harcamayı artırmayı kolayca kabul ettiğini, ama iyi zamanlarda harcamayı kısmakta çok isteksiz olduklarını söyler (bkz. Butler 2012a). Ayrıca politik baskılar nedeniyle vergilerde iniş-çıkış yapılamadığını savunurlar. Avusturya İktisat Okulundan F.A. Hayek (1899–1992) gibi isimler de bu siyasal gerçeklerin enflasyon, işsizlik, devlet büyümesi ve borç artışı gibi problemlere yol açtığını düşünür (bkz. Butler 2012b).

YENİDEN DAĞITIM

Vergilendirmenin bir diğer yaygın amacı, yükün daha fazlasını en çok karşılayabilenlerin üzerine yükleyerek ekonomik eşitliği teşvik etmektir.* Daha iyi durumda olan kişileri diğerlerinden daha fazla vergilendirmek adil görülür, çünkü zengin biri için para, açlık sınırında yaşayan birine göre daha az değerlidir. Onlar vergi yüzünden karşılaştıkları kaybı, çok yoğun hissetmezler (bu, “azalan marjinal fayda” ilkesinin bir örneğidir). Birçok ülke, daha yüksek gelirlielerin daha düşük gelirliere göre daha yüksek vergi oranları ödediği “ilerici” vergi sistemleri uygular.

Sorunlar: Ancak vergilerin bu şekilde kullanılmasında zorluklar da vardır (Butler 2022). İlk olarak, yeniden dağı-

* Daha ayrıntılı bir açıklama için bkz. Butler (2021: 63–77).

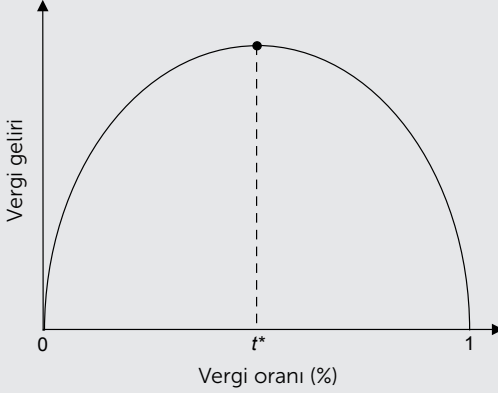
tım politikasının dayandığı eşitsizlik istatistikleri yanıltıcı olabilir. Örneğin, toplumun genel bir görüntüsü gelir ve servette büyük eşitsizlikler olduğunu gösterebilir; ancak insanlar yaşamları boyunca aynı miktarda kazansa bile bu eşitsizliğin büyük bir kısmı, daha fazla deneyim ve beceriye sahip yaşlıların gençlerden daha fazla kazanmasından kaynaklanıyor olabilir. İkinci olarak, futbolcular veya sanatçılar yüksek kazançlara sahip olabilir, ancak onların da kariyerleri kısa olabilir. Yaşamları boyunca yine diğerlerinden pek de iyi durumda olmayabilirler. Üçüncü olarak, bazı insanlar tehlikeli ve kötü işlerde çalışarak çok para kazanırken, diğerleri kolay ve keyifli bir işte daha az kazanabilir. Eşitlik sadece paradan ibaret değildir. Üstelik, parklar ve açık alanlar, yollar, okullar ve daha birçok kamusal alan herkesin erişimine açık olduğundan, görüldüğünden daha fazla eşitlik vardır.

Vergilendirmenin bazı grupları diğerlerinden daha fazla etkileyecek şekilde kullanılmasıyla ilgili siyasî, ahlaki ve pratik kaygılar da mevcuttur. Bu durum, vergilendirmeyi kıskançlık siyasetine açar; başarılı gruplara, sırf başkaları başarılarından hoşlanmadığı için daha yüksek vergiler uygulanır. İktidar partisi, vergileri muhalefetin destekçilerine kaydırabilir. Güçlü çıkar grupları ise, başkalarının elde edemediği avantajlı vergi muafiyetleri elde edebilir. Kademeli vergilendirme, kanun önünde eşitlik ilkesine aykırı olarak insanlara farklı muamele eder. Pratik açıdan ise, daha yüksek vergi ödeyenler muafiyet ve indirimler için lobi faaliyetlerinde bulunduğundan, kademeli vergilendirme kısa sürede çok karmaşık bir hal alır. Bu karmaşıklık, birçok ülkenin kademeli vergileri, herkesin aynı oranda vergi ödediği “sabit oranlı vergi” sistemleriyle değiştirmesinin nedenlerinden biridir.*

* Düz vergiler hakkında arka plan için bkz. “Flat tax”, TaxEDU, Tax

ŞEKİL
1

Laffer Eğrisi

Hata ya da kıskançlık: Yaygın bir yanılgı, vergi oranı ne kadar yüksekse, devletin o kadar çok gelir toplayacağıdır. Ancak 1974'te Amerikalı ekonomist Arthur Laffer, belli bir vergi oranı eşliğinden sonra devletin vergi gelirinin düşeceğini gösteren ünlü eğrisini çizdi. Bunun birçok nedeni vardır. Çok yüksek vergi oranlarıyla karşı karşıya kalan insanlar, daha az çalışıp daha fazla boş zaman geçirmeye, daha erken emekli olmaya, yurt dışına taşınmaya ("beyin göçü"), işlerini yurt dışına taşımaya veya vergiyi aşmanın yollarını bulmak için pahalı muhasebeciler tutmaya karar verebilirler.

Nitekim birçok ülkede yüksek gelir gruplarına yönelik vergi indirimi, bu grupların toplam vergi gelirine katkıla-

rını artırmıştır. Buna rağmen siyasetçiler bazen bu eğriyi göz ardı ederek, kamuoyunun zenginlere yönelik kızgınlığını tatmin etmek için yüksek vergi oranlarına yönelirler.

Ancak çoğu zaman, vergi oranlarının, özellikle de en yüksek gelir vergisi oranının, Laffer Eğrisi'ndeki geliri maksimize eden noktaya tehlikeli derecede yakın (ve bazen de üzerinde) belirlendiğini görürüz. Böyle olunca, yüksek gelirli insanlar, vergi gelirine daha önce olduğundan daha az katkıda bulunmaya başlarken, Birinci Bölüm'de belirtildiği gibi, yüksek vergi oranındaki kesintiler, bu insanların vergi gelirine daha büyük bir payla katkıda bulunmasını sağlar. Öyleyse, verginin temel amacı, ekonomik hayata minimum maliyet oluşturarak devlet gelirini maksimize etmekken, yasa koyucular neden bu kadar yüksek oranlar belirliyor?

Pek çok olasılık var. Belki de politika yapımcılar Laffer argümanını tam olarak kavrayamıyor. Ya da belki de yalnızca bir vergi artışından kaynaklanan gelirlerdeki ani artışı görüyorlar, ancak insanların davranışlarını kademeli olarak değiştirmesi sonucu oluşan gelirdeki kademeli düşüşü göremiyorlar. Belki de vergiden kaçınmanın gerçekte olduğundan daha zor olacağını düşünüyorlar. Belki de Laffer'ın argümanını anlıyorlar ama geliri maksimize eden oranın, olduğundan daha yüksek olduğunu düşünüyorlar. Ya da belki de yalnızca halkın daha yüksek gelirli'lere olan kıskançlığını tatmin etmek istiyorlar. Sebebi ne olursa olsun, vergilerin her zaman rasyonel ve kanıta dayalı bir şekilde uygulanmadığı açıktır.

OLUMSUZ DIŞSALLIKLARIN DÜZELTİLMESİ

Verginin bir başka hedefi, hava ve su kirliliği, trafik sıkışıklığı, sağlığa zararlı beslenme gibi toplum üzerinde olumsuz

etkilere yol açan faaliyetleri düzeltmektir. Vergilerle bu faaliyetlerin maliyeti artırılarak, zarar verenlerin topluma yüklediği sosyal maliyet karşılanabilir. Bu vergilere, İngiliz ekonomist Arthur Pigou'nun (1877-1959) anısına "Pigovian Vergileri" denir. Bunlar, trafik sıkışıklığı ücretleri ve akaryakıt vergileri, emisyon vergileri, karbon vergisi, alkol ve tütün vergileri ve şeker vergileri gibi birçok farklı biçimde olabilir.

Pigovian vergiler, olumsuz dışsallıklarla mücadelede çoğu alternatife göre daha iyi bir yoldur. İnsanları mahkemeye vermek gibi yargısal seçenekler yavaş ve masraflıdır, ayrıca hasar meydana geldikten sonra uygulanabilir. Düzenlemeler genellikle ilkeldir; örneğin, belirli zararlı emisyonları tamamen yasaklamak, başka seçeneği olmayan veya yalnızca yönetilebilir miktarda kirlilik üreten endüstriler için sert bir uygulamadır. Kirlilik seviyelerine getirilen sınırlamalar, sınırın altında kalanların emisyonlarını azaltmaları için hiçbir teşvik sağlamaz. Buna karşılık, emisyon vergisi, tüm sektörlerdeki herkesi, mümkün olan her yerde tüm emisyonlarını azaltmaya teşvik eder.

İktisatçılar, Pigovian vergilerini iki nedenden dolayı daha fazla tercih ediyorlar. İlk olarak, daha önce de belirtildiği gibi, iyi yapılandırılmışlarsa, bu vergi bir kişinin veya işletmenin dışsallıklarının (örneğin faaliyetlerinden kaynaklanan hava kirliliği) maliyetini, bunların başkalarına yüklediği maliyetlere (örneğin akciğer hastalıkları) kadar artırır. İkinci olarak, bireyler ve işletmeler neden oldukları kirliliğin bedelini ödemek zorunda kalırlarsa, bu onları bunu yapmaktan caydıracak ve bu da çevrede ve sosyal refahta genel bir iyileşme sağlayacaktır. Ayrıca hükümetler için de faydalı bir gelir kaynağı olabilirler.

Ancak, Pigovian vergilerinin de hem teorik olarak hem

de uygulamada sorunları vardır. İngiliz iktisatçı Ronald H. Coase (1910-2013), kirlilik gibi sorunlarda kritik faktörün işlem maliyetleri (kirleticilerin ve kirleticilerden etkilenenlerin bu konuda bir anlaşmaya varmasının ne kadar zor veya kolay olduğu) olduğunu ve vergilerin verimsiz bir seçenek olabileceğini savunmuştur (Coase 1960). Dahası, Avusturyalı iktisatçı Ludwig von Mises (1881-1973) tarafından tanımlanan hesaplama ve bilgi sorunları da mevcuttur (Butler 2010a). Sosyal maliyetlerin tam olarak ne kadar yüksek olduğunu ve dolayısıyla doğru vergi seviyesinin ne olması gerektiğini belirlemek çok zordur. Örneğin, karbondioksit emisyonlarının iklimi ne kadar güçlü etkilediği konusunda farklı tahminler olabilir. Bu açıdan bakıldığında bir Pigovian vergisinin yanlış belirlenmesi yarardan çok zarar getirebilir.

TİCARETİN YÖNETİMİ

Vergilendirmenin bir diğer kullanım alanı da ticaret politikasıdır. Çoğu ülke, genellikle yerel üreticilerini yabancı rakiplerden korumak için ithal mallara vergi (gümrük tarifeleri) uygular. Bazen amaç, ülkelerini kendi kendine yeterli hale getirmek veya yeni endüstrilerine yurtdışındaki daha ucuz üreticilerle rekabet edebilecek kadar büyümeleri için zaman tanımaktır. Buna “bebek endüstri” argümanı denir. Başka ülkelerin, kendi üreticilerini zayıflatmak ve pazar hakimiyetini güçlendirmek amacıyla ucuza ve hatta maliyetin altında mallar getirdiğine inanabilirler (“damping”). Ülkeler ayrıca, kendi yüksek istihdam, çevre veya gıda standartlarını paylaşmayan ülkelere ithalata da itiraz edebilirler. Ya da diğer ülkelere mal satın almak için, diğerlerinin kendilerinden satın aldığından daha fazla harcamaya yaptıklarından endişe duyabilirler (“ticaret açığı”).

Bebek endüstri argümanı, 1960'lar ve 1970'lerde ticaret politikasının önemli bir itici gücüydü. Gelişmekte olan ülkeler ithalata karşı gümrük vergilerini artırdılar ve çelik, otomobil, ev aletleri, hatta elektronik ve uçak üreten kendi endüstrilerini kurdular. Ancak sonuçlar hayal kırıklığı yarattı. Bu sanayilerin çoğunlukla diğer üreticilere göre karşılaştırmalı bir üstünlüğü yoktu ve dünya rekabetinin etkilerinden yalıtılmış oldukları için ürünleri genellikle pahalı ve kalitesizdi.

İthalata vergi koymanın başka dezavantajları da vardır. Bir ülkenin ticaret engelleri, tüketicilerinin talep ettiği ve üreticilerinin ihtiyaç duyduğu ithal malların daha pahalıya malolması veya tamamen bulunamaz hale gelmesi nedeniyle kendi nüfusunun durumunu daha da kötüleştirir. Yerel alternatifler bulunmayabilir veya yerel alternatiflerin kalitesi düşük ya da yetersiz olabilir. Ayrıca, ithalata karşı korunma olasılığı, diğer yerel endüstrilerin bunun için lobi yapmasına yol açarak diğer pazarlardaki rekabeti daha da kısıtlar. Gümrük vergilerinin uygulanması, maliyetli bir bürokrasi gerektirir. Tüm bu nedenlerden dolayı, günümüz ekonomistleri genellikle birkaç üretici için geçici fayda sağlasa da gümrük vergilerinin ve diğer ticaret engellerinin bir hata olduğu konusunda hemfikirdir (Butler 2021: 63-77).

VERGİDEKİ ANLAŞMAZLIKLAR

Vergilerin miktarı ve türü konusunda büyük görüş ayrılıkları vardır. Bunun temel nedeni, insanların devletin doğasına ve etkinliğine dair farklı bakış açılarıdır.

Bazıları için devlet, toplumun refahını en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan ve toplumun kolektif tercihlerini büyük ölçüde yansıtan ve temsil eden, büyük ölçüde hayırse-

ver bir kurumdur. İyi tasarlanmış ve doğru oranlı vergiyi, iyiye yönelik potansiyel bir güç, kamu hizmetlerini ve yatırımları finanse etmenin gerekli bir yolu ve eşitsizlik ve ekonomik dalgalanmalarla mücadele gibi birçok başka faydalı amaca sahip olarak görürler. Bu nedenle, hükümetlerin hem genel vergi düzeyine hem de bu vergilerin nasıl artırılacağına, örneğin hangi faaliyetlerin diğerlerinden daha fazla vergilendirilmesi gerektiğine karar verme konusunda özgür bırakılması gerektiğini savunurlar.

Ancak diğerleri bu konuda daha az iyimserdir. Devlet, en iyi ihtimalle hem temsiliyetten uzak hem beceriksiz hem de saçma teşviklerle halkın isteklerini ucuza yerine getirmeye çalışan veya verimli bir şekilde hiç yerine getiremeyen bürokratik bir dev olarak görürler. Ya da en kötü ihtimalle, devleti, kamu çıkarına hizmet ettiğini iddia eden, ancak gerçekte yalnızca kendi çıkarlarını gözeten, yozlaşmış politikacılar ve tembel elitlerden oluşan, bencil bir elit grubu olarak görürler. Vergi politikalarının genellikle dar görüşlü, mantıksız veya verimsiz olduğunu, önemli ekonomik ve sosyal zararlara yol açabileceğini savunurlar.

Bu farklı bakış açıları nedeniyle vergiler hakkındaki tartışmalar asla bitmez. Bu yüzden, vergilerin gerçekten kimden alındığını, hangi amaçlara hizmet ettiğini ve öngörülme-yan etkilerini dikkatle incelemek gerekir.

4

ETKİ VE YANSITMA

BİR VERGİNİN ETKİSİ, VERGİNİN ALINDIĞI KİŞİYİ NASIL etkilediğidir. Örneğin, insanlar uçak seyahatlerine getirilen bir vergiye tepki olarak daha az uçmayı tercih edebilir. Bu, verginin nihayetinde kimin tarafından ödendiğiyle ilgili olup verginin yüklenmesinden farklıdır. Örneğin, perakendecinin topladığı satış vergisini nihai olarak ödeyen mağaza müşterileridir, çünkü perakendeci bu maliyeti müşterilerin satın aldığı ürünlerin fiyatına ekler.

VERGİLERİN ETKİSİ

Önce etkiye bir bakalım. Bazı vergiler, bu vergilere maruz kalanların davranışları üzerinde kasıtlı olarak bir etki yaratmak amacıyla uygulanır. Daha önce bahsedildiği gibi, alkol, tütün veya araç emisyonları üzerindeki vergiler, bu faaliyetleri daha pahalı hale getirerek insanların daha az alkol ya da sigara içmesini veya havayı kirletmemesini teşvik etmek amacıyla kısmen uygulanabilir.

Bir şey vergilendirildiğinde, üretmek veya tüketmek daha pahalı hale gelir. Bu nedenle, daha az üretilmesi veya

tüketilmesi muhtemeldir. Örneğin, araç emisyonlarındaki kirliliği azaltmayı amaçlayan motor yakıtındaki kurşuna uygulanan bir vergi, kurşunlu yakıtların fiyatını artırır; bu da sürücülerin daha az kurşunlu yakıt veya daha fazla kurşunsuz yakıt talep etmesine, üreticilerin de bunları tedarik etmesine yol açar. Bu tür vergiler, ekonominin genelinde insanları vergilendirilen kirlletici maddeyi daha az kullanmaya veya üretmeye zorladığı için çok etkili olabilir. Örneğin ABD’de Başkan George H. W. Bush (1924–2018) döneminde ozon tabakasını incelten kimyasallara getirilen vergi, bu kimyasalların kullanımında %38’lik bir azalmaya yol açmıştır (Hanson ve Sandalow 2006).

Yine de çoğu zaman vergilerin etkisi ne kasıtlı ne de arzu edilen bir şeydir. Bir vergi yalnızca gelir elde etmek amacıyla tasarlanmış olabilir, ancak tasarımcısının hiç niyet etmediği sosyal ve ekonomik etkiler doğurabilir. Örneğin, ithalat üzerindeki yüksek vergiler kaçakçılığı daha kârlı hale getirir, bu da yetkililerin gelirlerini korumak için kaçakçılıkla mücadeleye önemli miktarda zaman, çaba ve para harcamasını gerektirir. Öte yandan tütün veya alkol üzerindeki vergiler, çetelerin bu ürünleri vergisiz ve yasadışı yollarla üretme ve sunma teşvikini artırır ki bu ürünler meşru markalardan çok daha az güvenli olabilir ve yine tüketicileri, yasadışı ticaretlerini korumak için şiddet kullanmaya hazır suçluların kucağına iter.

Meşru ekonomi içinde bile, vergilerin istenmeyen ve bazen arzu edilmeyen etkileri olabilir. Örneğin, sevdikleri ürünler üzerindeki bir verginin tüketicilere maliyeti, sadece tükettikleri ürünler için ödedikleri miktar değildir; aynı zamanda, vergi olmayan bir dünyada tüketecekleri ancak şimdi daha yüksek fiyat nedeniyle tüketmedikleri ilave ürünlerin keyfinden mahrum kalmalarıdır.

İŞ-YAŞAM DENGESİ

Vergiler, daha azını istediğimiz kirlilik gibi “kötü” şeylerle sınırlı değildir. Aynı zamanda üretken çalışma ve iş gibi “iyi” şeylere de uygulanır, ki ne yazık ki bunlardan da daha az elde edebiliriz. Bunun gerçekten böyle olup olmayacağı ve ne ölçüde olacağı, iki etkinin etkileşimine bağlıdır.

İkame etkisi. Örneğin, gelire getirilen yeni bir vergi veya gelir vergisindeki bir artış, insanların iş ve boş zaman hakkındaki düşüncelerini değiştirir. Vergi, aynı çaba için çalışanların kazandığı parayı azaltır. Bu, onlar için işi daha az cazip kılarken, boş zamanı daha cazip hale getirir. İkame etkisi denilen bu durumda, insanlar daha az çalışma ve daha fazla boş zaman geçirme seçeneğini tercih edebilir. Daha az mesai yapabilir veya daha az saat çalışabilir, yarı zamanlı işe geçebilir ya da tamamen işten ayrılabilirler. İşte kalırlarsa, kendilerinden beklenen asgari çabanın ötesine geçmeye daha az istekli olabilirler. Böylece ekonomide daha az iş yapılır, işletmeler daha az üretken hale gelir ve ekonomik çıktı düşer.

Ayrıca, vergi çalışanların kazandığı geliri azalttığı için, harcamalarını kısmak zorunda kalabilirler. Bu azalan talep nedeniyle işletmeler daha az üretir ve tedarik eder. Çalışanlar ayrıca daha az tasarruf edebilir çünkü günlük harcamaları kazançlarının daha büyük bir kısmını tüketir, bu da tasarruf için daha az alan bırakır. Oysa tasarruflar, yatırımlar için sermaye sağladığından hayati öneme sahiptir; daha az tasarruf bankalarda biriktiğinde borç verenlerin daha verimli ekipman ve süreçlere yatırım yapmak isteyen işletmelere verecek daha az parası olur. Tüm bunlar ülkenin üretimini ve büyümesini olumsuz etkiler.

Gelir etkisi: Bazı durumlarda, gelir etkisi olarak bilinen

ters yönde bir baskı da olabilir. Gelir vergisi insanların eve götürdüğü parayı azalttığı için, bazıları (özellikle en yoksullar) kaybettikleri parayı telafi etmek amacıyla daha fazla çalışmaya yönelebilirler.

Geniş etki: İkame etkisinin mi yoksa gelir etkisinin mi daha baskın olacağını tahmin etmek her zaman kolay değildir, ancak genel olarak ikame etkisi daha güçlüdür. Bir şeyi vergilendirirseniz, ondan daha az elde etme eğilimi olur. Tam olarak ne olacağı, ilgili vergiye ve insanların buna verdiği tepkiye bağlı olarak değişir. Bu etkiler geniş de olabilir. Daha önce belirtildiği gibi, emek gelirleri ve işletmeler üzerindeki vergiler insanların ne kadar çalıştığını, işte ne kadar üretken olduklarını, ne kadar tasarruf ettiklerini, ne kadar yatırım yaptıklarını, ürünlerin ne kadar, nasıl ve nerede üretildiğini etkileyebilir. Ayrıca hükümetlerin harcayabileceği para miktarını, zengin ve fakir arasındaki gelir dengesini ve birçok başka şeyi etkileyebilir.

Etkilerin büyüklüğü ne kadardır? Ekonomistler ve politikacılar, insanların vergilere yanıt olarak davranışlarını ne kadar değiştirdikleri konusunda hemfikir değildir. Bazıları, vergiler artıp azaldığında insanların pek bir şey değiştirmeden hayatlarına devam etme eğiliminde olduğunu savunur. Diğerleri ise insanların vergi değişikliklerine son derece duyarlı olduğunu ve vergi politikasındaki küçük değişikliklerin bile insanların davranışlarında büyük – ve her zaman öngörülebilir ya da arzu edilmeyen– değişikliklere yol açabileceğini savunur.

Son zamanlardaki Laffer Eğrisi tartışmaları ışığında, vergi otoriteleri yavaş yavaş tutumlarını değiştirmiştir. Geçmiş yıllarda, birçok otorite davranışsal değişiklikleri hesaplamalarına dahil etmiyordu. Örneğin gelir vergisi

oranlarının artmasının zorunlu olarak artan gelir getireceğini varsayıyorlardı. Ancak giderek, insanların daha yüksek veya daha düşük oranlarına tepki olarak davranışlarını değiştirdiğini, örneğin gelir vergisi artışlarında belki daha erken emekli olduklarını ya da daha az çalışıp daha fazla boş zaman geçirdiklerini, bunun da ekonomik büyümeyi etkileyebileceğini kabul etmeye başladılar. Bu tür “dinamik” vergi etki modelleri, örneğin ABD, Birleşik Krallık ve diğer gelişmiş ekonomilerde artık hükümet bütçesinin normal bir parçasıdır.*

DİĞER ETKİLER

Gelir eşitsizliği: Bu tür etkiler her zaman kasıtlı olmadığı gibi arzu edilir bir durum da değildir. Örneğin, daha yüksek gelirli kişilerin gelirlerinin daha büyük bir kısmını vergiye ödedikleri artan oranlı gelir vergileri, elde edilen geliri daha eşit hale getirmek için kasıtlı bir strateji olabilir ve vergi geliri, daha yoksul insanlara konut, sağlık ve eğitim gibi mal ve hizmetleri sağlamak için kullanılabilir ve eşitsizliği azaltabilir. Ancak gıda, yakıt, alkol ve tütün gibi ürünler üzerindeki diğer vergiler gerilettiricidir. Bu vergiler yoksul aileler üzerinde çok daha büyük bir etkiye sahiptir, çünkü bu kalemlerin maliyeti, vergi dahil, zengin ailelerin çok daha büyük bütçelerine kıyasla onların hane bütçesinin daha büyük bir kısmını tüketir. Bu nedenle, bu durum ekonomik eşitsizliği yeniden artırır.

Bu nedenle, politika yapımcıların farklı hedefleri dengelemesi zor olabilir. Üretken çalışma gibi iyi şeyler üzerindeki teşvikleri korumak isteriz, ama işi vergilendirmek, kazanı-

* Tartışmanın bir değerlendirmesi için bkz. Feldstein (2008). Ayrıca bkz. Weber vd. (2014).

lan geliri daha eşit hale getirmenin kolay bir yolu olabilir. Alkol, tütün ve emisyonlar gibi “kötü” şeyleri caydırmak isteriz, ama bu şeyleri vergilendirmek, en yoksullara diğerlerinden daha fazla zarar verebilir. Tüm vergilerde olduğu gibi, verilen zararın, getireceği faydaya değip değmediğini sorgulamalıyız.

Zincirleme problemler: Verginin başka talihsiz sonuçları da vardır. Örneğin vergiler, en yoksul ülkelerdeki en yoksul insanları, beslenme gibi temel ihtiyaçlarını kısma-ya zorlayabilir, bu da onların çalışma ve ekonomiye katkı sağlama yeteneklerini azaltır. Benzer şekilde, eğer vergiler insanları çalışmaktan, tasarruftan ve yatırımdan caydırıyorsa, bunun sonucunda ortaya çıkan verimlilik düşüşü en çok yoksullara zarar verir, çünkü daha ucuz ve daha iyi ürünleri satın almak ve daha fazla iş fırsatına sahip olmak onlar için daha faydalıdır.

DAHA FAZLA ETKİ SORUNU

Uyum maliyetleri: Vergi mükellefleri üzerinde, fiilen ödedikleri verginin ötesinde, vergi kurallarına uymak için harcadıkları, zaman ve çaba gibi maddi olmayan maliyetler de vardır. Buna bireylerin ve kuruluşların vergi formlarını inceleme ve doldurma, uygun kayıtları tutma, finansal verileri hazırlama ve uzlaştırma için harcadıkları zaman ve para dahildir. Ayrıca, bu konularda yardım ve tavsiye almak için muhasebeci ve avukat tutmanın maliyeti de buna dahildir.

Bu maliyetler, özellikle küçük işletmeler ve serbest çalışanlar üzerinde daha ağır bir yük oluşturur, zamanlarının, enerjilerinin ve paralarının daha büyük bir kısmını tüketir. Tüm işletmeler gelir, bordro, sermaye ve satış vergileriyle ilgili çeşitli kurallarla uğraşmak zorundayken, büyük bir şir-

ket tecrübeli vergi uzmanlarından oluşan özel bir bölüm kurulabilir. Ancak çok küçük bir işletmede, bu işler işletme sahibinin kendisine kalır, ki bu kişi vergi muhasebesi konusunda uzman olmayabilir. Büyük ve yerleşik işletmeleri küçük ve yeni işletmelere göre avantajlı hale getiren iş vergileri, rekabet ve girişimcilik üzerinde caydırıcı etki yapabilir.*

Kökten kayıplar: Vergiler, kamu hizmetlerine, altyapı sağlanmasına, emekliliklere ve sosyal yardımlara, ayrıca Üçüncü Bölüm’de özetlenen diğer amaçlara harcamak üzere hükümetlere gelir sağlar. Ancak hükümetler yeni vergiler getirdiğinde veya mevcutları artırdığında, sonuçlar ters etki yaratabilir ve topluma kazanç sağlamak yerine, kayıplara sebep olabilir.

Bu olguyu İngiliz iktisatçı Alfred Marshall (1842–1924) açıklamıştır (Marshall 1890). Hükümet, belirli mal veya hizmetler üzerindeki vergileri artırarak daha fazla gelir toplamayı umar ve bunu da başarabilir. Ancak vergiler, bu mal veya hizmetlerin üreticileri için maliyetleri artırır ve bu da onların fiyatlarının yükselmesine yol açar. Sonuç olarak tüketiciler daha az satın alır, üreticiler ise daha az satar. Talep ve arz böylece herkesin idealinin altında kalır. Vergi öncesi ve vergi sonrası üretim hacimleri arasındaki bu boşluğa verginin ağır yük kaybı (*deadweight loss*) denir. Bu, genel olarak toplum için bir kayıptır, ancak sadece maddi bir kayıp değildir, aynı zamanda vergisiz bir dünyada insanlar arzu ettikleri ürünleri daha fazla tüketerek elde edecekleri keyiften mahrum kalmaları anlamında da bir kayıptır.

Bu kayıplar çok uzun vadeye yayılabilir. Vergi, üreticilerin yatırımlarından, emeklerinden ve girişimciliklerinden

* Vergilendirmenin yeni işletme kurma üzerindeki etkisi için bkz. Butler (2020a: 107–11).

elde ettikleri getirileri azaltarak, insanların yatırım yapma, çalışma ve girişimcilik riskleri alma teşviklerini zayıflatır ve böylece verimlilik ve büyüme yavaşlar. Ayrıca üreticileri vergiden kaçınmaya yönlendirir, yatırımlarını daha az vergilendirilen ancak daha az verimli projelere ve süreçlere kaydırmalarına sebep olabilir.

Dolayısıyla, yeni vergi hükümete daha fazla gelir sağlasa ve daha fazla hizmet sunmasına imkan verse bile, toplum genelinde geleceğe uzanan bir net kayıp olması hala mümkündür. Ayrıca, vergi nedeniyle azalan ekonomik faaliyet sonucunda toplam vergi gelirlerinin düşmesi gerçeği, genel bir kayıp ihtimalini daha da artırır.

Öngörülemeyen kayıplar: İdeal olarak, vergiler en az maliyetle en fazla faydayı sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Ancak farklı vergilerin etkileri ekonomi boyunca ve yıllar boyunca dalga dalga yayıldığı için, üretimdeki toplam azalmanın ölçülmesi zor olabilir.

Yukarıda özetlendiği gibi, kazançlar üzerindeki vergiler, insanların işten boş zamana kaymasına, işin daha az üretken olmasına ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olabilir. Örneğin sermaye üzerindeki vergiler, finansman, arazi ve ekipmanın üretken (ama vergilendirilen) kullanımlardan, daha az üretken (ama vergilendirilmeyen) kullanımlara kaymasına yol açabilir. Öte yandan kira üzerindeki vergiler, ev sahiplerini piyasadan çekilmeye teşvik edebilir, bu da kiralık konutları daha az bulunur ve daha pahalı hale getirir, belki de insanları işyerine daha uzak yerlere taşınmaya veya yerel olarak daha az üretken işlerde çalışmaya zorlar. Yatırım üzerindeki vergiler, insanların yeni işletmeleri finanse etme isteğini azaltabilir ve işletmeler üzerindeki vergiler, yeni bir işletmeyi başlatma ve bü-

yütme konusundaki (zaten önemli olan) riskleri artırabilir, bu da daha az iş yaratılmasına, daha az yeniliğe ve daha az ilerlemeye yol açar (Butler 2020a: 107–11).

Bu etkilerin ne kadar çeşitli olduğu ve ne kadar zor ölçüldüğü göz önüne alındığında, pek çok verginin aslında toplum için net bir kayıpla sonuçlanmasına şaşmamak gerekir.

Vergiden kaçınma ve vergi kaçırma (*avoidance and evasion*): Ağır yük kaybının özel bir örneği, insanların vergiden kaçınmak veya vergiden kaçmak için harcadığı zaman, çaba ve zekadır.

Kaçınma, insanların vergi kurallarını veya bu kuralardaki boşlukları kullanarak ödemek zorunda oldukları vergiyi yasal olarak en aza indirdikleri durumdur. Miras vergisinden kaçınmak için aile vakıfları kurmak veya gelirlerini maaş yerine temettü veya ayni yardımlar gibi daha az vergilendirilen şekillerde almak buna örnektir. Bu ağır yük kaybının büyüklüğü, insanlara vergi kaçırma konusunda yardımcı olan vakıf avukatları, vergi planlayıcıları ve daha nice sektörlerin ölçeğinden anlaşılabilir.

İNGİLTERE’NİN VERGİDEN KAÇINMA KONUSUNDAKİ TUHAF TARİHİ

İngiltere’nin uzun bir vergiden kaçınma geçmişi vardır. 1660 yılında, evlerdeki şöminelere bir vergi getirilmişti. Bu verginin amacı, daha büyük evlerde daha fazla şömine olduğu için onların daha fazla vergilendirilmesiydi. Ancak insanlar şöminelerini tuğlayla örerek vergiden kaçındılar. Böylece vergi tahsildarları, dışarıdan sayılması kolay olan bacalara yöneldi.

1696 yılında, bir başka mülk büyüklüğü göstergesi ola-

rak pencere vergisi getirildi. 1797’de Başbakan William Pitt (1759–1806), vergi yükünü en çok ödeyebilecek kişilere kaydırmak amacıyla vergiyi önemli ölçüde artırdı, ancak bu, insanların vergiden kaçınmak için pencereleri tuğlayla örmelerine yol açtı. Pencerelerin kapatılmasının sağlık üzerindeki kötü etkileri nedeniyle vergi 1851’de kaldırıldı.

1712’den itibaren başka bir lüks tüketim malı olan basıklı duvar kağıdı vergilendirildi. Ancak inşaatçılar bu vergiden kaçınmak için düz kağıt asıp üzerine desen boyadılar. Yine 1700’lerde tuğlalar vergilendirildiğinde, inşaatçılar sadece daha büyük tuğlalar kullanmaya başladılar, bu da hükümetin daha büyük tuğlalar için daha yüksek vergi uygulayarak karşılık vermesine yol açtı. Bu vergi 1850’ye kadar sürdü.

1784’te şapkalara getirilen vergiden kaçınmak için, şapka üreticileri ürünlerine başka isimler verdiler. 1804’te hükümet bu vergiyi her türlü başlığı kapsayacak şekilde genişletti, ancak bu vergi de nihayetinde 1811’de kaldırıldı.

Kaçınmadan farklı olarak, kaçakçılık, insanların gelirlerini veya diğer vergilendirilebilir faaliyetlerini yasadışı olarak gizlemeleri ya da olduğundan daha az beyan etmeleriyle vergi yükümlülüğünden kaçmalarıdır. Örneğin, sadece vergi formlarında yalan söyleyebilirler. Veya esnaflar ve profesyoneller, bordro ve satış vergilerini bildirmemek için nakit ödenmesini isteyebilir. Öte yandan, bazı ülkelerdeki seks işçileri, uyuşturucu satıcıları, sahte mal satanlar veya sigara gibi yüksek vergiye tabi ürünleri kaçak olarak satanlar gibi yasa dışı işlerle uğraşan kişiler, kazançlarını açıkça beyan ettiklerinde yasa dışı faaliyetlerini ortaya çıkaracakları için kaçakçılığa yönelirler (ancak ilginçtir ki, ABD Gelir İdaresi onlardan bunu açıkça beyan etmelerini talep eder).

“Gelir vergisi, golfte daha fazla Amerikalıyı yalancı yaptı.”

– ABD’li komedyen Will Rogers (1878–1935)

Bu faaliyetler kayıtlara geçmediği için, bu gölge ekonominin boyutunu ölçmek imkansızdır. Bazı tahminlere göre, tüm ülkeler ortalamasında bu boyut kayıtlı ekonominin yaklaşık %30’u kadardır. Bolivya veya Zimbabve gibi ülkelerde %60’ın üzerinde, Avusturya, İsviçre ve ABD gibi daha verimli vergi toplama sistemine sahip ülkelerde ise %10’un altındadır (Schneider ve Williams 2013; Shenfield 1968).

Ancak, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığının talih-siz bir sonucu, yetkililerin buna verdiği tepkinin neredeyse her zaman dürüst vergi mükellefleri üzerinde de ek maliyetler yaratmasıdır. Yetkililer vergi beyannamesi kurallarını sıkılaştırabilirler, bu da vergi mevzuatını daha uzun ve karmaşık hale getirir ve bu da vergi mükellefleri için daha zor anlaşılır olur. Ya da insanların vergi durumlarını inceleyen rahatsız edici denetimler ve yanlış beyan edenlere, isterse dürüst bir hata olsun, daha sert cezalar getirebilirler.

Sonuç: Vergiler, ekonomik ve sosyal yapıyı derin ve beklenmedik şekillerde etkileyebilir. İktisatçılar, en iyi vergi politikasının gerçek dışsallıkları hedefleyen, çalışma, tasarruf ve yatırımı teşvik eden, üretkenliği ve refahı artıran, ekonomik yaşamı minimum düzeyde bozan ve hükümetleri uzun vadeli borca sokmayan bir politika olduğu konusunda hemfikirdir. Ancak bu idealler çoğu zaman pratik gerçeklikten uzaktır.

VERGİNİN YANSITILMASI: KİM ÖDER?

Verginin toplandığı kişi veya kuruluş, onu nihayetinde

ödeyen kişi veya kuruluş olmayabilir. Örneğin, mallarına getirilen satış vergisi artışı karşısında dükkan sahipleri, bu ek yükü kendileri üstlenmek yerine, daha yüksek fiyatlar yoluyla müşterilerine aktarmaya çalışabilir. Eğer bunda başarılı olurlarsa, vergi nihayetinde dükkan tarafından tahsil edilse de müşteriler tarafından ödenmiş olur.

Vergi yükünün nihayetinde kime düştüğü (örneğin dükkan sahiplerine mi yoksa müşterilere mi) verginin yüklenmesi olarak adlandırılır. Vergiyi tahsil eden kişinin (örneğin dükkan sahibi) bunu başkalarına (örneğin müşterilere) ne kadar aktaracağı, piyasa koşullarına yani daha önce açıklanan gelir ve ikame etkilerine, diğer satıcılardan gelen rekabet düzeyine ve insanların söz konusu mal ve hizmetleri ne kadar değerli gördüğüne bağlıdır.

BİR ÖRNEK

Hükümetin kitaplara on sentlik bir vergi koyduğunu varsayalım. Bir kitapçı, bu vergiyi kendisi ödemek yerine sattığı her kitap için on sent fazla fiyat koymaya çalışabilir. Ancak on sentlik daha yüksek fiyat, müşterileri o tedarikçiden daha az kitap almaya yönlendirebilir. Bunun yerine daha çok çevrimiçi okumaya, kütüphanelerden kitap ödünç almaya, dergi okumaya ya da daha ucuz kitapçılara gitmeye karar verebilirler. Dolayısıyla, kitapçı bu on sentin tamamını müşterilere aktarmakta zorlanacaktır.

Ancak müşteriler dergilere kıyasla kitapları tercih ediyorsa, çevrimiçi okumaktan hoşlanmıyorsa veya yerel bir kütüphaneye ya da başka bir kitap satıcısına erişemiyorsa, kitapçı verginin daha fazlasını, belki de tamamını, daha yüksek fiyatlar yoluyla müşterilere aktarabilir.

Aynı şekilde, kitapçı daha düşük fiyatlardan satmaya

kesinlikle yanaşmıyorsa, belki piyasasında yoğun rekabet vardır ve kâr marjları zaten ayakta kalmak için asgari düzeydedir, o zaman verginin daha fazlasını müşterilere aktarmaya çalışacaktır. Ancak zaten yerel bir tekel konumundaysa ve fiyatları zaten yüksekse, vergiyi daha çok kendisi üstlenecektir.

Sonuç olarak, verginin nihayetinde ne kadarının kimin tarafından ödendiği, piyasa faktörlerine, müşterilerin daha fazla ödemeye ne kadar istekli olduğuna (iktisatçıların talebin esnekliği dediği şeye) ve satıcıların daha az kazanmaya ne kadar razı olduğuna (arzın esnekliğine) bağlıdır.

Hükümetler için dersler: Hükümetler, mal ve hizmetlerden vergi yoluyla gelir elde etmeye çalışırken şu önemli dersi akıllarında tutmalıdır: müşterilerin, fiyat yükselse bile bir şeyi almaya istekli oldukları ölçüde (yani talepleri ne kadar esnek değilse), onlardan o kadar çok vergi alınabilir. Örneğin tütün kullananlar, bırakmakta zorlandıkları için yüksek fiyatları ödemekten başka seçenek bulamazlar; bu nedenle rekabet içindeki perakendeciler bu vergileri onlara tamamen yansıtabilir.

Bu yüzden, tüketim vergileri çoğunlukla tütün, alkol ve yakıt gibi talebin esnek olmadığı ve müşterilerin yüksek fiyatlara katlanmaya daha istekli olduğu mallara uygulanır. Dergiler, halılar veya satranç tahtaları gibi mallara tüketim vergileri genelde konulmaz, çünkü talep esnektir, ihtiyaçları kritik değildir ve kolayca başka alternatifler bulunabilir.

FARKLI VERGİLERİN YANSITILMASI

Mal ve hizmetler üzerindeki farklı vergi türleri, verginin yansıtılması üzerinde (yani vergiyi sonunda kimin ödediği üzerinde) farklı etkiler yaratır. Örneğin tüketim vergileri,

ticareti yapılan malların maliyetine bakılmaksızın her bir birim üzerine uygulanır. Buna karşılık tipik satış vergileri, ürünün fiyatının bir yüzdesi olarak alınır. Dolayısıyla insanlar, daha pahalı mallar için daha fazla vergi öderler.

Tüketim vergileri bu nedenle gerileticidir, çünkü insanların ödeme gücünü yansıtmazlar. Yakıt gibi malların yoksul ailelerin bütçelerinin daha büyük bir kısmını tüketmesine neden olur. Satış vergileri ise tersine, daha pahalı ürünleri satın alabilen hanelere daha fazla yük bindirir (Snowdon 2018a,b).

Etki ve yüklenme arasındaki ilişkinin analizi başka beklenmedik sonuçları da ortaya koyar. Örneğin sosyal güvenlik veya ulusal sigorta gibi işyeri vergileri genelde işverenler tarafından ödeniyor gibi görünür. Ancak bu vergiler, işverenlerin insan çalıştırmasını daha maliyetli hale getirerek, onları personel sayılarını azaltmaya ya da daha az cazip çalışma koşulları sunmaya zorlayabilir ve bu da çalışanları etkiler. Şirket vergileri de teorik olarak şirket sahipleri tarafından ödenir, ancak bazı çalışmalar, bu vergilerin aslında çalışanlar tarafından üstlenildiğini öne sürmektedir.* Bunun muhtemel bir nedeni, bu vergilerin işletmelerin üretken sermayeye yatırım yapacakları kaynakları azaltmasıdır; böylece çalışanların verimliliği artmaz ve dolayısıyla ücretleri de artmaz.

Ekonomistler bu tür etkiler konusunda hemfikir değildir. Ancak yasama organlarının, yeni ya da artırılmış vergilere yönelik teklifleri en dikkatli şekilde analiz edip incelemesinin akıllıca olacağı açıktır.

* Kurumlar vergisinin işçiler ve müşteriler üzerindeki maliyetleri hakkında bkz. Southwood (2014). Ayrıca bkz. Zuluaga (2016).

5

VERGİLER VE DEVLET

BİREYLER VE İŞLETMELER TARAFINDAN YAPILAN yatırımlar, gelecekteki üretkenlik için ve dolayısıyla ekonomik büyüme ve ilerleme için hayati önemdedir. Ancak vergiler, kaynakları bireylerden ve işletmelerden alıp hükümete kaydırır, bu da onların yatırım yapma imkanlarını azaltır. Öte yandan, vergilendirme, hükümete toplum adına yatırım yapma (ve harcama yapma) fırsatı verir ama farklı bir şekilde.

KAMU YATIRIMI VE ÖZEL YATIRIM

Bazı ekonomistler, devletin özel sektörden daha fazla yatırım yapacağını düşünürler çünkü kaynaklarının daha azını atıl tasarruflarda tutarlar ve bireylerin ve grupların ilgisi dışında kalan büyük altyapı projelerine ve toplum için yararlı projelere yatırım yapabilirler. Ve bu tür yatırımlar, özel yatırımın etkinliğini de artırabilir. İşletmeler, yenilikçi ürünler geliştirmek için yatırım yapabilirler, ama hükümet daha iyi yol ve demiryolu ağları kurarsa, özel üreticiler bu ürünleri piyasaya daha hızlı ve kolay ulaştırabilirler. Bu görüşü savu-

nanlar, İsveç gibi yüksek vergi oranlarına sahip birçok ülkenin son derece gelişmiş ve zengin olduğunu, buna karşın Arnavutluk ve Afganistan gibi düşük vergi oranlarına sahip birçok ülkenin çok daha yoksul olduğunu belirtir.

Arz yanlı eleştiriler: Eleştirmenler bu görüşe karşı çıkarlar ve bazı ülkelerin neden zengin, bazılarının neden yoksul olduğuna dair pek çok neden olduğunu savunurlar. İsveç, vergi yükünü azaltırsa belki daha da zengin olabilir. Bu ülkeler arasında güven farkları da vardır. Örneğin İsveçliler genel olarak hükümetin paralarını iyi harcayacağına güvendikleri için daha yüksek vergi ödemeye razıdır, oysa Arnavutlar genel olarak hükümete güvenmezler. Bu da İsveç'te çok yüksek bir vergi düzeyine rağmen gölge ekonominin nispeten küçük olmasını açıklayabilir.

Eleştirmenler, hükümet harcamalarının hala verimsiz olduğunu söyler. Büyük ölçüde siyasî saiklerle ve prestij amacıyla yürütülen, düşük değerli, genelde geciken ve bütçeyi aşan projelere çok para harcanır. Politikacıların “yatırım” dediği pek çok şey aslında sadece cari harcamadır. Kamu maliyesi daima kısıtlı olduğundan, hükümetler kamu çalışanlarının maaş taleplerine boyun eğme ve sermayenin korunmasını ve yenilenmesini erteleme eğilimindedir, bu da kamusal altyapının eski ve çökmekte olmasına, kamu hizmetlerinin ise büyümeyi olumsuz etkileyen bir yük olmasına neden olur.

Bu nedenlerle, sözde arz yanlı ekonomistler, özel yatırımı ve büyümeyi teşvik etmek için vergilerin düşük tutulmasını savunurlar. Daha düşük vergi oranlarının insanları çalışmaya ve yatırım yapmaya teşvik ederek ekonomik faaliyeti artıracığına, daha düşük vergi gelirlerinin ise hükümetleri daha verimli harcama ve yatırım yapmaya

zorlayacağına inanırlar. Sonuç olarak, bunun daha büyük üretkenlik ve ekonomik büyüme getireceğini ileri sürerler.*

Arz yanlılar, insanların iş programlarını ayarlamaları ve yeni yatırımlarını planlamaları için zaman gerektiğini kabul ederler, bu yüzden arz yanlı politikaların daha yüksek büyüme sağlayan faydalarının iki ya da üç yıl sonra ortaya çıkabileceğini söylerler. Bu arada, hükümetin mali durumu zorlanabilir, ancak onların görüşüne göre bu geçici zorluk uzun vadeli faydalara değer.

VERGİLER VE SİYASET

Daha önce belirtildiği gibi, vergilendirmenin hükümet harcamalarını finanse etmek dışında da birçok amacı vardır. Zararlı faaliyetleri caydırmak, yeni altyapılar kurmak, eşitliği sağlamak veya turizm gibi sektörleri teşvik etmek bu amaçlardan bazılarıdır. Birçok iktisatçı bu konuda rahattır; hükümetin, kaynakları ulusal çıkarlar doğrultusunda yönlendirme konusunda özel sektörden daha iyi olduğuna inanırlar.

Kamusal tercih sorunları: Eleştirmenler bu konuda daha şüphecidir. Vergi politikalarının her zaman siyasî tartışma ortamında belirlendiğini ve vergi politikasını somut kanıtların değil parti siyasetinin şekillendirdiğini belirtirler. Belki yaklaşan bir seçim vardır ve iktidar partisi, en görünür ve hissedilir vergilerde indirim yaparak şansını artırabilir; eksik kalan geliri daha az görünür vergilerle veya borçlanmayla telafi etmek isteyebilir. Belki de gürültülü çıkar gruplarının vergi muafiyetleriyle memnun edilmesi gerekiyordur, bu da vergi sistemini herkes için daha karmaşık hale getirebilir. Belki de politikacılar, destekçilerini

* Arz yönlü ekonomi hakkında bir özet için bkz. Gwartney (2003).

kayırmak ve rakiplerini zor durumda bırakmak için fırsat kolluyorlardır.*

Fransa Kralı XIV. Louis'nin (1638–1715) Başbakanı Jean Baptiste Colbert (1619–83) meşhur bir şekilde şöyle demiştir: “Vergi toplama sanatı, en az bağırsıyla en çok tüyü yolma sanatıdır.”** Eleştirmenler, bu tür siyasî gerçekliklerin adil, akılcı ve şeffaf vergi politikalarını teşvik etmediğini söyler. Aksine politikacılar çoğu zaman vergi planlarının gerçek yükünü gizlemeye çalışırlar ki bu yük ile ilgili daha az muhalefet olsun. Böylece, gelir vergisinin manşet oranları sabit kalsa bile, insanların vergilendirilmesi gereken gelir eşiği (beyandan muaf tutulan kısım) enflasyonla eriyebilir veya istisnalar ve muafiyetler kısıtlanabilir, bu da daha fazla insanın vergi ödemesine yol açar. Bu tür “gizli vergiler” fark edilmeyebilir ama etkileri gerçektir.

Verginin kötüye kullanımı: Vergi politikası, politikacılar için kolayca manipüle edilebilir bir araçtır. Bazen bakanlar, meclise bile danışmadan vergi kurallarını değiştirebilir, vergiyi kamu yararı için değil, siyasî amaçlarla kullanabilirler. Örneğin, az destekçisi olan bankerler, spekülâtörler, yabancılar veya “zenginler” gibi azınlık gruplarına yüklenebilirler.

Bu siyasî sapmalar çok ince olabilir. Örneğin, desteğinin çoğunu yaşlı ve zengin ev sahiplerinden alan bir iktidar partisi, vergi sistemini konut sahipliğini diğer yatırım türlerine

* Bu tür “kamusal tercih” eleştirilerine genel bir bakış için bkz. Butler (2012a).

** Atfedilmiştir. Benzer bir ifade, Fransız ekonomist Anne Robert Jacques Turgot (1727–81) tarafından İskoç filozof David Hume’a (1711–76) yazdığı bir mektupta geçer: “On cherche, comme on dit, à plumer la poule sans la faire crier...” (“Denildiği gibi, tavuğu bağır-madan yolmaya çalışıyoruz.”)

göre daha cazip hale getirecek şekilde değiştirebilir. Ama bu da konut yatırımlarında aşırıya, üretken işlerde ise yetersiz yatırıma yol açar ve dolayısıyla genç ve daha yoksul insanların faydalanabileceği büyümenin düşmesine neden olur.

“Hiçbir hükümet vergisiz ayakta kalmaz. Bu para ister istemez halktan toplanmalıdır ve asıl sanat, vergiyi halkı ezmeden toplamaktır.”

– Prusya Kralı Büyük Friedrich (1712–86)

DÜNYA KARŞILAŞTIRMALARI

Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu verilerine göre, günümüzde vergi gelirlerinin gayri safi yurt içi hasılaya (GSYİH) oranına göre en yüksek vergi yükü Avrupa’da bulunuyor. Birleşik Krallık, İspanya, Polonya, Portekiz, Almanya, Norveç, Hollanda ve Yunanistan’da vergiler GSYİH’nin %30’unun üzerindedir. Avusturya, İtalya, Finlandiya, İsveç, Belçika, Danimarka ve Fransa’da (dünyanın en yüksek) %40’ın üzerindedir. Bu ülkelerin hepsi kapsamlı ve maliyetli refah devletlerine sahiptir ve gerekli finansmanı çeşitli kaynaklardan sağlamak için kapsamlı ve karmaşık vergi sistemleri geliştirmişlerdir.

En düşük vergiler genelde gelirlerini petrol üretiminden sağlayabilen Orta Doğu ve diğer ülkelerde görülür. Irak, Suudi Arabistan, Nijerya, Umman, Katar, Burma, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri’nde vergi gelirleri GSYİH’nin %10’unun altındadır.

Sonraki en düşük vergiler, GSYİH’nin %20’sinin altında kaldığı Sahra-altı Afrika ülkelerinde görülür. Gine, Botswana, Nijer, Zambiya, Gambiya, Malavi, Gana ve Kenya bu gruptadır. Bu, daha çok tarıma dayalı ekonomi-

lerde vergilendirilebilir birey, süreç, mal ve hizmetlerin sayısının görece az olmasıyla açıklanabilir.

Vergi yükünün %20 ile %30 arasında olduğu ülkeler ise Asya-Pasifik bölgesinde Nepal, Moğolistan, Brunei, Maldivler, Tonga, Fiji ve Güney Kore gibi ülkelerdir. Amerika kıtasındaki Şili, El Salvador, Honduras, Nikaragua, Kosta Rika, Guyana, Jamaika ve ABD de ağırlıklı olarak bu aralıktadır.*

“Bir hükümetin, bir diğerinden en çabuk öğrendiği sanat, halkın cebinden para çekme sanatıdır.”

– İskoç iktisatçı Adam Smith (1723–90)

Vergiden Kurtuluş Günü: ABD merkezli düşünce kuruluşu Tax Foundation (Vergi Vakfı), vergi yükünü düşürmenin çarpıcı bir yolunu geliştirdi. Ortalama bir vergi mükellefinin vergilerini ödeyebilmek için kaç gün çalışması gerektiğini hesap etti. Bu hesaba sadece gelir vergileri değil, tüm sosyal vergiler, satış vergileri, tüketim vergileri ve hükümetlerin koyduğu diğer her şey dahil edildi. Bu fikir daha sonra başka ülkelerdeki gruplar tarafından da benimsendi.**

Böylece, 1 Ocak’ta işe başlayan ortalama bir kişi, Güney Afrika’da Mart başına kadar, ABD ve Kanada’da Nisan ayına kadar, Birleşik Krallık, Japonya, Avustralya ve İrlanda’da

* Bkz. “Tax revenue (%GSMH)”, The World Bank Data. Ayrıca bkz. Uluslararası Para Fonu, Government Finance Statistics Yearbook ve Dünya Bankası ile OECD GSYİH tahminleri. Ayrıca bkz. Rogers ve Marques (2021) ve OECD (2020).

** Örneğin Hindistan’da Centre for Civil Society, Litvanya’da Lithuanian Free Market Institute, Birleşik Krallık’ta Adam Smith Institute, Çekya’da Liberální Institut ve Avusturya’da Austrian Economics Center.

Mayıs ayına kadar, İspanya, Portekiz, Hollanda ve İsveç'te Hazirana kadar, Almanya, İtalya, Fransa ve Avusturya'da Temmuz ayına kadar fiilen sadece vergiler için çalışıyor olurdu. Ancak o tarihlerden sonra kendisi için çalışmaya başladılar (bkz. Rogers ve Marques 2021).

Devlet Gününün Maliyeti: Vergiden Kurtuluş Günü, bazı hükümetlerin mevcut vergi gelirlerini düşük tutmak için cari harcamalarını borçlanmayla finanse edebileceği gerçeğini hesaba katmaz, bu da gelecekteki nesillerin potansiyel yükünü artırır. Bu yük de eklenince, Vergi Vakfı "Devlet Gününün Maliyetini" hesaplar. Gelişmiş ülkelerin önemli ölçüde borçlanması dikkate alındığında, bu gün çok daha ileri tarihlere sarkar. BU yük, ABD, Kanada, Almanya, Hollanda, Birleşik Krallık, İspanya ve Portekiz için Temmuz ayında, Fransa ve İsveç için ise Ağustos sonuna kadar sarkar.

VERGİ REKABETİ

İyi yapılandırılmış bir vergi sistemi, işletmeleri ve yatırımları caydırmamalı, aksine yurt içi girişimleri ve dışarıdan gelen yatırımları teşvik etmeli, böylece ekonomik büyümeyi artırmalıdır. Kamu hizmetleri için gerekli geliri, ekonomik kararları en az etkileyecek şekilde sağlamalıdır. Vergi politikaları, tarafsız olmalı, belirli faaliyetleri (örneğin tüketimi) diğerleri (örneğin yatırım) karşısında kayırmamalıdır. Uygulanması kolay, basit ve herkese eşit olmalıdır (yani belirli gruplara ayrıcalık tanımamalıdır).

Bu ilkeler temelinde, Vergi Vakfı farklı ülkelerin vergi kodlarının vergi mükellefleri ve servet yaratanlar açısından ne kadar cazip olduğunu değerlendiren Uluslararası Vergi Rekabeti Endeksi'ni yıllık olarak yayımlar (bkz. Bunn ve Hogreve 2022; Teather 2005).

Vakfın bulduğu en önemli vergi rekabeti faktörlerinden biri sermayenin vergilendirmesidir. Sermaye son derece hareketlidir. Çok ağır vergilendirilirse hem yerli hem yabancı yatırımcılar başka yerlere yatırım yapmayı tercih eder. İşgücü sermayeden daha az hareketli olsa da seyahatin ucuzlamasıyla işgücünün hareketliliği de artmaktadır ve yüksek kişisel vergiler, yetenekli bireyleri başka ülkelere gitmeye yönlendirebilir (buna “beyin göçü” denir). Vakfa göre, ülkeler bunun farkında olduklarından, aralarındaki vergi rekabeti sermaye ve gelir vergisi oranlarını düşürmüştür.

Ülke derecelendirmeleri: Vergi Vakfı, analizini bir başka çok önemli faktör olan şirketler üzerindeki vergiler ile gelir, tüketim, mülk ve yurtdışı kazançlar üzerindeki vergileri kapsayan 40 farklı değişken üzerine kurar. Estonya’nın, yalnızca dağıtıldığında elde edilen kârlar üzerinden alınan yüzde 20’lik kurumlar vergisi, gelir üzerinden alınan %20’lik vergi (temettü geliri hariç), arazi değeri vergisi ve şirketlerin yurt dışında elde ettikleri kârları vergiden muaf tutarak çifte vergilendirmeyi önlemesi sayesinde en rekabetçi vergi sistemine sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Estonya’nın ardından Letonya, Yeni Zelanda, İsviçre, Çekya, Lüksemburg ve İsrail gibi küçük ülkeler gelir. Ayrıca Avustralya, İsveç, Slovakya, Hollanda ve Almanya da üst sıralarda; ABD ve Birleşik Krallık ise listenin ortalarında yer alır (Bunn ve Hogreve 2022; Teather 2005).

FEDERAL SİSTEMLER

Aynı ülke içinde bile, farklı vergi düzeylerinin hangi hükümet katmanında toplandığına bağlı olarak vergi rekabeti yaşanabilir. Örneğin Birleşik Krallık gibi bazı ülkelerde vergi siste-

mi son derece merkezidir, yerel veya bölgesel otoritelere yeni vergi koyma, kaldırma veya oranları değiştirme konusunda çok az yetki bırakır. Buna karşılık, İsviçre ve kısmen ABD gibi ülkelerde sistem çok daha az merkezidir; toplam vergi gelirinin büyük bir bölümü yerel düzeyde toplanır. Vergiyi İsviçre’de kantonlar, ABD’de eyaletler toplar.

Yerleşmiş sistemler, iktisatçıların “Tiebout sıralaması” dediği bir imkan sağlar; bu isim Amerikalı iktisatçı Charles M. Tiebout’tan (1924–68) gelir. Eğer bazı bölgeler diğerlerinden daha cömert kamu hizmetleri sunmayı seçerse, bunun maliyeti yerel vergilere yansır ve vatandaşlar hangi karışımı tercih ettiklerini seçebilir. Daha geniş kamu hizmetleri için daha fazla ödemeye razı olanlar o bölgelere taşınır, daha düşük vergilerle daha az cömert kamu hizmetleri isteyenler ise başka yerlere taşınabilir.

(Bunun ilginç bir yönü, “bedavacılık” sorununa siyasî olmayan bir çözüm getirmesidir. Hizmetler için ödeme yapmak istemeyenler buna zorlanmak zorunda kalmaz; sadece daha düşük vergili bir bölgeye taşınabilirler.)

Elbette, böyle bir göçün önünde engeller de olabilir. Aile üyeleri mevcut işlerinden, evlerinden ve okullarından memnun oldukları için taşınmak istemeyebilir ve İsviçre gibi yerlerde dil bir engel oluşturabilir. Ancak bu vergi ve hizmetlere tepki olarak taşınan çok sayıda insan bulunmaktadır. Bu durum, California’dan Texas ve Florida gibi daha düşük vergili eyaletlere yapılan son göçlerde de kanıtlanmıştır (örnek için bkz. Ramaswamy 2023).

VERGİ CENNETLERİ

Bazı bölgeler, vergi sistemlerini son derece rekabetçi hale getirmeyi özellikle amaçlar. Bunlara düşük vergi bölgeleri

(LTJ - *low-tax jurisdictions*) ya da yaygın adıyla vergi cennetleri denir.

İmaj ve gerçeklik: “Vergi cenneti” ifadesini duyunca çoğu insanın aklına, Karayip güneşinin palmyelerin arkasından battığı sırada süper yatlarında kokteyl yudumlayan ve kara para aklayan milyarderler gelir. Ancak bu yaygın görüşün başka bir yüzü de var mıdır?

Bir LTJ başka bir ülkenin bağlı bölgesi olsa bile kendi vergi politikasını belirleyebilen ve gelir, yatırımlar, şirketler ve sermaye üzerindeki bazı vergileri, zengin veya yüksek gelirli kişilerin yaşaması ve tasarruf sahiplerinin yatırımlarını tutması için cazip olacak kadar düşük belirleyen bir yerdir. Örneğin Jersey Adası, İngiliz Kraliyetine bağlı bir bölgedir ve uluslararası alanda Birleşik Krallık tarafından savunulmakta ve temsil edilmektedir. Ancak Birleşik Krallık’taki %20’lik KDV yerine %5’lik Mal ve Hizmet Vergisi uygular, en yüksek kişisel gelir vergisi oranı %20’dir ki bu, Birleşik Krallık’ın yarısı kadardır. Ayrıca Birleşik Krallık’ın aksine, sermaye kazançları ve miras vergileri yoktur.

Bazı LTJ’lerde, örneğin Bahamalar’da, vergi oranları hem yerlilere hem yabancılara uygulanır. Diğerlerinde ise sadece yabancılara uygulanır. Bu nedenle dünyanın en büyük vergi cennetleri tropikal adalar değil, serin Manhattan ve yağmurlu Londra’dır. Örneğin Birleşik Krallık’ın yerleşik olmayan (“*non-dom*”) statüsü, zengin yabancılardan sadece Birleşik Krallık içindeki gelirleri üzerinden vergi ödemesine imkan tanır, böylece Birleşik Krallık’ta yaşamayanın avantajlarından yararlanırken, gelirlerinin büyük kısmı yurt dışından geldiği için çok az vergi öderler (bkz. Palan 2022). Bazı durumlarda, yerleşik olmayanlar öyle bir düzen kurabilir ki Birleşik Krallık’ta yaşarken hiç vergi ödemezler.

ABD’de yatırım yapan üreticiler de daha düşük şirket vergileri, vergi tatilleri, makine-teçhizat üzerinde hızlandırılmış amortisman, ithalat vergisinden muafiyet, devlet hibeleri, sübvans edilmiş krediler, kredi garantileri, kamu tarafından finanse edilen risk sermayesi ortaklıkları ve ayrıcalıklı oranlarla devlet sigortası gibi teşvikler alabilir (ayrıntılar için bkz. PWC 2023; ayrıca Dadush 2013).

Eleştiriler: Vergi cennetleri, özellikle yüksek vergili ülkeler tarafından, yaygın şekilde eleştirilir. Örneğin OECD, LTJ’lerin ortadan kaldırılmasını ve tüm ülkelerin üzerinde anlaştığı asgari vergi oranlarının uygulamasını istemektedir.

LTJ’lere karşı öne sürülen ilk argüman, vergi kaçakçılığını ve agresif vergi kaçınmayı kolaylaştırmasıdır. Kişilerin ve şirketlerin kazançlarını ve kârlarını yapay olarak LTJ’lere kaydırmalarına olanak tanıyarak, kendi ülkelerinin vergi tabanını ve gelir toplama kapasitesini azaltırlar. İkinci argüman, LTJ’lerin eşitsizliği artırdığıdır, çünkü genelde bu düzenlemelerden yararlananlar daha zengin kişiler ve şirketlerdir; diğer ülkelerdeki vergi geliri kaybı, onların sosyal refah programlarına daha az para ayırmasına yol açar. Üçüncü argüman, LTJ’lerin şeffaf olmadığı ve yozlaşmış kişilerin ve kuruluşların yasa dışı kazançlarını gizlemesine imkan tanıyarak kara para aklamayı kolaylaştırdığıdır. Dördüncü argüman ise, bireylerin, kazançların ve sermayenin artan hareketliliği ve kârların düşük vergili bölgelere kaydırılması uygulamasının küresel rekabeti bozacağı endişesidir.

Şeffaflık bazen sorun teşkil edebilir, ancak bu bağlamda Manhattan ve Londra’nın (iki OECD başkenti) her ikisinin de yaptırıma tabi tutulması gerekebilir, çünkü bu şehirler yabancıların kendi pazarlarına yatırım yapmalarına izin

verir ve bunu kendi hükümetlerine bildirmelerine gerek kalmaz. Dünyadaki yetmişten fazla LTJ'nin birçoğu, aslında Manhattan ve Londra'dan daha sıkı şekilde düzenlendiklerini iddia eder. Bunlar, daha büyük pazarlardan yatırımcı çekebilmek ve uluslararası denetimden geçebilmek için sıkı olmak zorundadırlar. Onlar, kara para aklamanın LTJ'lerde değil, zayıf kurumlara sahip, yoksul ülkelerde çok daha büyük bir sorun olduğunu söylerler; çünkü bu ülkelerde insanlar servetlerini yolsuzlukla elde eder.

LTJ taraftarları, yüksek vergili ülkelerin düşük vergi rekabetinden korktuğunu savunur. Bu, kamu maliyesini verimli bir şekilde yönetmek için daha çok çaba sarf etmelerini sağlar. Savurgan bir şekilde harcama yapıp maliyeti vergi mükelleflerine yansıtamazlar, aksi takdirde vatandaşları sermayelerini yurt dışına kaydırır. Ancak, vergi rekabetinin işe yaradığını, LTJ'lerin hükümetleri tasarrufların çifte vergilendirilmesini azaltmaya ve en zararlı vergiler arasında yer alan miras ve sermaye vergilerini düşürmeye yönelttiğini iddia ederler (Whyte 2019; ayrıca bkz. Mitchell 2011).

Diğer ekonomik faydalar: Taraftarlar ayrıca, LTJ'lerin tasarruf ve yatırımı teşvik ettiğini savunur, çünkü bireylerin ve kuruluşların kazançlarının daha fazlasını elinde tutmasına ve biriktirmesine imkan tanır çünkü o paranın vergilerle ellerinden alınmayacağını bilirler. LTJ'ler bu tasarrufların verimli şekilde kullanılmasını da teşvik eder. Örneğin Jersey, büyük uluslararası pazarlarda büyük ölçekli yatırımları finanse etmek için sermayeyi bir araya getirmede önemli bir rol oynar.

LTJ politikaları ayrıca ekonomik büyümeyi de teşvik eder. Bu nedenle, çoğu ülkenin doğal kaynakları çok az olsa da genelde zengin yerler haline gelirler. Taraftarlarına göre

bu durum, tasarrufu, yatırımı ve girişimciliği destekleyen politikaların önemini dünyaya göstermektedir.

Vergi cennetinin ahlaki savunusu: Vergi cenneti ahlaki argümanlarla da savunulabilir. LTJ’ler insanlara, kendi hükümetlerinden kaynaklanan hırsızlık, yolsuzluk ve zulme karşı bir koruma sağlar; aynı şekilde güvenilmez bankalardan, hiperenflasyondan ve kamulaştırmadan da korur. Bunun klasik bir örneği, 1930’larda Almanya’daki Yahudilerin hükümetleri tarafından zulme uğradığı dönemde İsviçre’nin onların varlıklarına güvenli bir ev sağlamasıdır.

Günümüzde LTJ’ler, Rusya, Çin ve Körfez ülkeleri gibi daha az demokratik yönetimlere sahip ülkelerdeki insanlar için hayati önemdedir. Bu kişiler için amaç, yasa dışı kazançları saklamak değil, dürüst kazançlarını onlara el koyacak hükümetlerden korumaktır. Taraftarlar, LTJ’lerin “daha şeffaf” hale getirilmesi çağrılarının, kötü niyetli hükümetlerin vatandaşlarının parasını bulup el koymasına yardımcı olabileceğini ve böylece insanların yolsuzluk veya baskıdan kaçabilecekleri hiçbir güvenli yer kalmayacağını söylerler. Ayrıca LTJ’ler, servet üretenler ve parayı yönetenler (örneğin emeklilik fonu yöneticileri) için hayati önem taşır; çünkü bu kişiler, işletmeye, sermayeye, tasarrufa ve yatırıma elverişsiz ülkelerde faaliyet gösterirler.

Vergi politikaları, hükümetin tam istihdam, istikrarlı fiyatlar ve ekonomik büyüme hedeflerine ulaşmasına yardımcı olabilir mi? Belki, ancak bunun nasıl yapılacağı konusunda hala tartışmalar sürmektedir.

6

VERGİ VE EKONOMİK YÖNETİM

TOPLAM TALEP YÖNETİMİ

Ana akım yaklaşım, toplam talep düzeyinin bir ekonominin performansı açısından kritik olduğu ve hükümetin vergi ve harcama politikalarının bunun üzerinde büyük etkisi olduğu yönündeki Keynes'in (1936) fikrine dayanır (özet için bkz. Hansen 1953).

Maliye politikası: Bu bakış açısına göre, toplam talebin başlıca bileşenleri tüketici harcamaları, yatırım, kamu harcamaları ve ihracat-ithalat dengesidir. Bunların hepsi vergi politikalarından etkilenir. Bu da toplam talebin yönetiminde ve ekonomik istikrarın sağlanmasında vergiyi ve harcamayı (maliye politikası) önemli bir unsurlar haline getirir.

Ekonomik durgunluk yaşandığı zamanlarda, bu bakış açısı genişlemeci maliye politikası önerir. Hükümet vergileri azaltmalı ve kamu harcamalarını artırmalıdır. Bu, hanehalkına harcayacak daha fazla para bırakır, böylece

talebi artırır. Artan talep firmaları üretimlerini artırmaya ve daha fazla işçi çalıştırmaya teşvik eder. İşsizlik düşer ve işgücüne yönelik artan rekabet, fiyatları yukarı çeker, ekonomi canlanır.

Bireyler ve işletmeler aşırı iyimser ve fazla kendine güvenli hale gelirse ve bu da aşırı harcamaya ve fiyatların yükselmesine yol açarsa, daraltıcı maliye politikası gerekir. Hükümet vergileri artırmalı, kamu harcamalarını azaltmalı, böylece hanehalkına harcayacak daha az para bırakarak talebi “soğutmalı” ve ekonomiyi istikrara kavuşturmalıdır.

AÇIKLAR VE BORÇLANMA

Eleştirmenler, bu politika önerileriyle ilgili bazı sorunlar görür.

Genişlemeci mandal etkisi: Örneğin, hükümetler, ellerinde nadiren fazla para varken, ekonomik faaliyeti canlandırmak için vergileri nasıl azaltabilir? Genelde bunu açık finansman yoluyla yaparlar, yani harcamalarından daha az vergi toplar ve oluşan açığı borçlanarak kapatırlar. Ancak eleştirmenler, devlet borcunun artmasının da tehlikeli bir politika olduğunu söylerler.

Vergi indirimleri ve yüksek harcamaların birleşimi elbette popüler bir uygulamadır. İnsanların ceplerine daha çok para kalır ve kamu hizmeti daha iyi verilir. Ancak daha yüksek vergiler ve daha düşük harcamaların gerektiği durumlarda, bu politika o kadar popüler değildir. Eleştirmenlere göre bu fark, gerçek dünyadaki politikacıların (gerekli olmasa bile) genişlemeci maliye politikasına, (gerekli olsa bile) daraltıcı maliye politikasından daha fazla başvurma eğiliminde olmasına yol açar. İnsanlar düşük vergilere ve yüksek kamu harcamalarına alıştığından, ih-

tiyaç ortadan kalksa da bu politikayı değiştirmek zor olur. Bu, “aşırı ısınmaya”, yükselen enflasyona ve kamu borcuna doğru tek yönlü bir mandal etkisi yaratır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki on yıllarda bu tür politikaların yaygın şekilde uygulanması, artan devlet açıkları ile yüksek ve kalıcı enflasyonu açıklar.

“Bir ulusun kendini vergilendirerek refaha ulaştırmaya çalışması, bir adamın bir kovaya girip kendisini kovanın sapından yukarı çekmeye çalışmasına benzer.”

– Birleşik Krallık Başbakanı Winston S. Churchill (1874–1965)

Dışlama etkisi. Eleştirmenler ayrıca, bu kronik harcamaların işe yaramadığını, farklı şekillerde bunun özel yatırımını dışladığını savunurlar.

Birincisi, devletin büyük ölçekli borçlanması sermayeyi emer ve faiz oranlarını yükseltir, bu da firmaların uzun vadeli ticari projeleri için borçlanmasını zorlaştırır ve pahalı hale getirir.

İkincisi, sağlık, eğitim veya konut gibi alanlarda kamu harcamalarının artması, özel sektörün genelde ücretsiz veya düşük maliyetli kamu hizmetleriyle rekabet etmesini zorlaştırır.

Üçüncüsü, eleştirmenler, devlet projelerinin nadiren özel sektör projeleri kadar iyi yönetildiğini veya verimli olduğunu söyler. Devlet projelerinin planlaması ve inşası genelde çok daha uzun sürer; geç tamamlanır ve bütçeyi aşar, tasarımları onları daha emek yoğun ve işletmesi daha pahalı hale getirir. Bazen de bu projelerin asıl motivasyonları toplumsal fayda değil siyasi faydadır.

Tüm bu dışlama etkileri, genel olarak ekonomiyi ve vatandaşları daha kötü duruma sokar.

Varlık balonları: Bir diğer sorun varlık balonlarıdır. Genişlemeci politika, bireyleri ve iş insanlarını aşırı iyimser yapar, “yeni normal” olarak görülen harcama, ücret ve büyüme artışının sonsuza kadar süreceğine inandırır. Hisse senedi ve tahviller, arsa ve gayri menkul gibi varlıklar, insanlar gelecekteki kazançları beklediğinden daha değerli hale gelir. Ve artan varlık fiyatları, fiyatları daha da yükselten spekülasyonları körükler. Bunun klasik bir örneği, 1920’lerdeki ABD hisse senedi piyasasıdır. Burada çok sayıda insan, sürekli yükselen hisseleri almak için yarışmıştır.

Ancak 1929’daki Wall Street Çöküşü’nde olduğu gibi, varlık balonları sonsuza kadar sürmez. Eninde sonunda gerçeklik devreye girer ve varlık fiyatlarının gerçek değerlerinin çok üzerinde olduğu ortaya çıkar. İnsanlar ellerindeki kurtararak bu spekülatif balondan çıkmaya çalışır, geride bir dizi kayıp ve başarısız yatırımlar, iflas eden işletmeler, kopan tedarik zincirleri ve işten çıkarmalar bırakır.

DİĞER AÇIKLAMALAR

Toplam talep yönetimi yaklaşımının diğer eleştirmenleri, genişlemeci maliye politikasının kısa vadeli bir ekonomik artış sağlayabileceğini, ancak uzun vadede gerçek bir etkisi olmadığını, sadece sahte, sürdürülemez bir canlanma başlattığını ve bunun yalnızca enflasyon ve varlık balonları ürettiğini, ardından da gerçek, yıkıcı bir çöküş getirdiğini savunur.

Amerikalı Nobel ödüllü iktisatçı Milton Friedman (1912–2006) gibi monetarist eleştirmenler, istikrarlı ve sürdürülebilir büyüme yaratmanın temel aracının vergi-

lendirme değil, para arzı olduğunu savunur. Para arzına ekonomideki tüm döviz, likit varlıklar ve banka hesapları da dahildir. Para arzı değişkendir, çünkü hükümetler daha fazla ya da daha az madeni para ve kağıt para basabilir ve finansal düzenleyiciler, ticari bankaların müşterilerine ne kadar kredi verebileceğini ayarlayarak, onların hesaplarında ne kadar para olacağını etkiler.

Friedman'a göre en iyi politika, para arzını üretim artışıyla paralel şekilde, istikrarlı bir oranda büyümesini sağlamaktır. Böylece fiyatlarda istikrar olacaktır. Ancak hükümetler çok fazla para basar ve düzenleyiciler bankaların müşterilerine aşırı kredi vermesine izin verirse, insanlar harcayacak daha çok paraya sahip olur ve (üretimde eşdeğer bir artış olmazsa) fiyatlar artar, kontrolden çıkan bir enflasyona yol açar. Öte yandan, para arzı büyümesi üretimin altında kalırsa fiyatlar baskılanır ve ekonomi bir durgunluk sarmalına girer.*

Bir diğer açıklama, İngiliz-Avusturyalı Nobel ödüllü iktisatçı F. A. Hayek (1899–1992) gibi Avusturya Okulu iktisatçılarından gelir. Onlara göre asıl sorun, merkez bankalarının faiz oranlarını çok uzun süre çok düşük tutmasıdır.**

Kredilerdeki düşük faiz oranları, işletmeleri yeni üretim yatırımları için borçlanmaya ve bireyleri harcama yapmak için borçlanmaya teşvik eder. Kendilerini daha iyi hisseden tüketiciler, daha fazla lüks mal talep eder, bu yüzden işletmeler üretimi daha sofistike ürünlere ve bunları üretmek için gerekli daha karmaşık süreçlere yönlendirir.

Ne yazık ki, faiz oranları düşük olduğu için tasarrufçu-

* Milton Friedman'ın monetarist analizleri hakkında bkz. Butler (2012b).

** Avusturya ekolü ve iş döngüsü teorisi için bkz. Butler (2010b).

lar daha az getiri elde eder ve daha az tasarruf yapmaya başlar. Bu da bankaları bir sorunla karşı karşıya bırakır: bireyler ve işletmeler kredi talep eder, ancak bu kredileri finanse edecek yeterli tasarruf yoktur. Sonuç olarak bankalar krediyi kıstak zorunda kalır. Bu durumda işletmelerin yatırım yaptığı yeni üretim süreçlerinin birçoğu artık sürdürülemez hale gelir ve işletmeler bunları terk etmek zorunda kalır; ayrıca işten çıkarmalar olur, işletmeler kapanır ve başka zararlar da yaşanır.

ENFLASYON: GİZLİ VERGİ

Farklı iktisatçılar enflasyonu (genel olarak yükselen fiyatlar anlamında) farklı şekillerde açıklar. Ancak birçoğu, bunun kamu gelirlerini halkın aleyhine artıran bir vergi gibi işlediği konusunda hemfikirdir.

Örneğin bir hükümet, bütçe açığını kapatmak için normal şekilde, yani uzun vadeli borç senetleri (devlet tahvilleri) ihraç ederek borçlanırsa, bu borcu geri ödeyeceği zaman (örneğin on yıl sonra) enflasyon nedeniyle değeri düşmüş bir para birimiyle ödeyeceğini bilir. Aldığı dolar veya avro aynı miktarda geri ödeyebilir, ama her dolar ya da avro o zaman daha az satın alma yapılır, bu da hükümete borç veren yatırımcıları zarara uğratır.

Eğer yatırımcılar bunu öngörseydi, geri ödeme zamanı geldiğinde daha fazla dolar veya avro almakta ısrar edebilirlerdi. Geri ödemenin endekslenmesini, yani yaşam maliyetindeki artışa göre yükseltilmesini talep edebilirlerdi. Ancak kredi verenler hazırlıksız yakalanabilirdi. Enflasyon genelde beklenmez ve hükümetler bunun hızlıca kontrol altına alı-

nacağını iddia eder. (Ayrıca çoğu gelişmiş ülke, borçlanmanın sadece küçük bir kısmını fiyatlara endeksli hale getirir.)*

Mali sürüklenme: Hükümetler ayrıca mali sürüklenmeden de faydalanır. Çalışanlar, yaşam maliyeti artışlarını telafi etmek için maaş artışı aldığında, kendilerini daha yüksek vergi dilimlerinde bulurlar; bu dilimlerde artan oranlı vergi daha yüksektir. Gelirlerinin gerçek değeri, yani ne kadar satın alabildikleri artmamış olabilir, gelirlerinin büyük bir kısmı vergilerle geri alınır. Aynı hile tasarruf ve sermaye kazançları vergilerinde de görülür. 100 dolara alınan bir varlık, fiyatların %50 arttığı bir enflasyon döneminden sonra 150 dolara satılabilir, ancak yatırımcı bu 50 dolarlık “kazanç” üzerinden vergiye tabi tutulur; oysa varlığın reel değeri artmamış, bu ekstra 50 dolar sadece enflasyon etkisinden kaynaklanmıştır.

Bu nedenle enflasyonu, kazananlar, tasarruf edenler ve yatırımcılar üzerinde bir vergi olarak görmek gayet makuldür; çünkü paranın değerinin düşmesi yüzünden devlete fiilen daha fazla öderler.

Daha geniş etkiler: Enflasyon, bu bozulmaların ötesinde daha geniş etkilere de sahiptir. Örneğin, fiyatlar yükseldikçe insanlar daha ucuz, daha düşük kaliteli ürünler satın almaya yönelebilir, bu da daha kaliteli ürün tedarikçilerini olumsuz etkiler, işten çıkarmalara veya iflaslara neden olur. Yükselen fiyatlar, emekliler veya sabit sözleşmeyle çalışan işçiler gibi sabit gelirli insanlar için de kötüdür. Daha yoksul aileler çok daha kötü etkilenir, çünkü temel ihtiyaç-

* Örneğin Birleşik Krallık'ta bu oran Ulusal Denetim Ofisi'ne göre %25'tir. Basın bülteni: Managing government borrowing, 5 Temmuz 2023 (<https://www.nao.org.uk/press-releases/managing-government-borrowing/>).

lardaki fiyat artışları, daha varlıklı hanelere göre bütçelerini çok daha sert etkiler. Ve yüksek enflasyon, insanların paralarını bankalardan çekip değerini koruyan sert mallara yönlendirmesine neden olabilir: belki konserve yiyecek stoklamak ya da hatta tuğla almak gibi. Bu bir güvence sağlayabilir, ancak ekonomik büyümeye pek katkı sağlamaz.

ALTERNATİF GÖRÜŞLER

Tüm bu eleştiriler ve sorunlar dikkate alındığında, ekonomiyi istikrara kavuşturup sosyal refahı en üst düzeye çıkaracak optimum bir vergi politikası mümkün müdür? Birçok eleştirmen bunun mümkün olmadığını düşünür.*

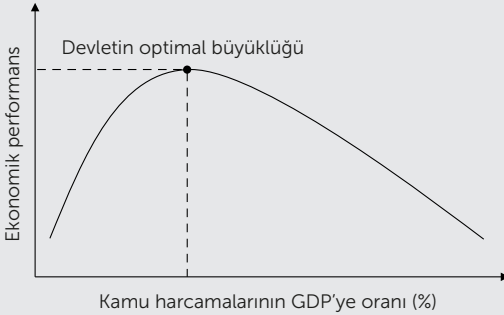
Sosyal refah sorunları: İlk olarak, insanlar “sosyal refah”ın ne anlama geldiği konusunda farklı görüşlere sahipken, vergi politikasını sosyal refahı en üst düzeye çıkarmaya nasıl yönlendirebiliriz? Bu, en yoksulların ekonomik durumunu iyileştirmek mi demektir, yoksa herkesin refahını artırmak mı? İnsanları şimdi mi daha iyi duruma getirmek, yoksa gelecekteki refahlarını mı artırmak demektir? Zenginlik veya gelir dışındaki başka sosyal refah unsurları (örneğin kitaplara, sanata, eğitime, sağlık hizmetlerine, açık alanlara, boş zamana veya iş keyfine erişim) var mıdır? Varsa, bunlardan hangisi daha önemlidir? Herkes bu konularda farklı düşündüğünden, vergi politikalarını belirleyenler neyi hedeflemelidir?

Farklı mükellefler: Vergilerin ağır yük kaybını en aza indirme konusunda da sorunlar vardır, çünkü vergi mükelleflerinin işe ve vergiye karşı tutumları çok çeşitlidir. İnsanların daha yüksek vergi ödeme kapasitesi olabilir,

* “Optimal” vergi politikaları oluşturma zorlukları hakkında bkz. Mankiw vd. (2009).

ŞEKİL
2

Rahn Eğrisi

ama buna istekli midirler? Bu farklı tutumlar, ağır yük kaybını öngörmeyi zorlaştırır. Üstelik insanların ödeme gücünü belirlemek bile zordur. Servetleri uzun vadeli yatırımlarda bağlı olabilir ve bir vergi borcunu hemen ödeyebilecek şekilde nakde çevrilemez. Ve kilit unsurlarını satmak zorunda kalırlarsa şirketleri değersizleşebilir.

*“Devletin bize ödediği paranın tamamını
almadığımız için şükredelim.”*

– ABD’li komedyen Will Rogers (1879–1935)

Arz yanlı iktisat. Bu kadar sorunun ortasında, arz yanlı iktisatçılar, ekonomiyi istikrara kavuşturmak için maliye politikası kullanmak yerine, büyümenin basitçe vergileri düşük tutarak ve açık vermeyerek teşvik edilmesi gerektiğini savunur. Laffer Eğrisi’ne saygı göstermeli ve vergi oranlarını kesinlikle geliri en üst düzeye çıkaran seviyenin üzerine çıkarmamalıyız. Hatta, teşvikleri güçlü tutmak ve

hasarı en aza indirmek için, oranları çok daha düşük bir seviyeye çekmeliyiz.

Bu tür mali disiplinin bir başka argümanı da Amerikalı iktisatçı Richard Rahn (1942–) tarafından ortaya atılan Rahn Eğrisi'dir. Bu eğri, ekonomik büyüme ile devlet harcamaları arasındaki ilişkinin bir tepe noktası olan eğri olduğunu öne sürer. Bazı kamu harcamaları, ekonomik yaşamı mümkün kılacak temel altyapı ve kurumları (örneğin savunma ve adalet) sağlamak için gereklidir. Ancak hükümetler milli gelirin daha büyük bir kısmını harcadıkça, ekonomik büyüme yavaşlar. Arz yanlı iktisatçıların önemli bir gerekçesi, yüksek vergilerin yeniliği önemli ölçüde baskıladığı bulgusudur. En üst gelir ve şirket vergisi oranlarında %1'lik bir artış, patent sayısında %4'ten fazla bir düşüşe ve “yıldız mucitler” sayısında %8'den fazla azalmaya yol açar (Akcigit vd. 2016, 2019a,b).

“Halk aç kalıyor. Bunun nedeni, yönetimdeki kişilerin çok fazla vergi almasıdır.”

– Çinli filozof Lao Tzu (MÖ 571 doğumlu)

7

DAHA ÇOK VE DAHA AZ ZARARLI VERGİLER

MODERN HÜKÜMETLER, KAPSAMLI KAMU FAALİYETLERİNİ finanse edebilmek için kayda değer miktarda vergi geliri toplamak zorundadır. Bunun için büyük ölçüde gelir vergilerine, sosyal sigorta katkılarına, satış vergilerine, şirket vergilerine ve daha az ölçüde başka vergilere dayanırlar. Bunların hepsinin olumsuz yanları vardır, ancak gelir toplama zorunluluğu göz önüne alındığında, bu vergilerin hangilerinin en zararlı, hangilerinin ise en az zararlı olduğunu incelemekte fayda vardır.*

İŞLETMELER VE SERMAYE ÜZERİNDEKİ VERGİLER

Şirketler ve sermaye üzerindeki vergiler önemli gelir sağlayıcılar olabilir, ancak bunlar muhtemelen en zararlı vergilerdir; çünkü ülkenin üretim kapasitesini vergilendirir ve gelecekteki refahı üretebilecek yatırımları bastırır.

* Farklı vergilerin zararlı etkilerine dair araştırmaların bir incelemesi için bkz. Durante (2021).

Kurum vergileri: Büyük kârlar elde eden veya yüksek satış hacmine sahip şirketlerin bu kazançları üzerinden vergi ödemesinin doğal bir fikir olduğu düşünülür. Ayrıca, bu büyük kârlarının karşılığında şirketlerin ve sahiplerinin topluma “bir şeyler geri vermesi” gerektiği de öne sürülür.

Diğer taraftan şirketler ve sahipleri zaten topluma katkıda bulunur. Bu katkı, onların ürettiği çeşitli mal ve hizmetlerden hepimizin faydalanmasıdır. Ayrıca bazı araştırmacılar, kurumlar vergisinin yaklaşık beşte birinin nihayetinde şirket sahiplerinden ziyade çalışanlar tarafından taşındığına inanır (bkz. Nunns 2012). Bunun nedeni, bu verginin şirketlere yeni tesis, ekipman ve süreçlere yatırım yapacak daha az para kalmasına yol açmasıdır. Bu da çalışanların olabileceğinden daha az verimli olmalarına neden olur ve ücretler verimliliği yansıttığı için, ücretler de olması gerektiği kadar hızlı yükselmez.

Kurumlar vergisi şirketlerin muhasebe giderleri açısından da pahalı olabilir; çünkü bu vergiler her zaman şirketin ilan ettiği satış veya kârları üzerinden değil, vergi otoriteleri tarafından belirlenen farklı ölçütlere göre alınır. Bu ölçütler, şirketlerin vergi kaçakçılığı yollarını engellemek amacıyla tasarlanmış olabilir. Şirketlerin bu ölçütlere uygun yeni bir muhasebe seti hazırlamasını gerektirebilir. Nihai vergi yükümlülüğü ise otoritelerin bu kuralları nasıl belirlediğine bağlıdır. Şirketlerin sermaye ekipmanlarının maliyetini ne kadar hızlı “amortisman” tabi tutmasına izin verileceği bu kurallara örnek olarak verilebilir.

Bu tür kurallar keyfi olabilir, ancak verginin ne kadar zararlı olup olmadığını belirler. Örneğin bazı vergi sistemlerinde, kurallar kurumsal faaliyeti hisse finansmanına karşı borç finansmanını veya aile şirketleri yerine limited

şirketleri teşvik edecek şekilde bozar. Ayrıca, bir ülkenin kurumlar vergisi rejimi nadiren başka ülkelerinkiyile tam uyum sağladığı için, birden fazla bölgede faaliyet gösteren şirketler ilave muhasebe maliyetleriyle karşılaşır.

Hükümetler genellikle gelirlerinin büyük bir kısmını kurumlar vergisine dayandırır, ancak 2008 tarihli bir OECD çalışması, bu vergilerin ekonomik büyümeye en çok zarar veren vergiler olduğunu göstermiştir (gelir vergileri ve ardından tüketim vergileri de sırayla en zararlılar arasındadır) (Johansson vd. 2008). Ayrıca daha önce belirtildiği gibi, sermaye son derece hareketlidir ve yüksek vergiler, şirketleri daha düşük vergili bölgelere taşınmaya teşvik ederek, kendi ülkelerinin vergi tabanını, vergi gelirlerini ve ekonomik büyümesini küçültebilir (Goodspeed 2022).

Sermaye kazancı vergileri: Benzer nedenlerle, şirketler tarafından ödenen temettüller üzerindeki vergiler ve sermaye kazancı vergileri de ekonomik büyüme açısından son derece zararlıdır. Vergi Vakfı modelleyicileri, ABD’deki en yüksek sermaye kazancı vergi dilimlerindeki oranların artırılmasının aslında GSYİH’yı düşüreceği ve dolayısıyla hükümete net gelir kazandırmayacağı sonucuna ulaşmışlardır (bkz. McBride 2012).*

Bunun bir açıklaması, bir ekonomide yaratılan sermaye miktarının son derece esnek olmasıdır, yani insanların sermayelerinden bekledikleri getirilerdeki değişikliklere çok duyarlıdır. Sermaye kazancı vergilerinde küçük bir artış bile, insanların paralarını fabrika veya ekipman gibi sermaye mallarına yatırıp yatırmayacakları ya da paraları-

* ABD’de sermaye kazancı vergisinin GSYİH üzerindeki etkisine ilişkin Vergi Vakfı Genel Denge Modeli (2021) ile yapılan hesaplama için bkz. Watson ve York (2021).

ni bugünkü tüketime mi ayıracağı konusunda büyük fark yaratabilir.

Sermaye geleceğin gelir ve servetini üretir; verimliliği ve ilerlemeyi besler. Bu nedenle sermaye üzerindeki vergiler, gelecekteki tüketimimizi düşürür; çünkü bu tüketimi üreten unsuru vergilendirir. Gelecekteki gelirleri düşürerek, sonraki nesillere daha uzak gelecekteki üretim için daha az yatırım yapacak imkan bırakır ve zaman geçtikçe kayıpları daha da artırır.

Dahası, sermaye kazancı vergileri yalnızca sermaye oluşumunu engellemekle kalmaz, aynı zamanda insanların yatırım kararlarını da ciddi şekilde bozar. İnsanlar, potansiyel vergi faturasından çekinerek, eski ve daha az verimli yatırımlara devam eder, olası vergi faturası nedeniyle bunlardan çıkmakta tereddüt ederler. Enflasyon konusundaki tartışmada açıklandığı gibi, kendilerini enflasyonist artışların yanı sıra reel kazançlar üzerinden de vergilendirilirken bulabilirler. Ortaya çıkan yetersiz yatırım modeli, tüm ekonomi için bir kayıptır (Bracewell-Milnes 1995a).

Bu tür bozulmalar, düşük, hatta sıfır sermaye vergilerini haklı çıkaran geçerli bir sebeptir. Ancak otoriteler sermaye vergilerinden önemli miktarda gelir elde ederler ve ayrıca sermaye kazancı vergisi oranları gelir vergisi oranlarının altında olursa, bazı kişilerin kazançlarını (daha az vergilendirilen) sermaye kazancı olarak alarak (daha yüksek vergili) gelirden kaçınabileceğinden endişe ederler. Ancak bazı iktisatçılar (ör. Bracewell-Milnes 1992), sermaye vergilerinin neden olduğu büyük bozulmalarla karşılaştırıldığında, birkaç kişinin bundan kaçınmasının çok da önemli olmadığını savunur. Ayrıca, oran eşitlemesinin eleştirilenleri, maaşlı gelirlerin genelde çok daha öngörü-

lebilir olduğunu, oysa girişimci kazançların doğası gereği çok daha riskli olduğunu söyler.

Gelir vergisi ile sermaye kazancı vergisi oranlarını eşitlemek, insanların yeni işletmeler kurma gibi riskler almasını caydıracaktır.*

İşlem vergileri (Alım satım harçları): Finansal veya gayri menkul devirleri gibi işlemler üzerindeki vergiler de son derece zararlıdır. Bunlar genelde büyük bir gelir kaynağı değildir, ancak piyasaların sorunsuz işleyişini yavaşlatır ve insanların tasarruf, yatırım ve ticaret planlarına zarar verir. Zarar çok büyük olabilir. bir İngiliz iktisatçı, gayri menkul devir vergilerinin (örneğin konut satışlarında alınan damga vergisi) etkilerinin, işlem vergilerini gelir vergisinden dört kat, tüketim vergilerinden ise sekiz kat daha zararlı yaptığını savunmuştur (Southwood 2017).

Daha önce de belirtildiği gibi, AB, merkezi bürokrasisini finanse etmek için bir finansal işlem vergisi (FTT) önermektedir. “Robin Hood Vergisi” olarak adlandırılan bu öneri, milyarlarca avronun zengin yatırımcılardan ve finansal kurumlardan neredeyse kimse zarar görmeden toplanabileceği ve bu paranın daha muhtaç gruplara yönlendirilebileceği fikrine dayanır (Avrupa Komisyonu 2013a,b).

Ancak, bürokrasinin bu milyarları gerçekten muhtaç insanlara mı yoksa kendi desteklediği projelere mi harca- yacağı sorusunun ötesinde, bu tür vergilerin gerçekte kime yüklendiğini de dikkate almalıyız. Bu vergiler büyük kurumlardan tahsil edilebilir, ancak nihayetinde bu kurumların müşterileri tarafından ödenir. Örneğin emeklilik için para biriktiren sıradan insanlar, döviz alan tatilciler ya da

* Vergilendirmenin girişimcilik üzerindeki etkileri için bkz. Butler (2020a).

bankaların günlük müşterileri gibi. FTT, zenginlerden alıp fakirlere vermekten çok, sıradan insanların üzerine ağır bir yük bindirir (Worstal 2011).

BİREYLER ÜZERİNDEKİ VERGİLER

Gelir vergisi: En zararlı vergiler listesinin bir alt basamağında yüksek gelir vergisi oranları yer alır. Yüksek gelirli kişilerin daha fazla vergi ödeyebileceği açıkça görünse de bunlarda ikame etkisi güçlüdür. Bu kişiler daha az çalışıp daha fazla boş zaman geçirmeyi göze alabilirler. Hareketlidirler ve kendilerini veya işlerini daha düşük vergi oranları olan bölgelere taşıyabilirler. Vergiden kaçınmak için danışman tutabilecek maddi imkanlara sahiptirler.

Vergi Vakfı, en üst gelir vergisi oranının artmasının ABD'nin toplam GSYİH'sını, elde edilen gelirin neredeyse üç katı kadar azaltacağını bulmuştur (bkz. Vermeer 2022). Deneyimler de bunu doğrulamaktadır: ABD ve Birleşik Krallık'ta en üst gelir vergisi oranlarının birkaç kez düştüğü dönemlerde, en üst gelir grubundakilerin gelir vergisine katkısı aslında artmıştır (bkz. Grecu 2004).

2008 tarihli OECD çalışması “Vergilendirme ve Ekonomik Büyüme”, GSYİH'yı en çok destekleyen gelir vergisi rejiminin düşük oranlı ve az muafiyetli bir sistem olduğunu öne sürmüştür, böylece daha fazla insan vergi öder. Gerçekten de “düşük oran, geniş vergi tabanı” birçok vergi türü için en iyi politika gibi görünmektedir. Genel olarak düşük oranlı vergiler, mükellefler tarafından da daha az tepkiyle karşılanır (vergiden daha az kaçınılır) ve daha az ekonomik zarar verir. Ayrıca, vergi mevzuatındaki karmaşıklıkların giderilmesi ve muafiyetlerin kaldırılması, vergi yükünü daha geniş kitlelere yayar ve aynı zamanda mü-

kelleflerin muhasebe maliyetlerini azaltır, insanların vergi yükümlülüklerini en aza indirmesine yardım eden devasa “vergi planlama” endüstrisini de gereksiz hale getirir.

Belki de hükümetler, üst düzey gelir gruplarının artan hareketliliğiyle yüzleşerek bu akıllı bir ölçüde kabul etmiştir; çünkü 1960’lardan bu yana gelir vergisi oranları daha az artan oranlı hale gelmiştir. Günümüzde çok az ülke %50’nin üzerinde oran uygulamaktadır (Ortiz-Espina ve Roser 2016). Bununla birlikte en optimal gelir vergisi, hiçbir muafiyetin olmadığı düz oranlı yani tüm gelir seviyeleri için tek oranlı bir vergi olabilir; belki sadece en düşük gelir grupları muaf tutulabilir. Bazı ülkeler artık bu yönde hareket ediyorlar (bkz. *The Economist* 2005).

Prim vergileri: Genellikle emeklilik, işsizlik yardımı veya sağlık hizmetleri gibi devlet tarafından işletilen sigorta sistemlerine katkı olarak sunulan bordro vergileri, işverenler tarafından toplanır, ancak nihayetinde çalışanlar tarafından ödenir. Sonuç olarak, işverenler için çalışan istihdamının maliyetini artırır. Bu da, gelir vergisinin bozucu etkilerini artıran vergilerden kaçınmayı getirir.

Miras vergisi: Ölüm vergileri için ileri sürülen gerekçe, büyük mülkleri, genellikle ebeveynlerinden miras alanların, bunu kazanmak için hiçbir şey yapmamalarıdır. Miras aldıktan sonra, beklenmedik kazançlarının bir kısmı vergilendirilse bile, yine de daha iyi durumdadırlar. Ve bu tür vergiler, serveti zenginden fakire aktarmanın bir başka yoludur.

Ancak bununla ilgili ahlaki ve ekonomik itirazlar da vardır. Öncelikle, miras vergileri insan doğasına aykırıdır: çoğu ebeveyn, varlıklarını çocuklarına bırakma konusunda güçlü bir arzuya sahiptir. Nitekim, bunu yapmalarına yar-

dımcı olmak için devasa bir “miras vergisi planlama” sektörü ortaya çıkmıştır (Bracewell-Milnes 2002).

Miras planlamasının maliyeti sadece ekonomiye yük olmakla kalmaz, aynı zamanda bu vergi, insanların servetlerini bundan muaf olan ya da daha düşük oranlı vergilendirilen varlıklarda tutmasına neden olur, ancak bu varlıklar başka fırsatlar kadar verimli olmayabilir. Örneğin bazı yerlerde tarım arazileri miras vergilerinden muaf-tır veya indirimlerden yararlanır; bu da varlıklı kişilerin (özellikle emeklilikte) tarım arazisi satın almasına neden olur fakat bu, arazilerin verimli işletileceği anlamına gelmez. Sermaye kazancı vergisinde olduğu gibi, sonuç olarak sermaye (arazi ve ekipman) daha az verimli kullanılır ve tüm ekonomi zarar görür. Vergi Vakfı, ölüm vergilerinin ABD’nin GSYİH’sını topladığından daha fazla azalttığını hesaplamıştır (bkz. Cole 2015). Birleşik Krallık’ta, İngiliz ekonomi danışmanı Barry Bracewell-Milnes (1931–2012), ölüm vergilerinin orada bir asırlık tarihinde her yıl negatif gelir ürettiğini hesaplamıştır (bkz. Bracewell-Milnes 1995b). Miras vergilerinin popüler olmaması ve gelir getirme konusunda kötü bir geçmişe sahip olması, birçok ülkenin bunları yürürlükten kaldırmasına yol açmıştır (Cole 2015’te listelenmiştir).

DAHA AZ ZARARLI SEÇENEKLER

Tüketim vergileri: Tüketim vergileri büyük gelir kaynakları arasında olabilir, ancak iktisatçılar genelde bunların diğer vergilere göre daha az zarar verdiğini düşünür. Bu vergiler, gelir vergilerinin yaptığı gibi çalışmayı caydırmaz, şirket ve işyeri vergilerinin yaptığı gibi istihdamı da azaltmaz. Ayrıca, sermaye vergilerinin yol açtığı uzun vadeli yapısal verimlilik kaybına da sebep olmazlar. Bunun yerine,

insanların harcamaları üzerine getirilen vergiler, daha az harcamalarını ve daha çok tasarruf etmelerini teşvik eder; bu da yatırımlar için daha fazla fon bırakır ve böylece iş dünyasının üretim verimliliğini destekler.

Ancak eleştirmenler, tüketim vergilerinin sıklıkla geriletici (regresif) olduğunu savunur. Çünkü bu vergilerin en güçlü etkisi yoksullar üzerindedir. Yoksul haneler, satın aldıkları mallar üzerindeki vergilerden kaynaklanan yüksek fiyatlara daha zor dayanabilir, zengin hanelerin etkilenmesi ise daha az olur. Ayrıca yoksul insanlar, zenginlere kıyasla hane bütçelerinin daha büyük bir kısmını harcarlar ve zaten daha az tasarruf kapasitesine sahiptirler. Ve daha önce gördüğümüz gibi, tüketim vergileri tüketiciye yönelik özel vergiler (örneğin ÖTV) biçiminde geliyorsa, ucuz ürünlerin fiyatlarında oransal olarak daha yüksek paya sahiptir ki bu da yoksul hanelerin daha fazla satın aldığı ürünlerdir. Son olarak, tüketim vergileri insanların daha az satın almasına neden olursa, bu azalan talep üretim ve ekonomik büyüme üzerinde depresif bir etki yaratır.

Tüketim vergileri başka bozulmalara da yol açabilir. Bazıları, örneğin Genel Satış Vergisi (bir mal veya hizmetin liste fiyatının yüzdesi olarak hesaplanan ve tüketici tarafından ödenen nihai satış fiyatına eklenen bir vergi), perakendeciler tarafından nispeten kolay hesaplanabilir. Ancak KDV gibi vergilerin hesaplanması zordur. Bu, özellikle kendi bünyesinde muhasebe uzmanı bulunmayan küçük işletmeler için muhasebe maliyeti getirir. Ancak küçük işletmeler ticaret ve istihdamın çoğundan sorumludur, bu yüzden onlara yüklenen bu maliyet, daha geniş ekonomi için de bir yük olur.

Arazi vergisi: Amerikalı iktisatçı Henry George (1839-97), arzı neredeyse sabit olan ve bireysel çabayla yaratılma-

yan topraklar üzerinde tek bir vergi uygulanmasını savunmuştur. Dolayısıyla böyle bir vergi, üretimi ve ekonomik büyümeyi engellemez. Aksine, bu önemli kaynağın daha verimli kullanılmasını teşvik eder ve hükümetlere istikrarlı ve öngörülebilir bir gelir kaynağı sağlar.

Ancak böyle bir sisteme geçiş siyasî açıdan zordur. Arazi sahipleri, hem vergiye hem de bireysel arazi değerlemelerine itiraz edebilecek önemli bir çıkar grubudur. Vergi ayrıca, özellikle arazi kullanımında, mevcut altyapı ve kamu hizmetlerine yük getirebilecek çok önemli ekonomik değişikliklere yol açacaktır. Ve her halükarda, politikacılar tek bir vergi yerine farklı vergiler koymayı tercih ederler, çünkü bu, vergi yükünün gerçek boyutunu daha az belirgin hale getirir ve belirli faaliyetleri ve grupları kayırmalarına olanak tanır.

Vergiye tabana yaymak: Hükümetler genelde gelirlerini artırmak için vergi tabanlarını genişletmeye, başka bir deyişle, daha fazla insanı veya faaliyeti vergi kapsamına almaya çalışır. Bunun olumlu etkileri olabilir. Örneğin, muafiyetleri ve indirimleri azaltmak (gelir, kurumlar veya tüketim vergilerinde olduğu gibi) ve yatırım üzerindeki vergi kurallarını basitleştirmek (örneğin kişisel emeklilik tasarrufları) mükelleflerin uyum maliyetlerini ve hükümetin idari maliyetlerini azaltabilir.

Ancak daha fazla kişi ve ekonomik faaliyeti vergiye tabi tutmak, güçlü bir muhalefetin ortaya çıkmasına sebep olabilir. Vergi muafiyetleri, indirimler ve istisnalar genelde belirli çıkar gruplarının kampanyaları sonucu oluşur ve pek çok insan bunlardan yararlanır. Örneğin, ABD’de işyeri sağlık sigortası planlarının, Birleşik Krallık’ta çocuk kıyafetlerinin veya birçok ülkede okulların ve hayır kurumlarının vergi muafiyetlerinin kaldırılması, bu muafiyetlerden yararlananların öfkesine ve siyasî direncine neden olur.

Başka bir taban genişletme fikri ise, kamu çalışanlarının da genel halkla aynı vergileri ödemesini sağlamaktır. Örneğin OECD yetkilileri gelir vergisi ödemezken, ABD kamu çalışanları da ödenekler ve işyeri faydaları üzerinden vergi ödemez. Bu imtiyazların sona erdirilmesi ve kamu çalışanlarının herkesle aynı vergi rejimine dahil edilmesi adil görünür ve zararlı etkilerden uzak olur, ancak yine de buna büyük bir direnç gösterilir ve elde edilecek gelirler, politikacıların bu direnci göze alması için yeterince büyük olmayabilir.

EN AZ ZARARLI VERGİLER

Hizmet karşılığı ücretler (Harçlar): En az zararlı vergiler arasında, belirli bir hizmet için alınan ücretler yer alır. Örneğin pasaport ücretleri, bunlarla ilgili bürokratik maliyeti karşılamak içindir. Ancak vergilerden farklı olarak, bu ücretler her zaman zorunlu değildir. Örneğin bir müzeye giriş ücreti veya bir köprüden geçiş ücreti olabilir, insanlar müzeye gitmeye ya da belli bir yolu kullanmaya zorlanmaz; başka seçenekleri vardır.

Ancak bazı ücretler vergiler gibi zorunludur, kişi veya işletme bunlardan kaçamaz. Örneğin kafe ve restoranların güvenlik denetimlerini kapsayan düzenleyici ücretler bunlardır. Bu ücretlerin potansiyel zararları açısından iki ana soru ortaya çıkar: ücret yalnızca bürokratik maliyeti mi yansıtıyor ve önemli bir ekonomik etki yaratıyor mu? Örneğin kafe sahibinin dondurma veya alkol satmaktan vazgeçmesi ya da tamamen iflas etmesi gibi. İdeal olarak, bu tür etkiler en aza indirilmeli ve kullanıcı ücretleri yalnızca hizmetin gerçek maliyetiyle sınırlı tutulmalıdır.

Hükümetler kullanıcı ücretlerinden genelde önemli miktarda gelir elde edemez. Bunun gerekçesi daha çok,

kamu mallarının maliyetini bu malları kullananlara yüklemeleri ve böylece başkalarına zarar vermemeleridir.

Pigovian vergiler: En az zararlı vergiler arasında yer alan diğer bir tür, negatif dışsallıklar yaratan faaliyetlere konan Pigovian vergileridir. Bu vergiler, bir faaliyetin özel maliyetini, başkalarına yüklediği toplumsal maliyetle uyumlu hale getirir (örneğin hava veya su kirliliği). Bu yüzden, aslında fiyatlandırılmamış değerli kaynaklara (örneğin temiz hava veya su) bir fiyat koyarak, daha verimli bir ekonomik kullanım sağlar. Ancak Pigovian vergilerin zararlı olmaması için, yalnızca başkalarına yüklediği gerçek maliyetleri yansıtmaması gerekir. Bu nedenle, hükümetler için çok önemli bir gelir kaynağı olmaları muhtemel değildir.

8

VERGİNİN AHLAKİ ZEMİNİ

VERGİLENDİRMENİN AHLAKİ GEREKÇESİ

Vergilendirmenin ahlaki gerekçesi iyi bilinir. İlk olarak, vergiler devletin kurulma amacının özünü finanse etmek için gereklidir. Bu amaç, vatandaşları dış saldırılardan ve içerdeki suçlardan korumaktır. Vergiler savunmayı, polisi ve yargı sistemini finanse eder, böylece vatandaşlara kendileri ve aileleri için en iyi gördükleri yaşamı huzur içinde sürdürebilecekleri güvenli bir ortam sağlanır. Ancak o zaman ahlaki bir yaşam mümkün olur. Vergiler, herkesin maddi olanaklarına bakılmaksızın kişisel adalete erişebilmesi için evrensel hukuki hizmetlere erişimi bile finanse edebilir.

Vergilendirme insanların yaşamını başka şekillerde de iyileştirir. Ticareti ve ekonomiyi kolaylaştırarak özel sektörü daha verimli hale getiren, böylece insan emeğinden tasarruf edilmesini sağlayan ve toplumsal refahın yayılmasına yardımcı olan yollar ve limanlar gibi altyapıları karşılar. Vergi politikası, uzun vadeli istikrar ve büyümeye yönelik olarak ekonomiyi yönetmeye de yardımcı olabilir, böylece

gündelik hayat için daha öngörülebilir bir temel sağlar ve çalışmayı daha verimli ve ödüllendirici hale getirir.

Vergiler parklar, müzeler, orkestralar, galeriler ve sergiler gibi diğer kamusal mal ve hizmetlerin sağlanmasına imkan verir; bunlar insan kültürü ve gelişimi için önemlidir. Ayrıca piyasadaki başarısızlıkları düzeltebilir, yani bireysel teşviklerin toplumsal olarak faydalı sonuçlar üretmediği durumlarda, örneğin gelişigüzel hava ve su kirliliği ya da doğal kaynakların tükenmesi gibi durumlarda teşvikleri yeniden yönlendirebilir. Uzun vadede tüm topluma fayda sağlayacak araştırma ve geliştirmeyi destekleyebilir.

Vergilendirme (bu argümanı sürdürenlerce) aynı zamanda bize faydalı olacak ancak doğal olarak yönelmeyeceğimiz yaşam tarzı tercihlerine yönelmemizi teşvik edebilir. Örneğin, emeklilik için gelir sağlama ve işsizlik ya da engellilik durumları için güvence oluşturma ya da sigara gibi potansiyel olarak zararlı yaşam tarzı seçimlerinden kaçınma konusunda bizi motive edebilir. Çocukların geleceğe hazırlanabilmeleri için yeterli eğitim almalarını sağlayabilir ve istismara ya da ihmale uğramış çocukları korumak için sosyal hizmetler sunabilir. Ayrıca en yoksul insanların bile insanlık onuruna uygun bir yaşam standardına sahip olabilmesi için gelir desteği ve sosyal konut gibi sosyal yardımları finanse edebilir; çünkü ancak o zaman temel ihtiyaçlarını ve arzularını gerçekleştirecek tercihler yapabilirler. Vergilendirme, engellilik, işsizlik ve sağlık hizmetleri için sosyal sigorta da sağlayabilir ve böylece hiç kimsenin kendi kusuru olmadan mahrumiyet ve sıkıntı yaşamak zorunda kalmamasını güvence altına alabilir. Daha da ötesi, vergilendirme, gelir ve serveti zenginlerden yoksullara yeniden dağıtarak daha eşit ve adil bir toplum yaratmak için de kullanılabilir.

En derin düzeyde vergilendirme, toplumsal sözleşme fikrini somutlaştırır. Kamu önceliklerine ilişkin kolektif kararların alınmasını ve uygulanmasını sağlar, böylece herkesin ihtiyaç ve tercihleri dikkate alınmış olur. Ayrıca insanlara, daha az şanslı olanlara karşı yükümlülüklerini ve kişisel başarının büyük ölçüde topluluğun kolektif desteğine dayandığını, yalnızca kişisel çaba ve şansa dayanmadığını hatırlatır.

“Vergiler, vatandaşlardan, hükümetin masraflarına payları olarak talep edilen katkılardır.”

— **Fransız ekonomist Paul Leroy Beaulieu**
(1843–1916)

İşte vergilendirmenin ahlaki gerekçesi budur. Vergilendirmeye karşı ahlaki argümanlar ise çok daha az duyulur, oysa bu argümanlar şaşırtıcı derecede çok ve güçlüdür.*

ZOR KULLANMA VE AHLAK

Öncelikle, vergilendirme gerekli olabilir, ama yine de zor kullanımına dayanır. Günümüzdeki tarihsel olarak yüksek seviyelerdeki vergiler ancak ödemeyenlerin para cezası veya hapisle karşılaşması sayesinde mümkündür. Daha büyük bir kötülüğü (örneğin işgal veya terörizm) önlemek için bu tür bir zorlama haklı görülebilir. Ancak güç kullanımı ahlaken kötüdür. Seçilmiş yetkililerin yaptığı her şeyi kolaylaştırmak için güç kullanmak haklı gösterilebilir mi?

Ayrıca, vergilendirme insanları, temel ahlaki olarak karşı çıktıkları şeyleri finanse etmeye zorlar. Örneğin devlet

* Bu bölüm Butler (2020b)’den alınmıştır.

destekli kürtaj, dış savaşlar ya da karma cinsiyetli okullar. Yine de insanlardan, yanlış hatta cinayet olarak gördükleri şeyleri finanse ettiklerini bilerek yaşamalarını istiyoruz.

Toplumun gerçekten vergiyle finanse edilen faaliyetlerden fayda gördüğünü nasıl bilebiliriz? Yararlananların kazancı ile ödeyenlerin kaybı öznel kişisel hislerdir. Bunları nesnel olarak ölçemeyiz; o zaman bu zorlamanın dengesi-
nün buna değip değmediğini nasıl anlayabiliriz?

İnsanlar, vergi katkılarının gerçekten iyi bir şey yaptığına inansalar bile, yine de bunun çok fazlasının bürokrasi, siyaset ya da yolsuzluk nedeniyle boşa gittiğini düşünebilirler. İnsanları başarısız buldukları bir sisteme ödeme yapmaya zorlamak ahlaken haklı çıkarılabilir mi?

“Bir adamı, inanmaktan öğrendiği ve tiksindiği fikirlerin yayılması için para sağlamaya zorlamak, günahkar ve zorba bir tutumdur.”

— ABD Başkanı Thomas Jefferson (1742–1826)

DEVLET VE BİREY

Vergiler, insanların kendi kaynaklarını kendileri ve aileleri için doğru ve uygun gördükleri şekilde kullanma kabiliyetini azaltır. Bu da onları eksik ahlaki varlıklar haline getirir ve kendi eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmelerini zorlaştırır. İnsanlar, ancak yaptıklarını kontrol edebildikleri ölçüde ahlaki ya da gayri ahlaki kabul edilebilir. Vergilendirme ise bu kişisel kontrolün büyük kısmını ellerinden alır.

“Bir insanı, sırf senin onun için iyi olacağını düşündüğün için istemediği bir şeye para ödemeye zorlamaktan daha kötü bir zorbalık yoktur.”

— ABD’li yazar Robert A. Heinlein (1907–88)

Seçilmiş hükümetlerin vatandaşlar adına bazı kararlar alması için bir gerekçe olabilir, ancak bu kaygan bir zemindir. Devlete, insanların bazı seçimleri üzerinde ahlaki bir otorite tanırsak, bunun sonu nereye varır? Mantıklı bir sınır görünmüyor. Ve unutmayın, yalnızca bireylerin değerleri vardır; devlet gibi kurumların değerleri yoktur. İnsanlar savunma gibi ortak projeler için birleşebilir, ancak bu birlik, bireylerden oluşan bir varlık olduğu halde, onların değerlerinin üstünde kendi değerlerine sahip insanüstü bir varlık değildir. Yalnızca insanların değerleri ve ahlakları vardır. Ancak vergilendirme, sözde “ortak” bir ahlaki onlarikinden üstün kılmaya çalışır.

Kişisel sorumluluk: Vergilendirme (eleştiriyi sürdürrenlerce) kişisel sorumluluğu baltalar. İnsanlar yaşlı akrabalarına bakmak ya da çocuklarına daha iyi bir eğitim sağlamak isteyebilir. Ancak vergiyle finanse edilen hizmetler, bu tercihleri başkalarının öncelikleriyle değiştirir.

Ayrıca vergi ödemek, insanlarda başka toplumsal yükümlülüklerinin kalmadığı hissini de yaratabilir. İnsanlara, ödedikleri vergilerin eğitim, sosyal yardımlar ve polislik gibi hayati hizmetleri karşıladığı söylenir. Bu yüzden, ihmal edilmiş çocukları ya da yapılan vandalizmi gördüklerinde, bunların sorumluluğunun kendilerine değil, vergisini ödedikleri çeşitli yetkililere ait olduğunu düşünüp müdahale etmeme eğilimine girebilirler.

VERGİ, ÖZEL BAĞIŞLARI ENGELLER

Hayırsever bağışlar, okullar, hastaneler, kütüphaneler, sanat galerileri, orkestralar, tıbbi araştırmalar ve bakım evleri gibi iyi amaçlar için önemlidir, ancak yüksek vergiler potansiyel bağışçıların bu faaliyetlere destek olacak parasını azaltır. Ayrıca insanlar, devletin zaten bu hizmetleri sağlayacağını düşündüğünde kendilerinin katkıda bulunma motivasyonu da düşer. Devlet eğitim, sağlık araştırmaları ya da sosyal hizmetleri üstlenmişse, kişinin kendisinin yapabileceği katkı ne fark yaratabilir ki?”

Amerikalıların hayırseverlik geleneği güçlüdür. Örneğin İskoçya doğumlu Andrew Carnegie, 1901’de çelik şirketini 480 milyon Dolara satmış ve bu paranın çoğunu bilimsel araştırma, okullar, kütüphaneler ve üniversiteler için kullanmıştır.” Günümüzde de Bill ve Melinda Gates, yazılım servetlerinin neredeyse tamamını eğitim, sağlık hizmetleri ve sıtmanın ortadan kaldırılması için bağışlamaktadır.” ABD vatandaşlarının diğer ülkelere göre çok daha fazla bağış yapmasının nedenlerinden biri, devletin vatandaşlarından çok daha az vergi alması ve özel bağışları teşvik etmesidir.”

* Klasik bir örnek olarak Britanya Kraliyet Ulusal Can Kurtarma Kurumu (RNLI) 1824’te bağımsız olarak kurulmuş, ancak zor zamanlar geçirmiştir. 1854’te 2.000 £ devlet yardımı kabul etmiştir. Fakat devletin koyduğu her 1 £ karşılığında, RNLI gönüllü bağışlardan 1,50 £ kaybetmiştir. 1869’da yeniden bağımsız olmuştur ve o zamandan beri özel bağışlarla gelişmiştir.

** Bkz. Andrew Carnegie: Pioneer. Visionary. Innovator. Carnegie Corporation of New York (<https://www.carnegie.org/interactives/foundersstory/#/>).

*** “Bill Gates pledged to donate ‘virtually all’ of \$113bn fortune to his foundation.” The Guardian, 15 Temmuz 2022 (<https://www.theguardian.com/us-news/2022/jul/15/bill-gates-billions-fortune-donate-foundation>).

**** Uluslararası bağış karşılaştırmaları için bkz. Charities Aid Foundation, 2006.

Daha yüksek vergilerin olduğu ülkelerde, insanların hayırsızlık eğilimleri, yüksek vergi yükü nedeniyle sönmektedir.

ÇIKAR ÇATIŞMALARI

Bir diğer sorun, vergi mükelleflerinin paralarının nereye gideceği konusunda çok az söz sahibi olmalarıdır. Seçimler belirli periyotlarla yapılır. Seçim zamanı geldiğinde de insanlardan harcama programlarını değil, eğitim, sosyal yardım, ulaşım ve savunma gibi çok çeşitli harcamalardan oluşan bir paketi oylamaları istenir. Bu durum, yasama organına vergi mükelleflerinin öncelikleri hakkında kötü bir fikir verir ve seçmenler pakette yer alan ancak ahlaken itiraz ettikleri maddelere de oy vermek zorunda kalır.

Dahası, Kamu Tercihi Okulu ekonomistlerinin de belirttiği gibi, vergilendirmenin kamu yararına harcanması gerekir. Ancak kamu politikası kararları, politikacıların parti çıkarları ve yetkililerin kişisel çıkarları gibi kişisel çıkarlarla şekillenir. Bu, vergilendirme için pek de ahlaki bir temel oluşturmaz (Butler 2012a).

Çıkar grubu siyaseti: Kamu sektörü büyüdükçe, büyümeye devam etmesi için oy vererek potansiyel olarak kazanç elde eden kişi sayısı (örneğin, devlet çalışanları ve devlet emekliliği ve sosyal yardımları alanlar) da artar. Böylece devlet, bir gereklilikten ya da kamu yararından değil, basit bir çıkar motivasyonu ile büyür. Devlet büyüdükçe, insanlar kamu yararını daha az düşünür ve devlet harcamalarından daha büyük bir payı kendilerinin alması gerektiğini düşünürler.

Siyasî süreçten ne kadar çok para akarsa, politikacıların, yetkililerin ve lobicilerin vergi mükelleflerinin aleyhine kendi çıkarlarını savunmaları için o kadar çok fırsat

doğar. Hibe ve sübvansiyonların destekçilere yönlendirilmesi ve endüstrilerin bazen parti finansmanı veya hatta rüşvet karşılığında özel muamele için lobi faaliyetlerinde bulunmasıyla oy satın alma fırsatları da artar. Vergi geliri ne kadar yükselse, çıkar grupları arasında o kadar çok çatışma yaşanır ve bu da ahlaki açıdan daha değerli amaçlardan uzaklaştırılır.

“Seçimler, çalınmış malların önceden yapılan müzayedeleridir.”

— ABD’li hiciv yazarı H. L. Mencken (1880–1956)

F. A. Hayek’in (1976) belirttiği gibi, bu durum, sosyal gruplar arasında çatışmayı teşvik eder.* Piyasada farklı insanlar farklı ürünleri seçebilir. Sen bir iPhone alırken ben bir Android alabilirim. Ancak siyasette yasama organı herkes için karar verir. Savunmaya mı yoksa sanata mı daha fazla harcama yapılacağı ya da doktor maaşlarının öğretmen maaşlarından daha yüksek olup olmayacağı kararları gibi. Böylece farklı değerlere sahip gruplar, kendileri için devlet fonu kapmak uğruna birbirlerine rakip haline gelirler. Bu hizipçi rekabet, toplumun ahlakını zayıflatır.

VERGİ HARCAMALARININ VERİMSİZLİĞİ

Çoğu insan, parasını devletten daha iyi harcayabileceğine inanır. Haklı da olabilirler. Milton Friedman’ın (2004) dediği gibi, kendi kullanımın için bir şey satın alırken, iyi bir fiyata kaliteli bir ürün almak istersin. Bir doğum günü hediyesi alırken fiyatı daha çok düşünürsün. Başkasının parasıyla kendin için (örneğin masraf hesabıyla yemek) har-

* Bir özet için bkz. Butler (2012b: bölüm 8, The social justice myth).

carken kaliteyi daha çok düşünürsün. Başkasının parasıyla başkası için (örneğin kamu sektörü) harcarken ise ne fiyat ne kalite üzerinde çok düşünürsün.

Eleştirmenler, hayır kurumları ve gönüllü grupların başkaları adına hükümetten daha iyi para harcayabileceğini söyler; çünkü bireyleri daha iyi tanıyabilir ve desteklerini onların ihtiyaçlarına göre yenilikçi biçimde uyarlayabilirler, oysa memurlar katı kurallara bağlıdır. Dolayısıyla bir hayır kurumu, işsiz bir kişiye mülakat teknikleri eğitimi vererek daha çok fayda sağlayabilirken, bir memur yalnızca nakit yardım yapabilir.

“Politikacılar vergi indirimini karşısında ‘bunu karşılayamayız’ diyor. Belki de biz, politikacıları karşılayamayız.”

— ABD’li yayıncı ve aktivist Steve Forbes (1947–)

ŞÜPHECİLİK VE AHLAKİ EROZYON

Vergiler ne kadar yükselirse, insanlar bunları hizmet karşılığı ödeme yerine, haksız bir el koyma olarak görmeye ve kendilerini elitler tarafından sömürülen, temel kamusal işlevlere gönüllü katkıda bulunan kişiler olarak görmeye o kadar eğilimli olabilirler. Ayrıca, paralarının marjinal, anlamsız ve hatta istenmeyen faaliyetlere harcandığına da o kadar çok inanabilirler.

Yetkililer bu tür vergi mükellefi direncine genelde iki şekilde yanıt verir. Birincisi, kuralları sıkılaştırmak ve uymayanlar için cezaları artırmak, yani zorlamayı artırmaktır. Ancak bu, daha fazla öfke yaratır ve ahlaki çöküşü hızlandırır. İkincisi ise, aynı geliri önceki bölümlerde söz edilen

“gizli vergiler” gibi daha az fark edilen yollarla toplamaya çalışmaktır. Eğer ticari bir şirket, ücretlerini devletlerin yaptığı gibi saklasa, kısa sürede cezai kovuşturmayla karşı karşıya kalır. Ve ahlaki açıdan bakıldığında, bu düpedüz sahtekarlıktır.

VERGİ VE İNSAN DOĞASI

Bir şeyler yaratan ve başarı kazanan insanların, yaratıcılığının ve sıkı çalışmasının meyvelerini alması gerektiği yönünde güçlü bir ahlaki argüman vardır. Bu, nihayetinde tüm toplumun yararına olan üretken faaliyetleri teşvik eder.

Ancak eleştirmenler, gelir, tasarruf ve armağanlara konan vergilerin temel insan doğasıyla çeliştiğini söyler. Örneğin, insanın kendi çocuklarına bakma yönündeki güçlü dürtüsü, veraset vergisiyle baltalanır, ki bu, insanların en zor zamanında (yas döneminde) gelen bir vergidir ve öyle nefret edilir ki, ondan kaçınmak için büyük çabalar harcanır.

“Tebaa üzerindeki vergi ve yükler düşük olduğunda, insanların bir şeyler yapma enerjisi ve arzusu olur. Kültürel faaliyetler büyür ve artar; çünkü düşük vergiler memnuniyet getirir.”

— Arap sosyolog, filozof ve tarihçi İbn Haldun
(1332–1406)

Vergi hırsızlık mıdır?: Vergi hırsızlığa benzer mi? Terim hileli olduğundan, ahlaki bir tartışma için uygun olmayabilir. Hırsızlığın aksine, verginin (en azından prensipte) yalnızca çoğunluğun kararıyla, kamuoyu tartışması sonrasında ve özel amaçlardan ziyade kamusal amaçlar için uygulanması gibi bir gerekçesi vardır.

Yine de eleştirmenler, eğer iki güçlü kişi üçüncü bir kişiden zorla para alıp bunu kendileri için harcasaydı, bunun kesinlikle hırsızlık olacağını söylerler. Eğer %51, diğer %49'dan yargı gücüyle para alıp kendi uygun gördüğü şekilde harcarsa, arada gerçekten o kadar büyük bir fark var mı?

“Gerekenden fazla vergi toplamak, yasal soygundur.”

— ABD Başkanı Calvin Coolidge (1872–1933)

SONUÇ

Vergi, cömert ve ahlaklı bir toplumun simgesi olarak görülmemelidir. Zorlamaya dayanır, kişisel sorumluluğu zayıflatır, hayırseverliği boğar, bölünmeye yol açar, gücü ödüllendirir ve çalışmayı, tasarrufu, yaratıcılığı kötü yönde etkiler. Bazı vergiler, toplumun sorunsuz ve güvenli işlemesi için bir zorunluluk olabilir, ancak bu, onları ahlaki sorgulamadan muaf tutmaz.

9

DAHA İYİ, DAHA BASİT VERGİLER

YETERSİZ KALMAK

Vergiler, dünya ekonomilerinin işleyişinde önemli bir rol oynar. Sonuçta, çoğu gelişmiş ekonomide, vergiler ulusal gelirin üçte biri ile yarısı arasında bir paya sahiptirler. Bu kadar büyük meblağların nasıl toplandığı ve harcandığı, adalet, teşvikler, üretim, verimlilik ve refah açısından çok büyük önem taşır.

Bu nedenle, vergi sistemlerinin vizyona ve ilkelere dayalı, çarpıklıkları ve caydırıcı etkileri en aza indirecek şekilde özenle tasarlanmış olması beklenir. Ancak gerçek bundan çok uzaktır. Çoğu zaman, belki de genelde, bu sistemler akılcı bir zihnin tutarlı bir ürünü değil, yıllar ve on yıllar boyunca bir o yana bir bu yana yönelen binlerce ilgisiz ve düşünülmemiş siyasî girişimin çok tutarsız sonucudur. Aşırı karmaşık ve çoğu zaman demode hale gelirler. Tam istihdam, istikrarlı fiyatlar, büyüme ve ticaret gibi kimi zaman birbiriyle çelişen hedefleri gerçekleştirmekte zorlanabilirler. Pek çok durumda, vergi sistemleri Adam Smith'in

adalet, kesinlik, kolaylık ve verimlilik gibi temel ilkelerinin bile gerisinde kalır.

Adalet: Vergi sistemlerinde adaletsizlik sık görülür. Adalet hedefi sık sık başka hedeflerle çelişir. Örneğin, adalet daha yüksek kazanç elde edenlerin daha yüksek vergi oranları ödemesi gerektiğini öne sürebilir, fakat bu da insanları farklı şekilde muameleye tabi tutmak anlamına gelir ki bu, adil olmayabilir. Ya da bazı çocukların büyük servetler miras alması adaletsiz görünebilir, fakat insanların ailelerini korumak için tasarruf yapmaları övülecek bir davranış olarak görülebilir.

Kesinlik: Vergi kanunları genelde şeffaf değildir. Çok sayıda vergi türü, insanların gerçekte ne kadar vergi ödediklerini görmesini zorlaştırır. Sayısız indirim ve istisna, insanların vergi formlarını doldurabilmek için muhasebeci tutmasını gerektirir. Ayrıca karmaşık kuralların yorumlanması konusundaki hukuki tartışmaların yüksek maliyeti ve belirsizliği vardır.

Kolaylık: Hükümetler insanların vergi ödemesini kolaylaştırmaya çalışır. Gelir vergisi ve sosyal vergiler kaynağında kesilir, satış vergileri alışveriş fiyatlarına eklenir ve benzeri yöntemler kullanılır. Ancak bu da vergilerin gerçek yükünü gizleyerek dürüstlük ve adaletle çelişir.

Verimlilik: Verimli vergiler toplanması ucuz ve ekonomik faaliyetleri en az bozacak şekilde olurdu. Ancak çoğu ülkenin vergileri (büyük vergi bürokrasileri bunu kanıtlar) toplaması pahalıdır ve piyasaları bozar — örneğin belirli yatırımları ya da sektörleri kayırır.

İstihdam, fiyatlar, büyüme, ticaret: Aktif vergi politikaları bile bizi yüksek işsizlik veya enflasyondaki büyük dalgalanmalardan kurtaramamıştır. Birçok büyük ekono-

mi düşük büyüme oranlarıyla boğuşmaktadır. Gümrük tarifeleri geçmişe göre düşmüş olsa da başka türden engeller devam etmektedir (Butler 2021: 111–22).

Gelir yeterliliği: Vergi politikaları hükümetlerin açık vermesini de önleyememiştir. Bunun yerine, bugünkü harcamaların maliyeti borç yoluyla gelecek nesillere aktarılmaktadır ki bu da yine adaletle çelişir.

Basitlik: Vergi kanunları pek kolay değildir. Birleşik Krallık vergi kanunu on milyondan fazla kelimeden oluşur; sadece okumak bile yaklaşık 50 gün (ve gece) sürebilir. ABD vergi kanunları ve yönetmelikleri “sadece” dört milyon kelimeden oluşur, ancak dikkate alınması gereken birçok ciltlik mahkeme kararı da mevcuttur. Toplamın yaklaşık %99’u 1935’ten, yarısı ise 1990’dan beri eklenmiştir (Bishop-Henchman 2014). Ancak bir vergi kanunu ne kadar uzunsa, o kadar basit olmaktan çıkar ve kesinlik, verimlilik ve adaletle çelişme olasılığı o kadar artar.

“Vergi karmaşıklığı başlı başına bir vergi türüdür.”

— ABD’li siyasetçi Max Baucus (1941–)

Modernlik: Vergi kanunları, piyasaların dinamizmine ayak uydurmakta zorlanır. Yetkililer farklı ürün veya faaliyetleri vergilendirmeye çalışabilir, ama piyasalar bunların vergi tanımlarına tam olarak uymayan yeni ürünler yaratır. Genelde yetkililer yeni düzenlemeler ekleyerek karşılık verir, bu da karmaşıklığı daha da artırır.

HEDEFLERİ KARŞILAMA

Pek çok insan vergilerin daha basit ve adil olmasını ister. Ancak bu ilkeler de başka hedeflerle çelişir. Daha basit

vergiler, insanların vergi formlarıyla uğraşırken harcadığı zaman, para ve stresi azaltabilir ve muhtemelen yalnızca pahalı uzman yardımıyla yön bulabilenlerin avantaj sağlayabildiği karmaşık bir sistemden daha adil olurdu. Fakat basitleştirme, yükün en fazla taşıyabilecek olanlara yönlendirilmesi veya yatırımı teşvik edip kirliliği caydırma gibi amaçlarla çelişebilir.

Akılcı bir vergi politikası, vergileri amaçları çerçevesinde olabildiğince basit tutar ve karmaşıklığın maliyetinin getirdiği faydayı aştığından emin olur. Ancak vergi politikası yalnızca akılla yönlendirilmez; siyasetin müdahalesi kaçınılmazdır. Politikacılar karmaşıklığı bile memnuniyetle karşılayabilir; çünkü bu vergilerin gerçek yükünü gizler ve kamuoyunun itirazını azaltır. Oy kazanmak için de gözde gruplara karmaşık muafiyetler yerleştirebilirler. Herhangi bir vergi reformu planı bu tür engellerin farkında olmalıdır.

Vergi sisteminin nasıl olması gerektiğine dair düşünülmüş bir yol haritası, Britanyalı Nobel ödüllü ekonomist Sir James Mirrlees (1936–2018) önderliğinde yürütülen ve 2000’lerin başında uluslararası uzmanları bir araya getiren Mirrlees İncelemesi’nde bulunur.* Bu inceleme öncelikle, böyle bir sistemin hükümetin genel finansman ihtiyacını karşılayacak şekilde tutarlı biçimde yapılandırılması gerektiği sonucuna varmıştır. Şeffaf olmalıdır ve geliri belirli amaçlara tahsis etmemelidir. Her verginin her hedefe hizmet etmesi gerekmemeli, genel sistem genel hedeflerini karşılıyorsa yeterli olmalıdır. İkinci olarak, tarafsızlığı hedeflemeli, bundan sapmalar (örneğin çevreye zarar veren faaliyetler üzerindeki vergiler veya Ar-Ge’yi teşvik eden

* Mirrlees İncelemesi’nin sonuçları Adam vd. (2011)’de özetlenmiştir.

vergi indirimleri) çok iyi gerekçelendirilmelidir. Üçüncü olarak, genel sistem kademeli olmalı, en çok ödeyebilecek olanlardan daha fazla vergi alınmalı, ancak bu onların bir anda sahip olduklarından değil, yaşam boyu kaynaklarından hesaplanmalıdır (Adam vd. 2011: bölüm 20).

REFORM İLKELERİ

Vergiler zarar verir: Başarılı bir vergi reformu için ilk ilke, bazı (hatta çoğu) verginin kaçınılmaz olarak zarar vereceğini kabul etmektir. İnsanlar gönüllü işlemlere girer, mal veya hizmetleri para karşılığı takas eder, çünkü her iki taraf da fayda sağlar. Ancak vergiler, bu işlemleri engelleyip çarpıtarak yaratılan değeri azaltır. Ayrıca vergiler, bireylerden değer alıp bunu kaynakları kendilerinden daha verimsiz kullanabilecek bürokratik bir sürece aktarır.

“Halkın geçimini sağlamaktan fazlası, hükümetin meşru yükümlülüklerini ve ekonomik yönetiminin giderlerini karşılamak için gerekenden fazla vergi alırsa, bu acımasız bir gasp ve özgür hükümetin temel ilkelerinin ihlalidir.”

— ABD Başkanı Grover Cleveland (1837–1908)

Bir istisna, kirlilik veya aşırı avlanma gibi faaliyetlerin değeri aşındırmasını önlemeyi amaçlayan Pigov vergileridir. Aslında bunlar, tüccarlara her kaynağın değerine dair daha akılcı bir işaret vererek değeri teşvik etmeyi amaçlar. Ancak Pigov vergileri yanlışlıkla bu değerın altına veya üstüne konabilir, politikacılar ise bunları gelir elde etmek için şişirebilir. Yani iyi yapılandırılmazlarsa bunlar bile değeri azaltabilir.

Vergileri en aza indirmek: Vergilerin verdiği zararı azaltmanın belki de en kolay yolu, onları en aza indirmek-

tir. Ve arz yanlı iktisatçılara göre bunun en iyi yolu, vergilere duyulan ihtiyacı en aza, yani kamu harcamalarını en aza indirmektir. O zaman vergiler basitleştirilebilir; vergi kaçırmaya karşı önlemlere daha az ihtiyaç olur ve kaçakçılık ya da vergi kaçırma ile mücadele gibi uygulama maliyetleri de düşer.

“Yüksek vergiler, bazen vergilendirilen malların tüketimini azaltarak bazen de kaçakçılığı teşvik ederek, çoğu kez devlete, daha ılımlı vergilerden elde edilebilecek gelirden daha az gelir sağlar.”

— İskoç ekonomist Adam Smith (1723–90)

KAMU HARCAMALARININ SINIRLANDIRILMASI

Kamu harcamalarını sınırlamak kolay değildir. Çıkar gruplarından ve halktan sürekli büyütülmesi yönünde baskı gelir. Ancak sınırlama için yüzyıllar boyunca çeşitli stratejiler önerilmiştir.

Borçlanma sınırı: 18. Yüzyıl’da hem Britanya’da hem de ABD’de “ulusal borç” tehlikeleri tartışılmıştır.

Hükümetlerin borçlanmasının yasaklanması, onları bugünkü vergi gelirleriyle yaşamak zorunda bırakır ve yükü gelecek nesillere aktaramaz. Ancak hükümetler savaş, salgın ve diğer acil durumlarla mücadele etmek için borçlanmak zorunda kalabilir. Hatta normal zamanlarda bile, yollar ve köprüler gibi uzun vadeli altyapı projelerini finanse etmek için borçlanmak mantıklı olabilir — tıpkı ailelerin ev ya da araba almak için borçlanması gibi — ve bu projelerin faydasını şimdi elde etmek için.

“Vergi sistemi ve büyük ulusal borç, ülkeyi ölümcül bir uyku haline sokmaya en uygun yoldur.”

— İngiliz yazar William Cobbett (1763–1835)

Bu nedenle, borcun kontrolü için dengeli bütçe çağrıları yapılmıştır; yani belli bir dönem, örneğin yedi veya on yıllık iş döngüsünde, hükümetin hesaplarının dengede olması gerekir. Böylece iş döngüsünün düşüş döneminde borçlanmıssa, yükseliş döneminde karşılık gelen fazlaları üretmelidir.

Ancak iş döngüleri kesinlikle düzenli ve öngörülebilir değildir. Kötü dönemlerde durumu düzeltmek için borçlanan hükümetler, bu kötü dönemlerin beklenenden uzun sürmesi nedeniyle dengeye dönme şansını kaybedebilir. Kötü hasatlar ya da bozulmuş tedarik zincirleri gibi beklenmedik şoklar da dengeli bütçe kuralını zorlaştırır.

Daha esnek bir kural, hükümetlerin borçlanmayı GSYİH’nin yönetilebilir bir kısmına -örneğin %3- sınırlandırması olabilir. Ancak benzer sorunlar ortaya çıkar: uzun vadeli borçlanma taahhütleri yapılırken, GSYİH bazı şoklardan dolayı (örneğin petrol ve gaz ambargoları) zayıflayabilir veya savaş ya da salgın gibi bir acil durum devreye girebilir. Ayrıca, hükümetlerin yalnızca yatırım yapmak için borçlanması gerektiği önerisi, politikacıların neredeyse her türlü harcamayı “yatırım” diye adlandırma eğilimi nedeniyle sorunludur.

Bir başka öneri, hükümetlerin yeni harcamaları duyururken aynı anda bu harcamaları nasıl finanse edeceklerini de açıklamalarıdır. Emeklilik planları gibi uzun vadeli harcamalar için hem bugünkü hem gelecekteki maliyetlerin belirlenmesi gerekir ki bu harcamaların karşılanabilir

olduğu gösterilsin. Ancak bu da umut verici görünmez. Harcama ve vergiler birlikte açıklansa bile, seçmenler genelde bugünkü harcamayı memnuniyetle karşılar ve gelecekteki finansman tahminleriyle pek ilgilenmez.

Başka bir öneri, her yıl tüm harcamaların yeniden gerekçelendirilmesi gereken sıfırdan bütçeleme uygulamasıdır, böylece bütçeler yıl yıl sorgulanmadan devam etmez. Bu sayede düşük değerli kamu faaliyetleri ortadan kaldırılabılır ve kamu görevlileri paranın karşılığını en iyi şekilde verme baskısıyla çalışabilir. Ancak bu rasyonel yaklaşım da siyasî gerçeklerle yüzleşir. Sosyal yardım harcamaları, araştırma veya sosyal bakım gibi birçok kamu harcamasının “değerini” tanımlamak kolay değildir. Ayrıca her programın onu savunan insanları (çalışanları veya yararlananları) olur ve onlar bu bütçeyi şiddetle savunurlar.

Buna benzer bir öneri de “gün batımı” yasalarıdır; bu sayede hükümet programları ve kurumları belirli bir süre için yaşar, ardından yeniden oylanmazsa sona erer. Bazı ülkeler bu yöntemle daha az etkili programları ve kurumları ortadan kaldırmayı başarmış olsa da hala çıkar grubu direnciyle karşılaşır. Ve mevcut sayısız kamu kurum ve programı göz önüne alındığında, yasa koyucular genelde bunlara yeni bir süre vermeyi, bunların değerini araştırmaya tercih eder.

Vergi anayasası: Harcamadan vergilendirmeye geçerse, Amerikalı ekonomistler Geoffrey Brennan (1924–2022) ve James M. Buchanan (1919–2013), vergi sisteminin boyutunu ve siyasallaşmasını sınırlamak için bir “vergî anayasası” önermiştir (Brennan ve Buchanan 1980). Diğer anayasalar gibi, hangi vergilerin konabileceği ve nasıl olacağı hakkında çok geniş bir mutabakat gerektiren kalıcı ku-

rallar bütünü olurdu. Böylece her yılki bütçe değişiklikleri yerine daha öngörülebilir bir yapı sağlanır, insanlar gelecek planlarını daha iyi yapar ve böylece verimlilik artardı. Vergilendirme basitleşirdi, çünkü her yıl yeni vergi ekleme ya da eskileri süsleme fırsatı kalmazdı. Lobicilerin pahalı taleplerinden de koruma sağlardı, çünkü neredeyse herkesin onayı olmadan yeni vergi getirilemezdi.

Yine de bugünkü vergilendirme esnekliğinden yararlanan politikacıların böyle bir düzenlemeyi kabul etmesi zor görünmektedir. Ayrıca, daha yüksek gelirlere acil ihtiyaç duyulduğu bir durumda, vergi anayasasının değiştirilmesini beklemek mümkün olmayabilir.

VERGİYE ALTERNATİFLER

Daha basit bir şekilde, hükümetler harcamalarına dair birkaç soru sorarak vergilendirmeyi ve verdiği zararı en aza indirebilir:

Birincisi, her kamu faaliyeti gerçekten gerekli mi? Örneğin gerçekten kamu kütüphanelerine ihtiyacımız var mı? İkincisi, bir faaliyet gerekliyse, bunu devletin yapması mı gerekiyor? Kamu kütüphanelerini özel bağışlar sağlayabilir mi? Üçüncüsü, devlet bu faaliyetten sorumluysa, bunu devletin kendisinin yürütmesi mi şart? Kütüphane yönetimi başkalarına devredilebilir mi? Dördüncüsü, devletin kendisinin yürütmesi gerekiyorsa, bunu daha iyi yapabilir mi? Halka kitap ulaştırmanın daha ucuz yolları var mı?

Bu son noktayla ilgili olarak, temel kamu faaliyetlerini daha maliyet-etkin hale getirerek veya vergiler yerine başka kaynaklarla finanse ederek vergilendirmeyi en aza indirmenin çeşitli yolları vardır.

Rekabet: Devlet hizmetleri rekabete açılarak önemli ölçüde ucuzlatılabilir.* Devlet işletmeleri özelleştirilip bağımsız sağlayıcılara dönüştürülebilir ve piyasada rekabet etmek zorunda bırakılabilir. Bu rekabet maliyetleri düşürür, kaliteyi yükseltir, ki devlet tekelleri bunda başarısızdır. Belki de bu faaliyetleri sürdürmek için gerekli olan tüm kamu harcaması ortadan kaldırılabilir. Hatta bunlar net vergi geliri üreticisine bile dönüşebilir (örnekler için bkz. Pirie 1988).

Hizmetler ayrıca taşeronlara verilebilir. Merkezi veya yerel yönetimler hala çöp toplama, yol bakımı, okullar, itfaiye ya da su ve kanalizasyon gibi işlerden sorumlu olabilir, fakat bunların sağlanmasını özel şirketlere veya kâr amacı gütmeyen gruplara devredebilir. Aynı zamanda rekabet de getirilebilir, birkaç grup hizmet sözleşmesi için yarışabilir ya da hizmetler birkaç sağlayıcı arasında bölünebilir. Yine beklenildiği gibi, maliyetlerin düşmesi, kalitenin artması ve vergi mükelleflerinin para tasarrufu yapmasıdır (bkz. Savas 2000).**

Kullanıcı ücretleri: Hükümetlerin sağlamaya devam ettiği hizmetlerin illa ki vergilerle finanse edilmesi gerekmez. Örneğin birçok köprü, tünel ve otoyol ücretlerden yani kullanıcıdan alınan bedellerden finanse edilir. Yoğun saatlerde ücretler artırılarak trafik sıkışıklığı önlenir ki genel vergiler bunun için yetersiz bir araçtır.

Yeni teknolojiler bu tür alternatifleri kolaylaştırmıştır. Örneğin araçlara yerleştirilen ödeme etiketleri sayesinde sürücüler geçiş gişelerinden veya yoğun yollardan geçerken otomatik olarak faturalandırılabilir. Benzer gelişme-

* Bu konuda uluslararası örnekler için bkz. Poole (1980).

** Savas, hizmetlerin taşere edilmesiyle yaklaşık %15 oranında tasarruf sağlandığını, ancak bu tasarrufun çok daha yüksek oranlara çıkabileceğini öne sürmektedir.

ler, su yolları veya devletin sağladığı parklar, müzeler ve eğlence tesislerinde kullanıcı ücretlerinin uygulanmasını da mümkün kılar.

Birlikte Paketleme: Ücret almayı mümkün kılan bir başka yöntem paketlemedir. Daha önce belirtildiği gibi, deniz fenerleri ilk olarak deniz pilotlarının hizmetlerini tanıtmak için yaktıkları ateşlerden doğmuştur. Gemiler, limana rehberlik için pilotlara ödeme yapar, pilot hizmetiyle birlikte bu ateş uyarısı da paketlenirdi. Daha sonra limanlar, gemileri güvenle limana yönlendiren deniz fenerlerinin maliyetini de kapsayan yanaşma ücretleri almaya başladı (Geloso 2019).

Modern bir paketleme örneği, erişimi sınırlandırılması zor olan ulusal parklardır. Ancak otopark ücretleri, moteller, kafeler, dükkanlar ve diğer tesisler en azından bu parkların bakımını sürdürecektir geliri sağlayabilir.

Varlık kullanımı ve satışı: Hükümetler genelde geniş arazi ve bina stokuna sahiptir, ancak bunlardan en iyi şekilde yararlanmayabilir. Olası çözümler, devlet taşınmazlarının yönetimini profesyonellere devretmek ya da hükümetin kullanmadığı veya verimsiz kullandığı arazi ve binaları satmak olabilir. Hükümetlerin aktif ve pasiflerini gösteren bir bilanço tutması, pahalı varlıkların yeterince kullanılmadığını ortaya koyarak elden çıkarılmasını kolaylaştırabilir.

Kitlesel fonlama ve hayırseverlik: Kitlesel fonlama tecrübesi, halkın önemli gördüğü bir şey için gönüllü olarak ödeme yapma isteğini küçümsemememiz gerektiğini göstermektedir. Pek çok kamu yayıncılığı kanalı, müze ve tiyatro, hükümet vergi gelirleriyle değil, özel aboneliklerle ayakta durmaktadır. Hayırseverler de orkestraları, kütüp-

haneleri, sanat galerilerini ve diğer kültürel kurumları büyük ölçüde desteklemektedir. Acaba başka kamu hizmetleri, özellikle gerçek anlamda “kamusal mal” olmayanlar bu şekilde, yani vergilendirme yerine finanse edilebilir mi?

SONUÇ

Bu kadar çok alternatif olsa da vergilerin bugün var olduğu ölçekte kamu faaliyetlerini ve hizmetlerini sürdürmenin hem gerekli hem de kaçınılmaz bir yolu olmaya devam edeceği açıktır. Belki de her hükümetin, yeni ve daha yüksek vergilere kolayca yönelmeden önce tüm bu seçenekleri araştırmak gibi bir görevi olmalıdır.

Amerikalı yargıç Oliver Wendell Holmes (1841–1935) şöyle yazmıştır: “Vergiler, medeni toplum için ödediğimiz bedeldir.” Ancak, bu medeniyetin maliyetine katkıda bulunmanın başka pek çok yolu olabilir, hem de daha az zarar veren yollar .

KAYNAKÇA

- Adam, S. vd. *Tax by Design: The Mirrlees Review*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Akcigit, U., Baslandze, S. ve Stantcheva, S. "Taxation and the International Mobility of Inventors." *American Economic Review* 106, no. 10 (2016): 2930–2981.
- Akcigit, U., Grigsby, J., Nicholas, T. ve Stantcheva, S. *Taxation and Innovation in the Twentieth Century*. NBER Working Paper 24982, 2019a.
- Akcigit, U., Grigsby, J., Nicholas, T. ve Stantcheva, S. "Higher Taxes Tend to Suppress Innovation." *London School of Economics Blog*, 6 Temmuz 2019. <https://blogs.lse.ac.uk/usappblog/2019/07/06/higher-taxes-tend-to-suppress-innovation/>
- Bishop-Henchman, J. "How Many Words Are in the Tax Code?" *Tax Foundation Blog*, 15 Nisan 2014. <https://taxfoundation.org/blog/how-many-words-are-tax-code/>
- Blankson, S. *A Brief History of Taxation*. Practical Books, 2007.
- Bracewell-Milnes, B. *False Economy: Losses from High Capital Gains Tax Rates*. Londra: Adam Smith Institute, 1992.
- Bracewell-Milnes, B. *Will to Succeed: Inheritance without Taxation*. Londra: Adam Smith Institute, 1994.
- Bracewell-Milnes, B. *Captive Capital: How Lower Gains Taxes Unlock Wealth* (Rapor). Londra: Adam Smith Institute, 1995a.
- Bracewell-Milnes, B. *Free Wills: Inheritance without Taxes* (Bildiri). Londra: Adam Smith Institute, 1995b.
- Bracewell-Milnes, B. *Euthanasia for Death Duties*. Research Monograph

54. Londra: Institute of Economic Affairs, 2002.
- Brennan, G. ve Buchanan, J. M. *The Power to Tax: Analytical Foundations of a Fiscal Constitution*. Cambridge: Cambridge University Press, 1980.
- Bunn, D. ve Hogleve, L. "International Tax Competitiveness Index 2022." *Tax Foundation*, 17 Ekim 2022. <https://taxfoundation.org/research/all/global/2022-international-tax-competitiveness-index/>
- Burman, L. E., Gale, W. G., Gault, S., Kim, B., Nunns, J. ve Rosenthal, S. *Financial Transactions Taxes: An Overview*. Tax Policy Center (Urban Institute and Brookings Institution), 2016.
- Butler, E. *Adam Smith: A Primer*. Londra: Institute of Economic Affairs, 2007.
- Butler, E. "The Problems of Socialism." içinde *Ludwig von Mises: A Primer*. Londra: Institute of Economic Affairs, 2010a.
- Butler, E. *Austrian Economics: A Primer*. Londra: Adam Smith Institute, 2010b.
- Butler, E. *Milton Friedman: A Concise Guide to the Ideas and Influence of the Free-Market Economist*. Harriman Economics Essentials, 2011.
- Butler, E. *Public Choice: A Primer*. Londra: Institute of Economic Affairs, 2012a.
- Butler, E. *Friedrich Hayek: The Ideas and Influence of the Libertarian Economist*. Harriman Economics Essentials, 2012b.
- Butler, E. *Magna Carta: A Primer*. Londra: Adam Smith Institute, 2015.
- Butler, E. *An Introduction to Entrepreneurship*. Londra: Institute of Economic Affairs, 2020a.
- Butler, E. "The Moral Case for Lower Taxes." içinde *The Single Income Tax: The 2020 Tax Commission Final Report*, A. Heath vd. Taxpayers Alliance, 2020b.
- Butler, E. *An Introduction to Trade and Globalisation*. Londra: Institute of Economic Affairs, 2021.
- Butler, E. *An Introduction to Economic Inequality*. Londra: Institute of Economic Affairs, 2022.
- Coase, R. "The Problem of Social Cost." *Journal of Law and Economics* 3 (1960): 1–44.
- Cole, A. "Estate and Inheritance Taxes Around the World." *Tax Foundation*, 17 Mart 2015. <https://taxfoundation.org/research/all/eu/estate-and-inheritance-taxes-around-world/>
- Dadush, U. "Incentives to Attract FDI." *Carnegie Endowment Global Agenda Council on Global Trade and FDI*, 1 Mayıs 2013. <https://carnegieendowment.org/2013/05/01/incentives-to-attract-fdi->

pub-52270

- Delestre, I., Kopczuk, W., Miller, H. ve Smith, K. *Top Income Inequality and Tax Policy* (Rapor). Londra: Institute for Fiscal Studies, 2022.
- Due, J. F. ve Kay, J. A. "Evolution of Government Borrowing." içinde *Money: Theory and History*. *Britannica*. <https://www.britannica.com/money/government-budget/Evolution-of-government-borrowing>
- Durante, A. "Reviewing Recent Evidence of the Effect of Taxes on Economic Growth." *Tax Foundation Blog*, 21 Mayıs 2021. <https://taxfoundation.org/research/all/federal/reviewing-recent-evidence-effect-taxes-economic-growth/>
- Ebbs, C. "Only a Quarter of Car Tax Is Spent on Roads." *Auto Express*, 29 Ekim 2014. <https://www.autoexpress.co.uk/car-news/consumer-news/89224/only-a-quarter-of-car-tax-is-spent-on-roads>
- The Economist*. "The Case for Flat Taxes." *Special Report*, 14 Nisan 2005. <https://www.economist.com/special-report/2005/04/14/the-case-for-flat-taxes>
- European Commission. *History of the Proposal on Financial Transaction Tax*. Directorate-General, Taxation and Customs Union, 2013a. https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2018-04/history-proposal-financial-transaction-tax_en.pdf
- European Commission. *Business, Economy, Euro: Taxation and Customs Union – Financial Transactions Tax: Taxation of the Financial Sector*, 2013b. https://taxation-customs.ec.europa.eu/financial-transaction-tax_en
- Feldstein, M. "Effects of Taxes on Economic Behaviour." *National Tax Journal* 51, no. 1 (2008): 131–139.
- Friedman, M. *Fox News Interview*, 15 Mayıs 2004. <https://www.foxnews.com/story/your-world-interview-with-economist-milton-friedman>
- Geloso, V. "The Lighthouse Never Justified State Intervention." *Adam Smith Institute Blog*, 10 Haziran 2019. <https://www.adamsmith.org/blog/the-lighthouse-never-justified-state-intervention-1>
- Goodspeed, T. *A Recipe for Growth: The Economic Effects of Corporate Tax Reform in the UK* (Bildiri). Londra: Adam Smith Institute, 2022.
- Greco, A. *Flat Tax: The British Case*. Londra: Adam Smith Institute, 2004.
- Gwartney, J. D. "Supply Side Economics." *Econlib.org*, 2003. <https://www.econlib.org/library/Enc/SupplySideEconomics.html>
- Hansen, A. H. *A Guide to Keynes*. McGraw-Hill, 1953.
- Hanson, C. ve Sandalow, D. *Greening the Tax Code. Tax Reform, Energy and the Environment Policy Brief*. Washington, DC: Brookings

- Institution and World Resources Institute, 2006.
- Hayek, F. A. *The Mirage of Social Justice*. Şikago: University of Chicago Press, 1976.
- Johansson, A., Heady, C., Arnold, J. M., Brys, B. ve Vartia, L. *Taxation and Economic Growth*. OECD Economics Department Working Paper 620. OECD, 2008.
- Keck, E. "Five of the Strangest Taxes in History." *Taxpayers Alliance (UK)*, 21 Mayıs 2022. https://www.taxpayersalliance.com/five_of_the_strangest_taxes_in_history
- Keep, M. *Tax Statistics: An Overview*. House of Commons Library, 2023.
- Keynes, J. M. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Londra: Macmillan and Co., 1936.
- Kolasa-Sikiaridi, K. "How the Super Rich Paid Taxes in Ancient Greece." *Greek Reporter*, 23 Ağustos 2022. <https://greekreporter.com/2022/08/23/how-rich-greeks-once-paid-taxes-back-in-ancient-times/>
- Mankiw, N. G. vd. "Optimal Taxation in Theory and Practice." *Journal of Economic Perspectives* 23, no. 4 (2009): 147–174.
- Marshall, A. *Principles of Economics*. Londra: Macmillan and Co., 1890.
- McBride, W. "What Is the Evidence on Taxes and Growth?" *Tax Foundation*, 18 Aralık 2012. <https://taxfoundation.org/research/all/federal/what-evidence-taxes-and-growth/>
- Mitchell, D. J. "Why Tax Havens Are a Force for Good." *Forbes*, 4 Eylül 2011. <https://www.forbes.com/sites/beltway/2011/09/04/why-tax-havens-are-a-force-for-good/>
- Nunns, J. R. *How TPC Distributes the Corporate Tax* (Rapor). Tax Policy Center, 2012. (The Tax Policy Center is formed by the Urban Institute and Brookings Institution.)
- OECD. *Tax Revenue. Trends 2019, Revenue Statistics 2020*. OECD iLibrary, 2020.
- OECD. *Society at a Glance: OECD Social Indicators, 6.1 Biennial Report (Equity Indicators; Income Inequality)*. Paris: OECD Publishing, 2011.
- OECD. *Revenue Statistics 2022*. https://www.oecd-ilibrary.org/taxation/revenue-statistics-2022_8a691b03-en, 2022.
- Ortiz-Espina, E. ve Roser, M. "Taxation: 'Marginal Income Tax Rates from a Historical Perspective'." *Our World in Data*, 20 Eylül 2016. <https://ourworldindata.org/taxation>
- Palan, R. "What Is a Non-Dom?" *City University*, 8 Nisan 2022. <https://www.city.ac.uk/news-and-events/news/2022/04/what-is-a-non-dom-an-expert-answers-questions-about-the-tax-status-claimed-by->

rishi-sunaks-wife-and-other-wealthy-people

Phillips, W. "The Origin of Income Tax." *British Tax Review* 113 (1967): 208–224.

Pirie, M. *Privatization: Theory, Practice and Choice*. Avebury, 1988.

Poole, R. W. *Cutting Back City Hall*. Universe Publishing, 1980.

PWC. *Worldwide Tax Summaries: Tax Credits and Incentives, United States: Corporate: Tax Credits and Incentives*. 8 Ağustos 2023. <https://taxsummaries.pwc.com/united-states/corporate/tax-credits-and-incentives>

Quinn, B. "A Brief History of the Pasty Tax." *The Guardian*, 29 Mayıs 2012. <https://www.theguardian.com/politics/2012/may/29/pasty-tax-brief-history>

Ramaswamy, S. V. "Moving from California to Texas: Why So Many Are Eager." *USA Today*, 4 Temmuz 2023. <https://www.usatoday.com/story/money/2023/07/04/california-to-texas-move-rising-popularity/70374012007/>

Rogers, J. ve Marques, N. *The Tax Burden on Global Workers: A Comparative Index*. Institut Économique Molinari ve Americans for Tax Reform Foundation, 2021.

Savas, E. S. *Privatization and Public–Private Partnerships*. SAGE Publications, 2000.

Schneider, F. ve Williams, C. C. *The Shadow Economy*. Londra: Institute of Economic Affairs, 2013.

Shannon, J. "Pa's Hidden Tax Was Supposed to Be Temporary – in 1936." *York Daily Record*, 12 Nisan 2017. <https://eu.ydr.com/story/news/2017/04/12/pas-18-hidden-tax-supposed-temporary-1936/100343742/>

Shenfield, A. A. *The Political Economy of Tax Avoidance*. Londra: Institute of Economic Affairs, 1968.

Snowdon, C. *Of Course Sin Taxes Are Regressive*. Londra: Institute of Economic Affairs, 2018a.

Snowdon, C. *The Impact of WHO Food and Drink Taxes on a Typical Household*. Londra: Institute of Economic Affairs, 2018b.

Southwood, B. *Who Pays Corporation Tax*. Londra: Adam Smith Institute, 2014.

Southwood, B. *Beyond the Call of Duty: Why We Should Abolish Stamp Duty Land Tax* (Paper). Londra: Adam Smith Institute, 2017.

Taylor, R. *The Market in Environment*. Londra: Adam Smith Institute, 1992.

Teather, R. *The Benefits of Tax Competition*. Londra: Institute of Economic Affairs, 2005.

- Tobin, J. "A Proposal for International Monetary Reform." *Eastern Economic Journal* 4, no. 3–4 (1978): 153–159.
- Vermeer, T. "The Impact of Individual Income Tax Changes on Economic Growth." *Tax Foundation*, 14 Haziran 2022. <https://taxfoundation.org/research/all/state/income-taxes-affect-economy/>
- Watson, G. ve York, E. "Top Combined Capital Gains Tax Rates Would Average 48 Percent under Biden's Tax Plan." *Tax Foundation*, 23 Nisan 2021. <https://taxfoundation.org/blog/biden-capital-gains-tax-rates/>
- Weber, T. O., Fookien, J. ve Herrman, B. *Behavioural Economics and Taxation* (Working Paper 41). European Commission Taxation Papers, 2014.
- Whyte, J. "In Defence of Tax Havens." *Economic Affairs* 39, no. 2 (2019): 264–272.
- Worstal, T. *The Case against a Financial Transactions Tax* (IEA Current Controversies Paper 33). Londra: Institute of Economic Affairs, 2011.
- York, E. "Summary of the Latest Federal Income Tax Data, 2023 Update." *Tax Foundation*, 26 Ocak 2023. <https://taxfoundation.org/data/all/federal/summary-latest-federal-income-tax-data-2023-update/>
- Zuluaga, D. *Why Corporation Tax Should Be Scrapped*. Londra: Institute of Economic Affairs, 2016.

EK OKUMALAR

- Adam, S. vd. *Tax by Design: The Mirrlees Review*. Oxford University Press, 2011. (Mirrlees Raporu'nun nihai metni olup, açık ve gelişmiş bir ekonomi için iyi bir vergi sistemini tanımlayan reform önerilerini ortaya koyar ve Birleşik Krallık vergi sistemini bu ölçütlerle karşılaştırır.)
- Booth, P. (ed.). *Taxation, Government Spending and Economic Growth*. Institute of Economic Affairs, 2016. (Bu çalışma, ekonomik büyümeyi en fazla artıran kamu harcaması oranının milli gelirin %18,5–23,5 aralığında olduğunu; refahı en fazla artıran aralığın %26,5–32,5 olduğunu ve sürdürülebilir en yüksek oranın %37–38 olduğunu sonucuna varır.)
- Salin, P. *Tax Tyranny: A Classical Liberal Analysis*. Edward Elgar, 2021. (Bu kitap vergilerin ekonomik etkilerini ve bunların üretme, çalışma, tasarruf ve yatırım teşviklerini nasıl azalttığını inceler. Yalnızca vergi yükünün toplamına değil, aynı zamanda belirli vergilerin zararlı etkilerine de odaklanmak gerektiğini vurgular.)

EKONOMİK EŞİTSİZLİK

Eamonn Butler

Bu kitap, ekonomik eşitsizliğin nedenlerini, sonuçlarını ve çözüm önerilerini ele alıyor. Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin toplumsal ve ekonomik etkilerini analiz ederek, farklı politikaları sonuçlarını değerlendiriyor.

KAMU TERCİHİ

Eamonn Butler

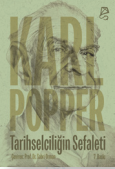
Eamonn Butler, kamu tercihi kuramını ve uygulamalarını açıklıyor. Siyasal karar alma süreçlerini ekonomik bir perspektifle analiz ederek, devlet müdahalesinin sonuçlarını ve piyasa mekanizmalarının önemini vurguluyor.

TİCARET VE KÜRESELLEŞME

Eamonn Butler

Uluslararası ticaretin tarihsel gelişimini, ekonomik teorilerini ve toplumsal etkilerini ele alarak küreselleşmenin sunduğu fırsatları ve zorlukları derinlemesine inceleyen bu kitap, ticaretin ekonomik büyüme ve sosyal değişim üzerindeki rolünü vurgularken, korumacılığın olumsuz etkilerini ve serbest ticaretin sağladığı faydaları açıklıyor.

TARİHSELÇİLİĞİN SEFALETİ

Karl R. Popper

Toplumların geleceğini kesin olarak tahmin edebileceğini iddia eden tarihselcilik akımını eleştiren bu eser, bilim felsefesinin önemli metinlerinden biridir. Popper, tarihselciliğin hatalarını ortaya koyarak, açık toplum ve eleştirel düşüncenin önemini vurguluyor.

YÖNETİM ÜZERİNE İKİNCİ İNCELEME

John Locke

Locke'un siyasal felsefesinin temel metinlerinden biri olan bu kitap, meşru hükümetin temellerini ve bireysel hak ve özgürlükleri inceliyor. Locke, devletin görevinin vatandaşların haklarını korumak olduğunu savunuyor.

KAPİTALİZM, SOSYALİZM VE DEMOKRASİ

Joseph A. Schumpeter

Bu klasik eserde Schumpeter, kapitalizmin geleceği ve sosyalizmle olan ilişkisini inceliyor. Kapitalist sistemin dinamiklerini ve yaratıcı yıkım sürecini analiz ederek, kapitalizmin geleceği ve demokrasinin rolü üzerine öngörülerde bulunuyor.

KAPİTALİZM VE ÖZGÜRLÜK

Milton Friedman

Nobel ödüllü Milton Friedman'ın bu klasik eseri, ekonomik özgürlüğün ve serbest piyasaların önemini göstererek savunusunu yapıyor. Devlet müdahalesinin olumsuz etkilerini eleştirerek, bireysel özgürlük ve ekonomik refah için serbest piyasa ekonomisinin gerekliliğini vurguluyor.

TERCİH ÖZGÜRLÜĞÜ

Rose ve Milton Friedman

Serbest piyasa ekonomisinin ve bireysel özgürlüğün önemini savunan bu klasik eser, ekonomik ve siyasi özgürlük arasındaki ilişkiyi inceliyor. Friedman çifti, devlet müdahalesinin zararlarını ortaya koyarak, bireylerin kendi seçimlerini yapma hakkını vurguluyor.

TÜRKİYE'DE ANAYASALAR VE SİYASET

Mustafa Erdoğan

Profesör Erdoğan bu klasikleşen çalışmanın 10. baskısında, Türkiye'nin anayasal gelişimini tarihsel bir perspektifle inceliyor. Anayasaların siyasal sistemle ilişkisini, özgürlük ve hukuk devleti bağlamında değerlendiriyor.

EPISTO-KLEROS

Coşkun Can Aktan

Episto-Kleros, kamu görevlilerinin liyakât temelli olarak kura ile rastgele seçilmesini savunan bir siyasi rejim tasarımıdır. Bu kitap, demokrasi, seçim ve atama sistemlerini eleştirerek, Epistokrasi ve Demarşiyi alternatif bir yönetim anlayışı olarak sunuyor.

LİBERALİZM VE HOŞNUTSUZLARI

Francis Fukuyama

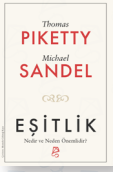
Ünlü siyaset bilimci Fukuyama, modern toplumların temelini oluşturan liberalizmin başarısızlıklarını ve eleştirilerini cesurca masaya yatırıyor. Kitap, özgürlük, bireysel haklar ve toplumsal adalet arasındaki gerilimleri keşfederken, liberalizmin kendini yenileyip yenileyemeyeceğini sorguluyor.

PARANIN SATIN ALAMAYACAĞI ŞEYLER

Michael J. Sandel

Ünlü siyaset felsefecisi Sandel, bu paranın satın alamayacağı değerleri sorguluyor ve piyasa ekonomisinin ahlâki sınırlarını tartışmaya açarak toplumu ayakta tutan ve parayla satın alınamayacak değerler üzerine bir sorgulama yapıyor.

EŞİTLİK

Thomas Piketty ve Michael J. Sandel

Dünyaca ünlü iktisatçı iki isim, iktisatçı Thomas Piketty ve siyaset felsefecisi Michael Sandel, eşitlik kavramını derinlemesine tartışıyor. Gelir, servet ve güç eşitsizliklerini ele alırken, âdil bir toplum için atılması gereken adımları sorguluyorlar. Bu diyalog, krizlerle dolu bir çağda eşitliğe dâir güçlü bir perspektif sunuyor. **YAKINDA**

YİRMİ BİRİNCİ YÜZYIL'DA KAPİTALİZM

Donghyun Park

Küresel kapitalizmin sorunlarını ve çözüm yollarını ele alan bu kitap, ekonomik eşitsizlik, çevresel sorunlar ve finansal krizler gibi güncel meselelere eğiliyor. Park, kapitalizmin nasıl daha âdil ve sürdürülebilir hâle getirilebileceğine dâir yeni bir bakış açısı sunuyor.

YÖNETSEL DAVRANIŞ

Herbert A. Simon

Nobel İktisat Ödüllü Herbert Simon, karar verme süreçlerini organizasyonların merkezine yerleştirdiği bu yapıtında, sınırlı rasyonellik ve organizasyonel davranış üzerine çığır açıcı analizler sunar. Kitap, yönetim bilimine bilimsel bir yaklaşım kazandırırken, kamu ve özel sektör yöneticileri için temel bir rehberdir. **YAKINDA**

GÖRÜNMEZ KALP

Russell D. Roberts

İktisat bilimini bir aşk hikâyesiyle harmanlayan bu roman, piyasa ekonomisinin işleyişini ve insanların ekonomik kararlarını nasıl aldıklarını anlatıyor. Eğlenceli bir anlatımla iktisadın temel prensiplerini açıklıyor.

ANTI-KAPİTALİST SAFSATALAR

Rainer Zitelmann

Zitelmann, yaygın anti-kapitalist argümanları çürütmeye çalışıyor. Kapitalizmin tarihsel başarılarını ve alternatif sistemlerin eksikliklerini vurgulayarak, kapitalizmin savunulabilir bir sistem olduğunu ileri sürüyor.

SAVUNULAMAZI SAVUNMAK

Walter Block

Provokatif ve tartışma yaratan bu kitapta Block, toplum tarafından genellikle ahlaksız veya zararlı kabul edilen meslekleri ve eylemleri özgürlükçü bir perspektifle savunuyor. **YAKINDA**

VERGİ NEDİR?

Eamonn Butler

Neden vergi öderiz? Ne gibi faydaları ve zararları vardır? Peki, nasıl daha işlevsel hâle gelebilir?”

Eamonn Butler, bu kitapta vergilendirmenin tarihini, amaçlarını ve bireyler ile ekonomiler üzerindeki etkilerini teknik terimlerden uzak, anlaşılır bir dille ele alıyor.

İyi bir vergi politikasının temel ilkeleri olan adalet, kesinlik, kolaylık ve verimliliği ortaya koyan öncü ekonomist Adam Smith'in görüşlerine başvuru-
ruyor. Ancak vergilendirmenin çoğu zaman bu hedeflerden saptığını, siyasî amaçlarla çarpıtıldığını ve en çok da düşük gelirli kesimlere ağır yük getirdi-
ğini vurguluyor. Vergi sistemi; aşırı karmaşık, uyum süreci pahalı ve zahmetli ve kimi durumlarda yarardan çok zarar verici bir nitelik taşıyor.

Butler, yeni ve daha yüksek vergilerin arkasındaki aceleci ve tepkisel anlayı-
şı özlü ve tutarlı biçimde eleştiriyor. Kamu hizmetlerini finanse etmenin farklı yollarını tartışırken, çok daha iyi ve çok daha basit bir vergi sisteminin hangi ilkelere dayanabileceğini inceliyor.

katkılarıyla

ISBN: 978-625-96752-5-1

serbestkitaplar.com